

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ASKOV LÆRLINGE

AARSSKRIFT

1943

Statens Lærerhøjskole
Biblioteket

KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI - KOLDING

1944

KULTURENS GRUNDVOLD

For nogle Maaneder siden blev jeg bedt om at tale over Emnet »Kan Kulturen bygges paa et materielt Grundlag?«¹⁾ At man netop ønskede dette Emne behandlet, er vel et af de mange Udtryk for en Fornemmelse af, at vi er inde i en Kulturkrise. Skulde Spørgsmaalet besvares ganske enkelt med et Ja eller Nej, maa Svaret naturligvis blive Nej. Hvordan man end vil definere Ordet Kultur, saa hører det, vi kalder Aandens Verden, dog uimodsigeligt med dertil. Men Emnet maatte vel ogsaa rettere formes: »Kan Kulturen bygges paa et rent rationelt videnskabeligt Grundlag?« Og formes Spørgsmaalet saaledes, saa har Svaret i den vesterlandske Kulturverden i Hovedsagen været et Ja. Naturvidenskabernes Fremskridt og Teknikkens straalende Sejre, Verdenshandelens Vækst og den almindelige økonomiske Opblomstring synes at være en Bekræftelse derpaa.

Lancelot Hogben kalder sin store Bog »Videnskab for Hvermand«, den første engelske Haandbog i naturvidenskabelig Humanisme. Forfatteren har skrevet Bogen, hedder det i Forordet, bl. a. fordi et stort og stadigt stigende Antal intelligente Mennesker indser, at Naturvidenskabens Indvirkning paa Samfundet nu er Midtpunktet for en lødig konstruktiv social Anspændelse, eller sagt med andre Ord: Grundlaget for den sociale Kultur. Senere erklærer Forfatteren, at han tror — ligesom Lucretius — »at en af Videnskabernes Velgerninger — og ikke den mindste — er at befri Menneskeheden for Rædslen for Guderne. Der er ikke nogen skarp Skillelinie mellem Fremskridt i Naturvidenskab og Fremskridt i Moral. Vor moralske Holdning overfor Heksebrænding er ikke uden Tilknytning til det voksende videnskabelige Kendskab til Kemi! Man kan maaske undre sig over, at de sidste

---

¹⁾ Studenterkredsen Oktober 43.

Sætninger staar i en Bog, der er trykt i 1940 — men den kan jo være skrevet før. At Videnskaben har befriet Menneskene for Rædselen for Guderne kan vel jævneres udtrykkes saaledes, at »den har befriet Menneskene for Forestillingen om det irrationelle. L. Hogben er en god, om end lidt sildigfødt Repræsentant for den Kulturoptimisme, der raadede indtil Verdenskrigen 1914—18, da man troede at være paa Vej til et jordisk Paradis, takket være de Muligheder, Naturvidenskaben oprullede. Paa samme Linie, men i jævneres Sprog, udtrykker Vilhelm Rasmussen sig. Han skriver i 1937: »Men da Menneskehedsens umaadelige Fremskridt i de sidste Aarhundreder i Velfærd og Lykkefølelse fremfor alt skyldes Sandhedens Sejr over ældgamle Vildfarelser, kan vel næppe nogen tvivle om, at Sandheden og Livet er saaledes knyttet til hverandre, at Livslykke og Livsstyrke vokser med Sandhedens Erkendelse og dens Udnyttelse.« Det fremgaar imidlertid af Sammenhængen, at den Sandhed, V. Rasmussen tænkte paa, er den, der vindes gennem Naturvidenskaben. Men trods disse Forkyndelser af Naturvidenskaben som Kulturens Fundament, er Tvivlen vakt. Det er jo ofte Digterne, der først giver Udtryk for Klimaforandringen i den aandelige Atmosfære, og det er let at finde Exempler fra de senere Aar paa Bøger, der sætter Spørgsmaalstegn ved den tekniske Kulturs Velsignelser. Mest kendt er vel A. Huxleys: »Fagre nye Verdener«, men Karin Boyes tilsvarende Bog er stærkere virkende, fordi den er mere virkelighedsnær. Men det er ikke blot Digterne, ogsaa Videnskabsmændene kan faa Betænkkeligheder. Saaledes siger Alexis Carrel i sin Bog »Det ukendte Menneske« — som han siger, han har skrevet for dem, der er dristige nok til at forstaa Nødvendigheden af Omstyrtelsen af den industrielle Kultur —: »Disse Lande, der blindt har overtaget den industrielle Kulturs Aand og Teknik, baade Rusland, England, Tyskland og Frankrig, er udsat for de samme Farer som U. S. A., Menneskets Opmærksomhed maa vendes bort fra Maskinerne og det døde Stofs Verden til Menneskets Legeme og Sjæl, til de organiske og aandelige Processer, der har frembragt Newtons og Einsteins Univers.«

Man fortæller om den græske Fysiker og Vismand Archimedes, at han i sin Glæde over sine Vægtstænger udbrød: »Giv mig et Sted at staa, og jeg skal løfte Jorden.« Archimedes forstod, at

hvis han med sine sindrige Vægtstangssystemer skulde løfte en saa vældig Byrde som Jorden, saa maatte han have et fast Punkt udenfor at støtte sine Vægtstænger paa. Den gamle Fortælling kan være et Billede paa det Problem, der her beskæftiger os. Eller sagt gennem et andet Symbol: Kan Fundamentet for vor Kultur grundlægges paa Jorden, eller maa det billedlig talt være udenfor? Carrel flytter ikke Fundamentet udenfor Jorden, han vil blot flytte det fra Fysikken til Biologien og Psykologien, fra det døde Stof til den levende Verden, fra Maskinerne til et Menneskes Legeme og Sjæl.

Denne Tyngdepunktsflytning er ikke uden Interesse og Værdi. Den amerikanske Sociolog Lewis Mumford har skrevet en Bog om Stadskultur, der er oversat til svensk, hvori han bekæmper »den barbariske Mekanisering og det mekaniserede Barbari«. Mumford faar Tilslutning ikke mindst fra unge Arkitekter, der tilhører den »biotekniske Skole«, d. v. s. Folk, der vil bygge Fabrikker og Byer ud fra Menneskenes Behov og ikke ud fra Produktionens eller Økonomiens. De vil tænke, handle og bygge organisk, ikke mekanisk. Det er ejendommeligt for den organiske Verden, at hvert levende Væsen nok er en Helhed; men denne Helhed kan ikke existere uden i Samspil med andre levende Væsener. — Og Mennesket er da ingen Undtagelse.

Jeg skal ikke forsøge at give en udtømmende Definition af Begrebet Kultur, men det er i alt Fald et menneskeligt Fællesanliggende og realiseres kun gennem Samarbejde. Vi lever bestandigt ydende og modtagende. Der har maaske været nogen Tilbøjelighed til at se Kulturen repræsenteret ved de enkelte Skikkelser — Litteraturens og Kunstens Heroer; men dels er denne Bestemmelse for snæver, dels bliver den store Kunst jo ogsaa til i et S sammenspil mellem indre Forudsætninger og ydre Betingelser. Blot man tager Videnskaben med, bliver det klart, at her bliver Resultaterne altid til i et Samvirke. Den enkelte kan kun bygge lidt videre paa det Forarbejde, de mange har gjort forud. Hvis vi nu kan klare os Betingelserne for et saadant Samarbejde, saa har vi samtidigt faaet noget væsentligt at vide om, hvad der er Grundlaget for Kulturen.

Betingelserne for Samarbejdet kan kortest udtrykkes ved, at den enkelte føler sig forpligtet dertil og forpligtet af et højere

Hensyn end snæver Egeninteresse. Ganske vist kan den snævreste Selviskhed ogsaa være interesseret i Samarbejde, men dette Samarbejde vil være bygget paa Sand. Det falder sammen, saa snart Tvivlen rejser sig, om det nu ogsaa kan betale sig. I Middelalderen, da Tanken om Guds-Staten var en Magt i Menneskers Sind, var Sagen enkel nok. Naar den egentlige Mening med Tilværelsen var at realisere Guds Rige paa Jorden, saa maatte de enkelte bøje sig ind under den af Gud indsatte Øvrighed og lyde dens Bud, da var Kongen for Alvor Konge af Guds Naade, og der var ingen Tvivl om, at der var en Autoritet over det enkelte Menneske. I et folkestyret Samfund er denne Magt nu repræsenteret af Flertallets Vilje, men Flertallet har nok Magt, men ikke uden videre Autoritet. Hvis derfor Samarbejdet mellem de enkelte Mennesker og Grupper skal lykkes, maa der være en Autoritet over dem, de maa være forpligtet af noget højere end deres egne Interesser, og det kan være værdt at huske, at Demokrati forudsætter udtalt, at en saadan Autoritet findes. Man kunde sige, at den Forpligtelse, de enkelte Personer og Grupper bøjer sig ind under, er Hensynet til hele Folkets og Landets Tarv, og at dette Hensyn ikke er uvæsentligt i onde Tider, er en Erfaringssag, — i mindre farlige Tider er dette Motiv ikke altid kendeligt. Hvis Samarbejdet skal udstrækkes, ikke alene til Partier og Grupper indenfor Folket, men til internationalt Samarbejde, saa bliver Stillingen haabløs, for hvad er over de enkelte selvstændige Stater? — Det er let at konstruere internationale Retsregler, men det er vanskeligt i en kritisk Situation at faa Nationer til at bøje sig ind under dem, naar den højeste Forpligtelse er Hensynet til egne Interesser.

Skal der imidlertid være en Autoritet over de selvstændige Stater, maa den være af religiøs Art, altsaa have det faste Punkt udenfor Jorden. Overfor denne Paastand er det nu let at indvende, at det er længe siden, religiøse Hensyn for Alvor betød noget i Udenrigspolitikken og for den Sags Skyld i Indenrigspolitikken med, og det er jo dog gaaet taaleligt indtil for nylig. Der kan altsaa finde et Samarbejde Sted baade mellem politiske og sociale Grupper indenfor Folket og international Handels-Samarbejde mellem Landene uden Paaberaabelse af nogen religiøs Autoritet, overfor hvilken de enkelte føler sig forpligtet. — Ja,

men Spørgsmaalet er, hvordan det forholder sig med Varigheden, Soliditeten.

I min Studentertid blev der i Studenterforeningen afholdt vældige Diskussioner mellem Kristne og Fritænkere. Jeg husker en hvas Debat mellem Vilhelm Rasmussen og Pater Breitung om Menneskets Afstamning. Den første forkyndte Udviklingslæren, og hvis Aberne ikke var vore Forfædre, var de i alt Fald vore Fætre, medens Breitung med stor Lærdom hævdede, at V. Rasmussen fór med løse Paastande, og at Abeteorien ingenlunde var bevist. Vi syntes dengang, at større Modsætninger kunde man da vanskeligt stille op mod hinanden, og naar man nu tænker paa Situationen, saa bliver Enigheden alligevel tungtvejende. Det er jo da ogsaa saadan, at man kun kan diskutere med Udbytte, naar Parterne har et fælles Grundlag at gaa ud fra, og jo bredere Grundlaget er, jo heftigere bliver Meningsudvekslingen; naar man har dette in mente, bliver de skarpe Fejder, der f. Eks. udkæmpes indenfor kirkelige Kredse, mere forstaaelige. Vilhelm Rasmussen og Pater Breitung var enige om meget: de var enige om, at der var en Sandhed, som de begge maatte bøje sig for, de havde de samme Begreber om, hvad der var hæderligt og uhæderligt, de havde stort set den samme Kulturarv at forvalte. At denne Kulturarv stammede fra Kristendommen maa vel ogsaa anses for en historisk Kendsgerning. Men man er stort set i den vesterlandske Kultur gaaet ud fra, at Kulturarven kan frigøres fra Kristendommen og hvile i en ren Humanisme, at Videnskaben kunde overtage Førerskabet og befri Menneskeslægten fra Mørke, Overtro, Fattigdom og Tristhed. Teknikken skulde spændes for Slægtens Triumfvogn og skænke Frihed og Velvære.

Carl Koch har i sine Betragtninger en fornøjelig Historie om Dragen. Drengene legede med en Drage i den friske Foraarsblæst, den fløj højt, men nu var Snoren heller ikke længere. Saa var der et fiffigt Hovede blandt Drengene, som fandt ud af, at naar Dragen nu fløj saa højt, naar den var bunden, hvor højt maatte den saa ikke kunne stige, naar den var fri. De andre syntes, det lød rimeligt, og skar Snoren over. Resultatet kender vi — i alt Fald for Dragens Vedkommende.

Under en Samtale for nogen Tid siden med en finsk Kollega, sagde jeg — skønt det maaske ikke var videre taktfuldt — til

ham, om han ikke syntes, det var bedst, Finland trak sig ud af Krigen og sluttede Fred, og dertil svarede han, at Krigen vilde man gerne have Ende paa, men slutte Fred nu kunde Finland ikke, og da jeg spurgte hvorfor, svarede han: Fordi Freden forudsætter, at man kan stole trygt paa, at den Aftale, man træffer med Modparten, bliver respekteret, og det gør vi ikke. — Ved dette Svar blev det mig mere klart end nogensinde, hvilken Kulturværdi der ligger i det, at Løfter holdes, at en Aftale respekteres som en Selvfølge af begge Parter. Uden den Overbevisning kan et tillidsfuldt Samarbejde ikke komme i Stand. Grundlaget for Kulturen har taget Skade.

Der kan være noget, der tyder paa, at den Arv, der har været det selvfølgelig Grundlag for vor Kultur, er ved at smuldre, og hvis dette er rigtigt, bliver Spørgsmaalet: Hvordan kan da Udbedringen ske? Det er aldrig et let eller taknemmeligt Arbejde at udbedre Fundamenter. Da det viste sig, at Grunden under Ribe Domkirke var ved at give efter, blev det nødvendigt at grave ned og forstærke Fundamenterne. Det var et stort og kostbart Arbejde, og det var det ærgerlige ved det, at da det var færdigt, var der intet at se, det var som før, der var bare sket det, at nu blev Bygningen staaende, ellers vilde Hvælvingerne tilsidst være styrtet ned.

Naar det nu drejer sig om Kulturens Fundamenter, vil Arbejdet sandsynligvis blive mere krævende og lidet taknemmeligt; men hvordan skal det gøres?

Det ligger nær at vende sig til Grundtvig, fordi det er, som om han med sit profetiske Blik har set de Vanskeligheder, som først senere er afsløret for andre. I sit Skrift om Nordens videnskabelige Forening siger Grundtvig om Højskolen i Gøteborg, at her skal hele den menneskelige Kundskabskreds ses med nynordiske Øjne, og hermed mener Grundtvig ikke, at en videnskabelig Sandhed kan være nationalt bestemt, men at ethvert Hovedfolk har sit Staasted, hvorfra det skuer Sandheden, og hans Indvending mod det, som han kalder den hedenske Videnskabelighed, var, som han udtrykker sig, at den ikke lader Menneskets Forhold til Himmel og Evighed ske sin Ret, for Mennesket er et guddommeligt Experiment, der viser, hvordan Aand og Støv kan gennemtrænge hinanden.

Hvis det var Grundtvigs Syn paa Menneskene, der var raadende, saa vilde det være klart nok, hvad der er over baade Partier og Grupper, ja endog Staten, saa er Mennesket bestemt til at leve for Guds Ansigt, og saa er vi inde under den Lov, at vi er forpligtede overfor vort Medmenneske, og ud fra denne Forpligtelse gror Muligheden for det tillidsfulde Samarbejde, den Etos, der er uundværlig for Kulturen. Og vilde man sige, at mindre kan vel gøre det, saa bliver Spørgsmaalet for Alvor: Ja, kan mindre gøre det, naar Arven fra den kristne Kulturperiode er brugt? Hvad skulde saa hindre det enkelte Individ, det enkelte Parti, den enkelte Stat i at handle hensynsløst ud fra egne Interesser, om Magten dertil findes? Men hvor aandelig Frihed, Respekten for Sandheden, Sansen for, hvad der er Ret, ikke findes, hvordan skulde dér kunne bygges en Kultur? Og derfor trænger vi til den myndige Forkyndelse af, hvem Gud er, og hvem Mennesket er, og synes det tungt at blive bundet og forpligtet, kan det maaske være en Trøst at mindes Exupérys Ord: Den, der er helt forpligtet, kan ikke være helt fortvivlet.

J. TH. ARNFRED.

FOLKESTYRETS TREKLANG

Ordet Folkestyre har i manges Øren en helt anden Klang i Dag end for 20 eller blot 10 Aar siden. Den Gang havde Ordet ofte slet ingen Klang, men i Dag toner og synger det i Ordet. Noget uendeligt synes at leve i det. Vi aner, at Folkestyre maa kunne slaa ud i mange forskellige Former og faa et meget forskelligt Indhold.

I det 20. Aarhundrede har det været en almindelig Opfattelse, at Folkestyret havde fundet baade sin Form og sit Indhold. Men det er værd at lægge Mærke til, at Folkestyret hidtil har maattet kæmpe sig frem Skridt for Skridt gennem stadig Kamp med Rester af Enevælde og privilegerede Klasser. Folkestyret har altsaa ikke været noget selvfølgeligt. Det har ikke hidtil kunnet udfolde sig frit efter sine egne indre Forudsætninger.

Et Blik paa Danmarks politiske Historie, fra Folkestyrets Gennembrud til det 20. Aarhundrede, viser ganske tydeligt dette. Kongens enevældige Magt var vel brudt i 1848, men det var ikke just mange, der mente, at Estrups Godsejerregering var Folkestyre. Og med Resterne af denne Regerings Bestemmelser har vi maattet kæmpe langt op i det 20. Aarhundrede. Heller ikke her i Danmark har Folkestyre været noget selvfølgeligt.

Ogsaa fra det gamle Grækenland kender vi en Overgang fra Aristokrati, et Styre ved Landets øverste Mænd, til Demokrati, et Styre ved dem, der hidtil havde staaet udenfor, ved Folket. Men Spørgsmaalet er, om selve denne *Magtforskydning* er eet med det, vi tænker paa, naar vi siger Folkestyre? Eller — for at vende tilbage til danske Forhold — om Gennemførelsen af Parlamentarismen i 1901 er eet med, at Folkestyret er gennemført?

Svaret maa blive benægtende. Hvis Folkestyre simpelthen betyder, at *Folket* har Magten, vilde det være svært at føre

noget virkeligt Forsvar for Folkestyret. Hvorfor skulde nemlig et Styre ved Folket være bedre end f. Eks. et Styre ved Rigets bedste Mænd? Eller bedre end et oplyst Enevælde? I Mellemkrigstiden var der ikke saa helt faa, ogsaa her i Danmark, som var tilbøjelige til at mene, at det var et oplyst Enevælde af en eller anden Slags, som vi nu skulde stræbe hen imod. Folkestyre havde altid været og vilde altid vedblive med at være noget unaturligt. At sætte den store brede Masse til at styre — det var simpelthen alle Tiders største Kandestøberi. Ovenpaa flere Aarhundreders Enevælde, ræsonnerede de, maatte der ganske vist komme en Eksplosion. Alle de, der hidtil havde været udenfor: Borgere, Bønder, Arbejdere maatte før eller senere bryde frem og kræve Plads, Rettigheder og Magt. Men nu var det paa Tide igen at stramme Baandene og faa et fornuftigere Styre frem, et Styre ved de bedste.

Man maa ikke se bort fra, at der kan være god Mening i en saadan Tale. Hvis Folkestyret ikke kan give Plads for Rigets bedste Mænd, eller i hvert Fald Rigets gode og dygtige Mænd, saa har Folkestyret dømt sig selv og gravet sin egen Grav. Og jeg for min Part maa tilstaa, at hvis man ikke forstaar andet ved Folkestyre, end at den store brede Befolkning — hvordan den saa er — skal have Magten i et Samfund, saa er jeg ikke uden videre Demokrat. Et Flertalsdiktatur fortjener ikke Navn af Folkestyre. Det er en farlig Tro, at Flertallet, i Kraft af at det er Flertal, har Retten og Sandheden og derfor skal styre. Flertallet har slet ikke Patent paa Sandheden, men det er *rimeligt*, at det er Flertallet, som paatager sig Ansvarets Byrde, altsaa paatager sig at regere.

Men hvis Folkestyrets Væsen ikke er udtrykt ved det, som Ordet direkte siger, Styre ved Folket, hvori bestaar det da?

Er det mon *Friheden*, der er Folkestyrets Hemmelighed? Folkestyre er jo altid blevet forbundet med Tale om Frihed. Tænk paa de store svulmende Folkebevægelser i Historien. Hør Tonerne fra Marseillaisen, rettet mod Tyranner og Konger: Siig, hvem skal disse Lænker vel gælde? Hvem skal spændes i Jern og i Stok? Det er os, som man atter har Lyst til at smedde i Trældommens Lænker.

Men det nytter ikke at nægte det. Ligesaa kostelig som Friheden er, ligesaa vanskelig og farlig er den. Franskmændene be-

gyndte at ane det omtrent samtidig med, at Marseillaisen blev Revolutionens Slagsang. Revolutionen endte jo i et Rædselsherredømme, som søger sin Lige. Franskmændene var blevet et frit Folk, men hvad var denne Friheds Frugter?

Saalænge man bærer Lænker, men ikke er kuert, følger det af sig selv, at man raaber paa Frihed. Man vil *frigøres*. Men den store Prøvesten for et Menneske og for et Folk er, om det, naar det har rystet Lænkerne af sig, har *Orden paa sig selv*, har Maal, som det føler sig bundet til, saa alt ikke opløser sig i Individualisme og Lovløshed. Sand Frihed bestaar ikke i, at man kan gøre, hvad Pokker man vil, men i, at ingen hindrer én i at følge en indre Orden, som man føler sig absolut bundet til.

Paa ganske lignende Maade forholder det sig med *Menneskerettighederne*, som ogsaa stadig — og med Rette — er blevet knyttet til Folkestyrets Navn. Naar man af Tyranner eller privilegerede Stænder føler sig udelukket fra fuld Deltagelse i det offentlige Liv, saa følger det omtrent af sig selv, at man giver sig til at tale om Rettigheder — ganske som før om Frihed — og at kræve dem opfyldt. Mange af Folkestyrets Kritikere har forset sig paa dette i en saadan Grad, at de ikke har kunnet faa Øje paa andet i de demokratiske Bevægelser end Underklasseoprør. Kun Opkomlinge, siger de, raaber højt om Rettigheder og om Frihed.

Naturligvis har disse Folk Ret i, at der i de demokratiske Bevægelser har været store Elementer af ren Klassekamp, af Underklassens Afrystelse af Lænker og Erobring af Magt og Indflydelse. Da Borgere, Bønder og Arbejdere, efter Aarhundreders Fortrykthed og Mishandling, endelig brød frem, maatte det bl. a. gælde Frigørelse fra Baand og lige Rettigheder. Endnu i Dag er det nødvendigt at holde fast paa dem og tilkæmpe sig nye. De er endnu ikke blevet selvfølgelige. En af de nye Rettigheder, som der nu kæmpes om, er Rettigheden til Arbejde.

Men naar alt dette er indrømmet, stiller det Spørgsmaal sig for Alvor, om der ikke skjuler sig noget mere bag Folkestyrets Grundord, Friheden, Ligheden og Broderskabet. Af denne den franske Revolutions Treklang har vi hidtil kun berørt de to, Friheden og Ligheden. Om *Broderskabet* skal der senere tales. Faktisk er disse Grundord ikke skabt af den franske Revolution.

De peger tilbage, dels mod det gamle germansk-nordiske Æt-samfund, dels mod Tiden omkring Jesu Fødsel, mod Grækenland, Rom og Palæstina.

Inden for Ætten var enhver Mand Frimand, og i Forholdet mellem Ætterne var man hinandens Ligemænd. Man mødtes paa Tinge og ordnede selv sine Sager. Men Trællene stod udenfor. De var ikke helt Mennesker.

Fra dette gamle Frimandssamfund gaar der Traade gennem Middelalderens Adelslægter, gennem Borgernes og Haandværkernes Gilder og Laug og gennem Bøndernes Bylav frem til vort Folkestyre i Dag. Men det revolutionære i europæisk Demokrati, Idéen i det, stammer fra Rom, Grækenland og Palæstina.

I det gamle Grækenland, i Athen, gennemførtes, som allerede nævnt, et Demokrati i Ordets ligefremme Betydning, et Styre ved Folket i Modsætning til et Styre ved Aristokratiet, et Flertalsstyre mod et Faatalsstyre. Spændingen mellem disse Grupper ophørte dog aldrig. De uhyggeligste Borgerkrige var Følgen. I selve Demokratiets By, Athen, var hverken Sokrates eller Platon Demokratiets Mænd. Platon giver ligefrem Demokratiet Skylden for Athens indre og ydre Opløsning. I sit store Værk »Staten« tegner han et Billede af den ideelle Stat: en gennemført Stænderstat — eller Lagkagestat — hvor alles Vel varetages fra oven, af Filosoffen paa Tronen. Demokratiet stemples som den sletteste af alle Styreformer, det fører nemlig, mener Platon, til Tyranni.

Det atheniensiske Demokrati var et radikalt Demokrati. Folket selv afgjorde paa Folkeforsamlingen praktisk talt alle Spørgsmaal, og Embedsmændene valgtes ved Lodtrækning. Men paa et andet Punkt er der en endnu større Afstand mellem vort og det græske Demokrati. Knap Halvdelen af Befolkningen i Athen var nemlig Borgere med Stemmeret. Resten var fremmede, Handlende, Industrimænd og Slaver. Og der var ikke Tale om at give selv fremmede, der forlængst var indvandret, eller frigivne Slaver Borgerrettigheder, ja ikke engang Athens mange Forbundsfæller, der var som Dele af Riget, fik Borgerrettigheder — i hvert Fald ikke før det var for sent.

Et endnu stærkere Indtryk af Forskellen mellem vort og det græske Demokrati faar man ved at læse f. Eks. *Aristoteles'* Udtalelser om Slaverne. Han siger f. Eks. saaledes: Der er dem, som

paastaar, at en Herres Magt over Slaven strider mod Naturens Love, og at naar en er Slave, en anden fri, saa skyldes det kun Loven; de siger, at fra Naturens Haand er der ingen Forskel, og at Slaveriet ikke er skabt ved Retfærdighed, men ved Vold. Men tilføjer Aristoteles: Mennesket kan ikke undvære Redskaber; blandt disse er nogle levende, andre uden Liv. De fleste Slaver er af Naturen skabt til det, slutter han.

Den græske, demokratiske Stats Opgave var saaledes ikke at skabe de bedst mulige Forhold for hele Befolkningen, men kun for en Del af den, saa denne uden legemligt Arbejde kunde leve et behageligt Liv opfyldt af Politik, Kunst, Videnskab og Filosofi. *Menneskehedens Idé* var endnu ikke tænkt.

Denne Tanke støder vi først for Alvor paa i Tiden omkring Jesu Fødsel, hos romerske Filosofer som Seneca, Epiktet og Marc Aurel. Her dukker Tanken om alle Mennesker som Brødre op, og her tales om en almindelig Menneskekærlighed. »Verden,« siger Seneca, »er vor fælles Moder.« »Dyden staar os alle aaben, frie, frigivne, Slaver, Konger og fordrevne. Den ser ikke paa Familie eller Formue, kun paa Mennesket.« Epiktet, der selv var frigiven Slave, taler om, at Naturen er vidunderlig og fuld af Kærlighed til alt det skabte. Til Mennesket siger han: »Du usalige, du bærer en Gud i det Hjerte og ved det ikke.« Hos Marc Aurel, Filosofen paa Kejsertronen, hedder det f. Eks. saaledes: »Al-naturen har skabt Fornuftvæsenerne for hinanden, at de skal gavne, ikke skade hinanden.« »Elsk Menneskeslægten, følg Guddommen.« »Det er Menneskets Fortrin ogsaa at elske dem, som fornærmer det — Menneskene er jo af samme Slægt som vi.«

Disse Tanker blev aldrig Bærere af store Folkebevægelser. Men samtidig voksede Kristendommen frem til at blive en vældig Magt i det romerske Verdensrige. I Evangelierne kan vi endnu se Menneskesønnen gaa rundt til de fattige, de syge og skrøbelige, de fremmede, de udstødte og ufrie, Toldere og Syndere. Fiskere og Haandværkere fulgte ham, og over for Farisæerne erklærede han, at Himmelriget hørte saadanne til, og at Gud Herren lod det regne over retfærdige og uretfærdige og lod sin Sol lyse baade over onde og gode.

I Evangelierne er alle lige over for Gud. Han er alles Fader, og alle bør være hinandens Brødre og Søstre. Den Mand, der

sulter og tørster, er din Næste, den Broder, du skal hjælpe. Omkring Jesu Skikkelse dannede der sig snart kristelige Broderskaber, hvor alle var eet i Kristus. Han var Vintræet; de var Grenene. Om man var Jøde eller Græker, fri eller ufri betød intet over for Fællesskabet i Kristus.

Men disse Broderskaber, Menighederne, formaaede ikke at skabe politiske Samfund. Romerriget var for haard en Realitet. Havde de formaaet det — vilde der saa ikke være opstaaet Samfund af en helt ny Karakter, »folkestyrede« Samfund?

Der skulde imidlertid gaa mange Aar, inden Kristendommen blev Medskaber af folkestyrede Samfund. Kirken tog Form af en Storstat a la den romerske. Paven traadte i Kejserens Sted. Samtidig med, at Kirken løskøbte Trællene og gjorde dem til Mennesker, skilte den Munke og Præster ud som de *rigtige* Mennesker, der ved deres Handlinger og Dyd skaffede ogsaa almindelige Mennesker en Plads i Himlen. Ja, Kirken lod sig i den Grad forblinde af Selvretfærdighed, at den erklærede alle, som ikke antog dens Meninger, for Kættere, der skulde forfølges og udryddes. Ligheden over for Gud var det saaledes vanskeligt at faa Øje paa, og der herskede den strengeste Rangfølge nedefra opad til Guds Statholder paa Jorden, Paven. Hvad han løste, var løst i Himlen. Hvad han bandt, var bundet i Himlen.

Men midt under Pavens højeste Magt møder vi rundt om i Europa mærkelige Bevægelser i den jævne Bondebefolkning, Bevægelser af Klassekarakter, med Bund i gamle germanske Friheds- og Lighedstraditioner, men samtidig tydeligt nok ogsaa inspireret af Evangeliernes Forkyndelse.

Reformationen erklærede alle lige for Gud — hvad enten de var gejstlige eller almindelige Mennesker. Nye religiøse Bevægelser slog igennem rundt om i Europas Lande, ikke mindst i England, hvor Puritanerne, Independenterne, The Levellers og Kvækerne (som sagde du til alle og ikke tog Hatten af for nogen, Gud alene kunde man vise den Ære) skabte et uhyre Røre, ogsaa politisk. En Mand som Cromwell, der søgte at grundlægge et nyt Samfund, en demokratisk Republik, var direkte inspireret af dette Røre. Naar man har set det moderne europæiske Demokratis Grundtanker dukke op af dette reformatoriske Røre i England og endvidere har set, at der er en direkte Forbindelse mellem disse

engelske Begivenheder og den franske Revolution, saa er man ikke i Tvivl om, at der i Ligheds- og Frihedskravene af 1789 laa noget mere end en Underklasse i Oprør.

Vort Demokrati er faktisk en anden Ting end det gamle Grækenlands. Det, som giver vort Demokrati dets særlige Glød, er en religiøs Tanke. Vort Demokrati betyder ikke simpelt hen, at Folket, den store Masse eller Flertallet skal styre, men at alle Mennesker har Del i Sandheden og Livet, at alle er Grene paa Menneskehedens store Træ, thi alle er Guds Børn. Derfor er hos os selve Statens Ret — ogsaa den *folkestyrede* Stats Ret — begrænset af den enkeltes inderste Ret, Samvittighedens Ret.

Nietzsche, der klart saa denne Sammenhæng mellem Kristendom og Demokrati, løb da ogsaa Storm mod dem begge. Hvad var denne Tanke om, at Magten udgik fra Tusinder af Stemmesedler, afgivet af ukyndige, forhutlede og altid egoistiske Mennesker andet end en kæmpemæssig Farce, en Taabelighed, en uhyre Sentimentalitet. Kun gennem en religiøs Besættelse, antyder Nietzsche, kunde Mennesker svinge sig op til den ganske vist skønne, men haabløst uvirkelige Tanke: at elske Menneskene — for Guds Skyld; fordi Gud selv elskede Menneskene. Men nu er denne religiøse Besættelse forbi. Og dermed Forblændelsen i Opfattelsen af Mennesket. Og dermed Demokratiet. Hvad der var i Demokratiet af Klasserejsning har gjort sin Gerning. Hvad der var i det af højtflyvende Idéer har mistet sin Magt — fordi Kristendommen selv har mistet sin Magt.

Siden Nietzsche er Raabene steget og har givet Genlyd i de bredeste Kredse. Det tyvende Aarhundrede har stemplet Demokratiets *Lighedserklæring* som en kæmpemæssig Løgn — hvad den ogsaa er, hvis den simpelt hen skal betyde, at der ingen Forskelle er. Og *Friheden* — ogsaa den har faaet læst Teksten. Og vi, der har gennemlevet Folkestyrets første Fase, Rettighedskampenes Tid, maa indrømme, at Friheden ofte blot ytrede sig som en Frigørelse af Individet, og at de mange nye frigjorte Individer ofte ikke vidste, hvad andet de skulde bruge deres Frihed til end til at mele deres egen Kage.

Saaledes er i det 20. Aarhundrede de to af Folkestyrets Grundord i nogen Grad kompromitterede. Havde de ikke været det, vilde saa stærke Kræfter næppe kunne have rejst sig mod dem.

Men der er endnu et Ord tilbage af Demokratiets Treklang: *Broderskabet*. Det blev nævnt i 1789, men overdøvedes af Friheden og Ligheden. Ja, i de følgende Aartier, mens Industrialismen skred frem, boltrede Friheden sig endog direkte paa Broderskabets Bekostning. En ny Folkerejsning, Arbejderbevægelsen, maatte til, før Ordet i nogen Grad tiltvang sig Ligeret med de andre.

Der er baade noget højst betegnende for europæisk Kultur og noget dybt tragisk i, at Broderskabstanken saaledes blev skubbet til Side. For den er den egentlig centrale af de tre Tanker. Hvor Broderskab er — der er der jo ogsaa Lighed, ikke i matematisk Forstand, for vi Mennesker er ikke lige, men er vi Brødre, er vi dog alle lige midt i Forskellighederne.

Og hvor der er Broderskab — der er der ogsaa Frihed, en Frihed endog, der ikke er løbsk og anarkisk, men bundet af Samfølelsens selvfølgelige Hensyntagen til andre.

I Broderskabet ligger det europæiske Demokratis dybeste Tanke gemt. Her løses ogsaa den *økonomiske* Ligheds Problemer som af sig selv.

Men er dette sandt, er det ogsaa sandt, at vi stadig er langt fra et virkeligt Demokrati. Hidtil har vi stort set kun naaet at skabe os et Rettighedernes Demokrati. Men det gælder om at skabe et Broderskabets Demokrati.

Hvis dansk Ungdom med den Friskhed, som hører Ungdom til, kan gribe Folkestyrets Idé som en Idé om Broderskab, behøver den ikke at frygte for at komme til at staa uden Opgaver. Den vil da forstaa, at vi endnu knap nok har begyndt at vandre ad Folkestyrets Vej, og at Folkestyre ikke er noget selvfølgeligt.

I et sandt Demokrati maa der herske *gensidig Respekt og gensidig Forpligtethed mellem de styrende og de styrede*. *Kløften* mellem de to Parter er ophævet. Men det ejendommelige og dristige er, at Tyngdepunktet ikke ligger i Staten, men hos de styrede, i deres *Broderskab*. Staten er det Organ, hvori alle Broderskaberne mødes. Den skal nok have Myndighed over de enkelte af dem, men den kan aldrig faa absolut Myndighed over dem, da den selv henter sin Myndighed fra dem. Og saaledes ogsaa i det enkelte Broderskab. Broderskabet er forpligtet over for hver enkelt og maa bøje sig for ham som Menneske, men om-

vendt skal den enkelte ogsaa føle sig forpligtet over for Broderskabet og respektere dets skrevne og uskrevne Love.

Som alle store Tanker beror Folkestyrets Tanke ikke paa et logisk Bevis, men paa en Dristighed i vor Aand, det man kalder Tro. Det vigtigste, hvis et Folkestyre trues, er ikke at rejse Folkemasserne til en storstilet ideologisk Kamp, men at vække Broderskabets Aand. For et Folkestyres Kraft og Sandhed afhænger ikke af Antallet af afholdte Møder eller af dets demokratiske Forfatning, men af Ilden i dets Ærefrygt for det menneskelige i hvert Menneske.

JOHANNES NOVRUP.

GRUNDTVIG OG DANMARK

Overskriften er Anders Nørgaards, thi det er ham, vi nu ved Indgangen til Krigens afgørende Aar maa mindes. Vi mindes den tunge Vægt i hans Ord, naar han med pansret Næve knuste »Humanisme« og »religiøs Idealisme«, men allermest naar det hændte, at Aanden slog Gnister af hans haarde Sten, naar ogsaa han smeltede for Aandens Sollys, og der blev saa varmt og lyst omkring ham. Da førte han os med Ordet ud i Livsstrømmen i Folk og Menighed. Ikke mange har som han været et Redskab hertil i vor Tid. Han skulde saa ikke overleve disse Skærsildsaar, han behøvede det ikke. Sin Tro paa Danmarks Lykke har han ofte givet Udtryk gennem Ordene: Men immer det dages dog paany, hvor Hjerterne Morgen vente. Og hans Hjerte ventede Morgen, mere frydefuldt og forventningsfuldt, som Besættelsesaaarene skred frem. I Forvisningen om Morgenen gik han bort.

Han hørte vist ogsaa uadskilleligt sammen med disse Skærsildens og Opgørets Aar, hvor i sammenpresset Forkortning alt, hvad vi har levet og troet, mødes til Opgør. Nørgaard anede, at det vilde komme, længe før 1940. Urolig, anende den kommende Ulykke forberedte han Folket paa Opgørets Time. Han forkortede de lange Linier, han pressede et Par Slægtleds Danmark sammen, for at det, der var levet, kunde mødes til Opgør. Anders Nørgaard *levede dette Opgør*. Mange vil mene, at han koldt og dogmatisk ud fra det grundtvigske Syn fældede Dom over Danmark. Men de der kendte ham ved, at han levede i og med vort Folks Ulykke, længe før 9. April. Hver Trevl i hans Domme var en Dom over ham selv, over det han selv havde levet. Derfor blev Dommen haardest over Grundtvigianismen, den havde den største Plads i hans Hjerte.

Det var et Danmark, som gik i Graven den 9. April, et Danmark som Nørgaard havde bekæmpet. Han kaldte det »Humanismens Danmark«, bedre er det maaske at kalde det den idealistiske Individualismes Danmark. Det var de Strømninger, som troede, at blot med nogle smaa Forandringer i Samfundsbygningen (lidt Grundskyld, Socialisme, Folkeforbund, lidt fri Skoletanker, lidt Psykoanalyse, lidt Vegetarianisme, lidt Vandrebewægelse, lidt bedre Moral o. s. v.) fik vi Danmark frelst. Eller det var tilsvarende kristelige Strømninger, der i Virkeligheden mente, at vi ved egne Kræfter, ved Fromhed, Trosivrighed, gode Gerninger og lign., kunde stige til Himmels. Disse Pietister, Rationalister, Oxfordister med deres Omvendelse og Vækkelse, deres Idealiser og Dyd, Absolutter og Forvandlinger, smedede sig Vinger til at stige mod det høje og skjulte dermed Gud og Guds Frelsergerning.

Betydningsfuldt blev det, at Nørgaard i denne Kamp kom til at virke parallelt med det barthske Indslag i Danmark. Han frydede sig over Barths skarpe Kniv, der skrællede hele Vævet af religiøs Fromhed og Idealisme bort, saa Guds Almagt kom til at lyse. Som Barth hører Nørgaard uløselig sammen med Opgøret, der nu ikke længere er en ligegyldig teologisk Hanekamp, men er hele vor Situation. Hvad oplever vi andet end Idealismens Fallit, som Nørgaard og Barth forkyndte for 10, 15 eller 20 Aar siden.

Men Nørgaard kom videre end til Opgøret. Hans sidste Budskab var: Grundtvig og Danmark. Han var overbevist om, at der for det danske Folk fandtes en Vej ud af Ulykken, og at det var den Vej Grundtvig var gaaet.

Det er da næppe tilfældigt, at der i dette Efteraar er kommet to betydningsfulde Bøger om Grundtvig, Hal Kochs og Johan Borups, af hvilke den første er afgørende inspireret af Anders Nørgaard. Sagligt og velbegrundet vises det her, at Grundtvig i sin Mistillid til det menneskelige egen Bæreevne skar mindst lige saa dybt som Barth.

Grundtvig har jo selv kendt Idealismen. Som ung læste han den svenske Romantiker Atterboms »Lycksalighetens ö«, der fortæller om den unge Kongesøn Astolf, der farer vild paa Jagten, bliver fundet af Zephyr og af ham bæres gennem Luften over

det brusende Hav til den underfulde Ø, hvor han mødes med den skønne Felicia og lever ved hendes Side i evig Ungdom og Fryd, »hvar gårdag hvisker til hvar morgondag: Broder, du blir ännu mere säll än jag«. Hos Grundtvig blev det til Digtet om de levendes Land:

Jeg kender et Land,
 hvor Haaret ej graaner, og Tid har ej Tand,
 hvor Solen ej brænder, og Bølgen ej slaar,
 hvor Høsten omfavner den blomstrende Vaar,
 hvor Aften og Morgen gaa altid i Dans
 med Middagens Glans.

Grundtvig giver sig med Henrykkelse hen i dette dejlige Syn. Og det er Johan Borups skønne Bog, der viser os, at vi ikke forstaar en Trevl af hans Liv, hvis vi ikke selv har givet os hen i det samme Syn. Men da Synet er steget frem og har fyldt hans Hjerte med Fryd, da ved han med det samme ud af en barsk barthsk Erfaring, at Mennesket aldrig svinger sig over Havet til det dejlige Land:

O flygtige Drøm
 om Evighedsøen i Tidernes Strøm,
 om Templet for Glæden i Taarernes Dal,
 om Halvgudelivet i Dødningesal,
 med dig fra de fleste henfarer paa Stand
 de levendes Land.

Kunstnerne kan afbilde denne Ø i deres skønne Værker, og Grundtvigs Hjerte kan røres derved. Men hans dyre Erfaring fortæller ham, at »naar Skyggen er ligest, da hulker de smaa, som stirrer derpaa«.

Johan Borup bruger det Udtryk om Grundtvig, at han var baade en Luther og en Goethe. Og det er baade rigtigt og tiltrængt, at det bliver sagt. Men det hang sandelig saadan sammen — som Borup ogsaa viser det — at »Goethe« i ham var inde under »Luther«s Kval og Undergang for alt menneskeligt. Det menneskelige i ham er først død og saa ved Guds Vældes Arm oprejst af Graven. Det oplevede han uforglemmeligt for sig selv og for os alle hin Decembemat 1810 i Vindbyholt Kro, da han stredes med Døden og Djævelen. Da brast hans ungdommelige

Idealisme, da var han i Graven. Men Oplevelsen gentog sig siden i hans Liv, ja den blev vel i Grunden en daglig Begivenhed. Alt hvad der af rent menneskelige skønne Ting frydede og opbyggede hans Hjerte, maatte han daglig hente op af Graven.

Hvor skelsættende dette Ophold i Graven blev for hans Liv, ser vi bedst paa, hvad han skrev. Vi kan læse Afhandlingen »Om Religion og Liturgi« fra før 1810. Den handler bl. a. om onde Menneskers Skæbne efter Døden, men Grundtvig, der regnede sig selv for troende, drøfter Spørgsmaalet rent fornuftmæssigt, vejer Grunde og Modgrunde og ender i et temmelig politimæssigt Syn paa Sagen: Djævelen er nødvendig for Moralens Skyld. Men efter 1810, f. Eks. i Verdenskrøniken fra 1812, lyser Selvoplevelsen ud fra Ordene. Himmerig og Helvede, Død og Opstandelse har nu faaet Virkelighed for ham. Fortabelsen er ikke længere en Teori, Djævelen ikke blot en Talefigur, han er blevet til den skinbarlige selv.

Grundtvigs Livsbekræftelse er en Gave, han har faaet midt ude i Graven. Og Borup viser os det, dybt grebet som han er af Storheden i Grundtvigs Oplevelse, paa sin egen indirekte Maade. Han fortæller, hvordan en Salmebogskomite, der vilde udarbejde et Modforslag til Biskop Mynsters Tillæg til den evangelisk-kristelige Salmebog, havde bedt Grundvig skrive nogle Salmer. Grundtvig læste Salmen »At sige Verden ret Farvel« højt for dem og var selv stærkt bevæget. Det var hans Tilhørere ogsaa, men de syntes ikke om Ordet »Istaphaand« og bad ham ændre det. Saa blev den gamle vred og sagde, at den Salme havde han skrevet for sig selv, og den maatte der ikke røres ved. Den stammer tydeligvis ned fra Kingos »Far Verden, farvel«, men hvor Kingo ligesom slænger Verden bort fra sig, der skælver Grundtvig ved dette Farvel. Han elskede dette jordiske Liv, og han trygler Kristus om at komme igen, inden Døden kommer, saa han kan spares for dens Kval. Ærligere Salme er vist aldrig skrevet:

At sige Verden ret Farvel
i Livets Gry og Livets Kvæld
er lige tungt at nemme.
Det lærtes aldrig her paa Jord,
var, Jesus! ej du i dit Ord
hos os, som du var hjemme.

Hvor tit hos dig end Trøst jeg fandt,
 naar Hjertet skjalv, og Graaden randt,
 og Verdens Bølger bruste,
 ved Støvet hænger dog min Sjæl,
 og Slangen bider i min Hæl,
 skønt du dens Hoved knuste.

I disse Linier skælver Grundtvigs Hjerter mere oprigtigt end i nogen anden Salme. Hans Angst for Døden, hans Kærlighed til Livet. Men det kommer ned i Graven alt sammen, thi Døden med sin Istaphaand gør Skel imellem Støv og Aand. Han lever sit Liv som paa et Dødsleje, alt hans er dømt til Døden, alt det han elsker er mærket til Døden. Og saa beder han ud af denne Kval Jesus om at komme til ham som Ven:

Kom i den sidste Nattevagt
 i en af mine kæres Dragt,
 og sæt dig ved min Side,
 og tal med mig som Ven med Ven,
 om hvor vi snart skal ses igen
 og glemme al vor Kvide.

Det er ud fra denne Kvide Grundtvig levede sit Liv. Hans Modsætning var Døden og Livet, ikke som en filosofisk Forklaring, men som en bitter Strid i Hjertet.

Da han var gammel, stillede en kvindelig Husfælle ham engang det Spørgsmaal, om han var bange for at dø. »Bange er jeg just ikke,« sagde han og standsede et Øjeblik. Saa saa han hende ind i Øjnene og sagde: »Men Døden er Fjenden.« Og kort Tid efter skrev han sin sidste Sang:

Gammel nok jeg nu er blevet
 mellem Vugge min og Grav,
 nu jeg staar paa Falderebet
 ved det store vilde Hav,
 hvor Magneten er Gudsordet,
 og Guds Aand staar selv ved Roret.

Stormene er frygtelige,
 stille staar her Mandevind,
 nærmest er de dødes Rige,
 nemt det er at støvne did.
 Men o ve for Uglesangen,
 bundløs der er Undergangen.

Døden og Graven er Grundtvigs altoverskyggende Oplevelse. Ud af den springer der et Mørksyn, ikke mindre barsk og barthsk end Anders Nørgaards. Al Kulturtro, al Fremskridtsidealisme, al menneskelig Stræben kommer til kort. Men han elskede alt dette menneskelige midt i dets Undergang. Man kunde have ventet, at et Menneske, for hvem Døden var dette alt opslugende Mørke, vilde blive en livsfjern og menneskefjern Munk. Men Sandheden er nok den modsatte, at de der elsker dette Liv hedest, er dem der ved, at hele dets Herlighed er som Græssets i Enge, at Blomsten vi ligne fra Isse til Fod, Stormene hvine, og Bladene hænge, visnet, man ved ikke mer, hvor den stod.

Paa Grundtvig opfyldes Ordet om, at den der mister sit Liv skal vinde det, og det mærkelige Ord: Søg først Guds Rige og hans Retfærdighed, saa skal alt andet gives jer i Tilgift. Han oplevede, at Jorden med dens Menneskeliv blev givet tilbage til Livet, at det sejrende Liv fra Gud er saa mægtigt, at det ogsaa sejrer paa Jorden:

Mit Land, siger *Livet*, er Himmel og Jord,
hvor Kærlighed bor.

Grundtvig fik det hele tilbage igen, hele det Menneskeliv, der laa i Dødens og Afmagtens Grave. Hele det rige, skønne, dejlige Menneskeliv med dets Drøm om Paradisøen blev skænket ham tilbage. †

Eller han blev plantet ud i Livet igen:

Se, fra dine Drivehuse
i det fri, hvor Storme suse,
Pøder plantes ud,
og naar de som Sne er hvide,
finest Frugt om Vintertide
bære de for Gud.

Saa bliver det alligevel Væksten, Udviklingen, Fremskridtet, det gælder. Livet bliver da alligevel den rolige Udfoldelse — som hos Planten. Men det hele er ligesom slet ikke hans eget. Det er ikke hans egen Udvikling, hans egne Fremskridt, hans egen Vækst. Det hele er ligesom skænket ham tilbage fra Dødsriget:

Kun Spiren frisk og grøn i tidlig Vaar,
 og Blomsterfloret i den varme Sommer,
 da Modenhed i Møde Planten gaar
 og fryder med sin Frugt, naar Høsten kommer.

Sammenhængen er den underfulde, at først da Ordet stod op af døde, hedder det:

Lever nu op, i kristne smaa,
 nu er her godt at være.

Ragnarok er Menneskets sidste Udsigt, men ved Alfaders Indgriben sker Underet, Jorden stiger forynget op af Havet, grøn og fredfyldt, det gamle Guld genfindes i Græsset:

Da gjalder Luren for sidste Gang,
 da luer Bavnen i Blomstervang,
 da styrter Dødens Trone,
 da lutres herlig den gamle Jord
 i Skærsildsluer paa Herrens Ord,
 da straalere Livets Krone.

Derom handler hele hans Salmesang, deraf udspringer hele hans folkelige Virke: Jordelivet, Menneskelivet er givet ham tilbage fra Graven. Døden er Indgangen til en dejlig Sommerdag:

Som let vort Legem gyser
 i Sommermorgen Gry,
 mens Morgenstjernen lyser
 og lover Dag paany,
 mens Sommerdagen gryer
 i hvide Sommerskyer,
 saa er med Livets Lys
 vort sidste Kuldegys.

Livet er skænket ham igen, og han fryder sig over det, ikke mindst over Ungdomstidens myldrende Vækst. I dette Livets Foraar med al dets frydefulde Uro og dets mange Spørgsmaal om Tiden og Livet skal de unge møde et Ja til Livet. De skal bekræftes i deres eget Sinds Ja. Nu, nu efter Kval og Pine, kan Grundtvig jo selv sige dette Ja. Kanhænde de unge siger deres Ja, fordi de er »Idealister« eller »Humanister«, det er dog Begyndelsen til at leve Livet, at man begærer at kunne sige Ja til det — og at

blive ved med at kunne det. Grundtvig vil nu ikke omforme, omskabe eller forandre de unge, han vil give dem Kraft og Mod, Lys og Lyst til at udfolde sig og leve Livet efter dets høje Bestemmelse. Hele hans Højskolesyn udspringer af dette dyrekøbte Ja til Livet.

Eller der kommer en Skolemand til ham og beder om en Sang, der kan synges af Børn fra baade jødiske og kristne Hjem, altsaa en Sang uden det kristne Opstandelsessaab. Men saa gennemgribende havde han nu lært at sige Ja til Livet, at han vilde synge dette Ja ind i Børnene, uanset om de forstod og gennem Sangen blev belært om, at han kun kunde synge dette Ja med dem, fordi Kristus er opstanden fra de døde. Saa skrev han »Ud-rundne er de gamle Dage« med Lovprisningen af »de ædles Æt«. Kristelig set vidste han lige saa godt som Karl Barth, at Ædelheden er ganske værdiløs, at den ikke fører et Hanefjed frem paa Vejen mod Frelse. Men Grundtvig har faaet Livet skænket tilbage fra Dødens Lande og *sammen med det* Glæden ved det menneskeligt ædle, ja han vidste, at Guds Maal er, at Livet og med det alt ædelt og ægte menneskeligt skal blomstre iblandt os. . . . Lad det da blomstre trindt om hos Hedninger og Jøder saavel som hos Kristne, thi det er dog Livets Mening og Maal, at dette skal ske.

Johan Borup fortæller, at Kristen Kold engang talte om Forholdet mellem de andre Højskoler og sin egen og sagde: »I andre taler om Aser og Jætter, hos os taler vi om Marie Frederiks paa Ryslinge Mark.« Og jeg tror, at Kold hermed ramte noget ægte grundtvigsk. Saa langt ned i det jævne Menneskeliv skulde det ædle lyse.

I Grundtvigs Syn paa Politik ser vi maaske bedst, i hvilken Grad han har faaet hele sit Liv tilbage som en Gave, der daglig kom strømmende til ham. Han behøvede ikke at gaa og klamre sig til det eller anstrenge sig for, at det dog ikke skulde gaa tabt. Han behøvede ikke at bekymre sig for Livet — hverken det danske eller det kristne. Det var jo Guds og ikke hans egen Sag at bevare det. Det kunde derfor heller aldrig blive Statens Sag at opbygge Garantier for, at det aandelige Liv bestod i Landet og Folket. Sent var det gaaet op for ham, at *dette* var det frembrydende Folkestyres Grundtanke, længe strittede hans medfødte

Konservatisme imod. Men omsider forstod han, at det drejede sig blot om at tro og tage imod det folkelige og kristelige Liv som en Gave. Det skal nok klare sig uden den Statshjælp, ja dets inderste Væsen: *Gaven*, kommer kun for Alvor frem, naar Staten ikke beskytter Troen. Fra da af blev han overbevist Tilhænger af Folkestyret. Han havde vundet Tillid til Livet og vandt det derfor ogsaa efterhaanden til Mennesker. Livets ægte Værdier skal nok bestaa i Kraft af den Guds Aand, der bærer dem. Saa vi kan roligt give Mennesker fuld Frihed over for dem.

Han var derfor straks en kraftig Modstander af nogen Form for privilegeret Valgret til Landstinget. Det er jo blot et Forsøg paa at opstille falske Garantier for Danskhedens eller andre Værdiers Bestaaen. De sande Værdier skal nok gøre sig gældende i Frihed. Det er et Udtryk for hans Tillid til Livet, naar han herom siger: »Kapital og Intelligens skal, naar de er ægte, nok gøre sig gældende, og er de uægte, bør de lige saa lidt hjælpes til Indflydelse, som naar man sætter falsk Mønt i Omløb. Lige saa lidt som to Skæpper Hartkorn, lige saa lidt er to Tønder Guld Sikkerhed for, at den, som har dem, er mere oplyst eller uegenyttig end den, som fattes dem.«

Det danske Folkeliv var ham en Aandens Gave, og det nytter ikke at ville tvinge en Gave i nogen. Fortrøstningsfuldt tog han ogsaa her mod Livet, vidende, at Danmark vil leve og bestaa, saa længe danske Mennesker aabner Sind og Hjerter for Folkeandens Gaver. Alle Forsøg paa med Magtpolitik at ville gøre Danmark større afvises som Forsøg paa Selvtægt over for Aanden, paa at tage Folkelivet i vor egen Haand og leve det ud af vore egne Evner. Det vi skulde var at leve det af Guds Haand: »Det danske Land gaar kun til et Sted midt inde i Hertugdømmet Slesvig. Og det nytter ikke at ville pine en Del Tysk i os, som aldrig bliver Dansk, saa lidt som Irsk bliver Engelsk.« Det danske Folkeliv er slet ikke vort eget Liv. Det kommer strømmende som en Gave til dem, der aabner deres Hjerter for det.

Han var derfor ogsaa Modstander af den almindelige Værnepligt. Man har fra mange Sider villet gøre hans Standpunkt her til et perifert Spørgsmaal, der i Grunden ikke vedkommer den egentlige Grundtvig. Men Sandheden er, at det hænger sammen

med, at Grundtvig havde faaet hele sit Liv som Dansk skænket tilbage fra Graven og Undergangen. Han vidste, at stod det til os selv alene, var det Afmagt at være Dansk, Afmagt og ikke andet end Afmagt. Men fra Afmagtens Grav rakte Gud ham Danmark tilbage, og nu kunde og skulde Guds Gave forsvares. Men kun af dem, der tog imod den i Frihed og Frivillighed.

Folkelivet som Aandens Gave er det, han giver Udtryk for i de kendte Linier:

Til et Folk de alle hører,
som sig regner selv dertil,
har for Modersmaalet Øre,
har for Fædrelandet Ild.

Sikrest stod han som Politiker, naar det gjaldt Skole og Kirke. Og intetsteds vilde han have det aandelige Liv beskyttet af Staten. Hvordan skal Staten kunne give os nogensomhelst Garanti for ret Kristentro og Danskhed i Skole og Kirke? Det er jo Vanvid at tro det. Aandeligt Liv er ikke noget, der kommer paa Kommando eller i Kraft af et Embede, selvom man forud har taget Eksamen i det. Det hentes op af Graven for et Menneske. Her er vi alle lige afmægtige. Og naar det gælder for levende Mennesker, hvor meget mere da ikke for den døde Stat. Staten har ikke andet at gøre end at give det aandelige Liv Plads — og saa maaske Penge — uden at give sig af med at skelne mellem »Aanderne«.

Da Biskop Mynster i 1848 i den grundlovgivende Rigsdag vilde stille Krav om, at Embedsmænd og Lærere skulde være evangelisk-lutherske, svarede Grundtvig: »Jeg skulde mene, at den danske Mand maa være lige berettiget til alt, hvad der med Loven tilsikres den indfødte, enten han dyrker Gud paa denne eller hin Maade.«

Grundtvigs Frimodighed udspringer af den faste Forvisning, at Aand er Virkelighed, og at Aand derfor ikke behøver Statsbeskyttelse. Han vil have borgerlig Konfirmation, han er ved at faa ondt, naar der prækes paa Rigsdagen. Overalt er det Friheden han tilstræber. Thi han ved, at Gud oprejser Liv af Graven.

Det var derfor ham, der blev Danmarks eneste Trøster i Nødens Time. I hans Hjerte var allerede Danmark forlængst kastet i Afgrunden, da det blev det i 1864. Han kendte derfor ogsaa Op-

rejsningen og vidste, hvorfra den skulde komme, han, der i Nederlagsaaret 1807 blev vakt som dansk, og som var stum i Medvindens Dage i 1848, og først da Wrangel besatte Jylland, og det tyske Flag vajede over Fredericia, mens Jyderne fik paalagt Krigskontributioner, fik stemt sit Hjerte til Sang. Da lød den ogsaa vældigt over Landet:

Fæderneland,
som paa Afgrundens Rand,
midt i Bølgerne blaa
skal du blomstrende staa.

Det blomstrede i Afgrundene i Grundtvigs Hjerte, det Danmark som han elskede, og som Gud havde givet tilbage til Livet for ham. Nu var det ogsaa kastet i Afgrunden uden for ham — i den virkelige Verden, og nu kunde han trøste sit Folk med den Trøst, han kendte i sit eget Hjerte: at end lever den gamle af Dage.

Gammel var han blevet, da Ulykken for Alvor brød ind over Danmarks Hegn. Han havde længe forudset Krigen, og klarøjet som han var, saa han, at den kom som Følge af vort eget Aands-tyranni i Mellemslesvig: dette at vi imod Aandens Vilje med Magt vilde gøre Danmark større mod Syd. Han forstod, at Danmark ikke har anden Sejr end den, som Aanden skænker os. Og den vindes altid i Frihed og Frivillighed. Vi vilde have Grænsen sat ved Ejderen, men med Aandens Vilje havde vi kun Ret, saa langt Hjertets Ret strakte. I 1861 talte han derfor for en Forsoning med Tyskland. Nu var Ulykken imidlertid sket, og saa sagde han sit Folk rent ud, at det selv havde svigtet Rettens og Sandhedens Sag. Det er Bjørnson, der fortæller om et Møde i 1868 paa Marielyst Højskole: »Efter Sangen »Hvad Solskin er for det sorte Muld«, hvori den gamle brummede med i en Stemning, som havde han gjort Sangen i Gaar, rejste han sig og talte om Danmarks Nederlag. Det er, sagde han, ikke Lykken, der har svigtet Danmark, men Danmark, der har svigtet Lykken. Danmark har selv stor Skyld i Krigen.« Saadan maatte han se det og sige det: Danmark havde ikke villet leve sit Liv efter Aandens Vilje og Hjertets Ret, men havde selv villet tilrane sig det.

Da Meddelelsen kom om Danevirkes Rømning, blev Grundtvig først som ramt af Lynet. Det var, som alt styrtede sammen

for ham. P. A. Fenger var tilkaldt for at bistaa ved Gudstjenesten. Den Dag saa Menigheden i Vartov ikke sin Præst paa Prækestolen. Han stod blot frem for Altret og sagde, at det var ham umuligt at føre Ordet, og at han indbød, hvem der vilde, til med ham at gaa til Herrens Bord. Og, fortæller Jens Nørregaard der var tilstede, det er ikke til at beskrive, hvilken Højhed der laa over den gamle Mand, da han stod foran Alteret og bøjet af Sorgen pressede Ordene frem.

Dyb og smertelig var hans Fortvivelse, men atter fik han sit Folks Liv og Fremtid skænket tilbage fra Afmagtens Grave, og han fik Lov til at sende sit »Trøstebrev« ud til det danske Folk:

Skal det spørges, jeg alene,
aflægs Skjald paa Gravens Rand,
turde mellem Bavgastene
aande Liv ved Dødens Strand,
turde vente af Guds Naade
løst i Solglans Danmarks Gaade.

*

Naar vi i Lyset af denne Mands Liv og Tro ser paa os selv i Dag, kan der godt være Grund til at blive bange. Jeg tror, at det folkeligt vil blive til ubodelig Skade, om disse Aar blot bliver en Parentes for os, Parentesen fra 9. April 1940 til Freden kommer. For det første fordi det altid er dødsens farligt for vort Menneskeliv, om noget vi oplever blot bliver en Parentes, som vi hurtigt muligt afslutter, og hvis Indhold ikke kommer vort egentlige Liv ved. Godt eller ondt, hvad vi møder maa leves igennem. Men daglig fristes vi til at lade være dermed og blot stunde mod Parentesens Afslutning, Befrielsens Dag. Gennem Radioen og Krigsefterretningerne hidses vi op til at sætte vor Skæbne ind i Spillet og i Spænding rette hele vort Sind mod den kommende Afgørelse. Nuet synker ned i Betydningsløsheden til Fordel for den spændende Fremtid. Jeg tænker slet ikke her paa det sjæleligt skadelige ved at være passiv og overlade Afgørelsen af vor egen Skæbne til andre Folk. Nej, jeg tænker paa en sjælelig Fare, som de aktive løber lige saa vel som de passive. Hvad vil de aktive andet end forkorte Parantesen eller maaske »gøre os værdige« til at blive befriet for den. Hvad jeg frygter er, at ingen af os kom-

mer ud i den Afmagt og den Ydmyghed, hvorfra der alene er Opstandelse. Ingen tør se Nuet i Øjnene, ingen oplever til Bunds vor Afmagt. Handlingen — vor egen eller andre Folks — eller vor Fablen om, hvad vi vil gøre i Fremtiden for at undgaa noget lignende, er den Morfin, vi benytter for at slippe for at komme ned i Afmagtens Grave.

Ogsaa efter 1864 var der Folk, der vilde slippe uden om Undergangen ved straks at berede sig paa Hævnen. Men det, der frelste Danmark, var, at der fandtes Folk, som gik ned i Afmagtens Dale og der fandt det ubegribelige, der skænkede dem deres Folks Liv tilbage som en Aandens Gave. Ogsaa nu kender vi Hævnfolkene. Undertiden kan man frygte, at vi alle er blevet det. Vi vil frelse Danmark ved vor egen Indsats — nu eller i Fremtiden. Vi kræver Sikkerhed for, at noget lignende ikke skal gentage sig, militær og alliancemæssig Sikkerhed. Men Livet gror først i Danmark, naar vi slipper alle ydre Garantier og opgiver al ydre Sikkerhed, naar vi ikke har andet at stille op end Dag for Dag at tage imod Livet, det danske Liv, fra Underets Land. Ikke at vore Handlinger, vor Indsats — baade militært og paa anden Maade — ikke skal til. Men Livsgrundlag er de ikke og bliver de aldrig.

For nogen Tid siden var jeg ude i Vestjylland til et Møde. Det var i en lille Kres, der var saa haardt ramt af Tidens Begivenheder, at den hverken havde Forsamlingshus eller Skole at samles i, thi Stedet laa midt ude i den farlige Krigszone i Vestjylland. Folkene derude havde dog ikke tabt Humøret, i en Lade havde de tømret en lille Skolestue sammen, og der holdt de ogsaa deres folkelige og kristelige Møder. Endogsaa »Kaffebordet« havde de med; store, voksne Mænd sad ved Skolebordene og drak Kaffe. Her havde jeg en mærkelig Fornemmelse af, at Folkelivet var nær ved sit Udspring. Her var man kommet saa dybt ned i Ydmyghed og Afmagt, at man tog hver Dag og hver Gang, man kunde mødes om det danske, som en Guds Gave. Og saa begynder Livet først for os danske. Naar vi danske kommer ud i Laden, da er vi hjemme. Saadan maatte vore Bedsteforældre tage imod Livet, som kom i levende Strømme til dem. Fra Boltinggaards Lade, hvor Birkedal holdt Gudstjeneste, til denne vestjyske Lade, hvor danske Mennesker i 1944 samles til folkelig

Opbyggelse, gaar der en Ydmyghedens og Afmagtens Linie, som med Grundtvig er blevet vor Livsline. Da begynder vi at leve forfra. Da vokser den Frimodighed frem, som gennem to Menneskealdre holdt Haabet levende i vort Folk, det urimelige Haab; for det er altid urimeligt, at Aand staar op af Graven.

I denne Grav vil vi ogsaa i Dag holde Haabet levende, som Grundtvig synger om:

Vi har en gammel Stjerne mild
paa Nordens Himmelbue,
og hver Gang Hekla spruder Ild,
den vorder klart til Skue,
den varsler Bod for Banesaar
i Hytten og paa Borgen,
den lover os et Gyldenaar
med Glæden efter Sorgen.

POUL ENGBERG.

I EN PROFETLØS TID

I første Makkabærbog nævnes det to Gange, at betydningsfulde Spørgsmaal ordnes paa en foreløbig Maade. Den endelige Afgørelse skulde vente, til der fremstod en Profet, som kunde sige, hvad der var Guds Vilje. Den første Gang, Udtrykket bruges, drejer det sig om, hvad der skal gøres ved Stenene fra det gamle Brændofferalter, som var blevet vanhelliget af Syrerne. Det kan synes os et ringe Problem, men for Jøderne var det, som alt, der havde med Helligdommen at gøre, af den yderste Vigtighed. Betydningen af det andet Tilfælde er mere forstaaelig. Man har til sagt Simon, at han skal være Ypperstepræst og Hærfører i al Fremtid. Jødefolkets højeste Embeder skulde altsaa være arvelige i Simons Slægt. Men der tilføjes et Forbehold: indtil der fremstaar en troværdig Profet.

Simon havde saa vel gjort sig fortjent til en saadan Hæder, idet han som Fortsætter af Faderens og sine to Brødres Kamp mod de syriske Undertrykkere var den, som opnaaede den fuldstændige Befrielse. Men det er et Brud med den hævdvundne Orden, og derfor tager man Forbehold. Det skyldes antagelig de fromme eller lovstrengte, som man fra den Tid kalder Farisæere. De vilde have Loven og Traditionen fulgt i alle Enkeltheder, og de ønskede ikke oprettet et nationalt Herredømme, der kunde vende Sindene fra Messiashaabet. Det kan ogsaa skyldes Sadducæerne, det gamle Tempelarikrati, som vilde værne deres tilvante Rettigheder. Simons politiske Modstandere har ikke kunnet hindre hans Ophøjelse, men de vil holde Muligheden aaben for, at Sagen kan tages op paany. Det er altsaa, om man vil, en politisk Manøvre. Men Kravet om dette Forbehold har ikke kunnet afvises. Og dette er vigtigt. En saadan Betydning tillagde man Profeterne i Israel.

En Profet var kaldet af Gud, og kom med et direkte Budskab. »Saaledes siger Jahve« er den almindelige Indledning for den enkelte Udtalelse. En Profet forudsagde kommende Ting. Det gøres endda (f. Eks. 5. Mos. 18, 22) til Kendetegn paa den sande Profet, at det, han har forudsagt, virkelig indtræffer. Det er for saa vidt et daarligt Kendetegn, da Profetens Bud ofte skulde adlydes, længe før hans Forudsigelser kunde gaa i Opfyldelse. Thi Forudsigelserne var kun en Del af Profeternes Forkyndelse. Det meste af den gik ud paa at oplyse om den egentlige Betydning af det, som var sket, eller som var i Færd med at ske. Profetien kunde være Guds Løfter til Folket, men den var ogsaa Guds Dom og Guds Krav. Den var ikke, hvad vi vilde kalde rent religiøs. Den kunde være rettet mod Vantro og Frafald, men den kunde ogsaa dreje sig om, hvordan de rige og mægtige skulde være mod deres svagere Landsmænd, eller om Forholdet til fremmede Magter. Livet var i de Tider en Helhed, og saavel sociale Forhold som Udenrigspolitik maatte være et Udtryk for Guds Vilje.

Det var ikke saaledes, at alle straks bøjede sig for en Profets Forkyndelse. Da Jeremias forkyndte, at enhver Kamp mod Babylonierne var Trods mod Gud, var det saa stik mod den almindelige Tankegang og de almindelige Æresbegreber, at man opfattede ham som en nedrig Forræder og truede ham paa Livet. Hans Budskab var ogsaa stik imod hans egne naturlige Impulser. Han søgte at tie, men kunde ikke. Jahves Ord blev som en flammende Ild, en Brand i hans Ben. Han maatte tale, og han maatte kæmpe mod de Profeter, som forkyndte det, som Folket og han selv, som han var af Natur, helst vilde høre. Profeter kunde ogsaa strides og beskyldte hinanden for falsk Tale.

Alligevel er Profetien en folkesamlende Kraft. Alle maa bøje sig for den, naar det erkendes, at den er sand, at det er en virkelig Profet, som fremsætter den, at det er Jahves Ord og ikke et drastisk Indfald eller noget, Manden har udgrublet i sit Hjerte. Utvivlsomt er det saadan, at det er lettere at anerkende Fortidens Profeter end Samtidens, ja, man kunde gaa saa vidt, at man paastod, at alle virkelige Profeter først anerkendes af en senere Tid, og at vor Tid som enhver anden har sine Profeter, men at vi blot ikke er i Stand til at kende eller anerkende dem. Det vilde dog ikke være rigtigt. De fleste af Israels Profeter var i Stand til

at gøre sig gældende i deres Samtid, og deres Virksomhed hører ogsaa for en senere Tids historiske Betragtning en bestemt Periode til, saa man med Rette taler om den Tid, da der ikke mere optraadte nogen Profet (f. Eks. 1. Makk. 9, 27).

Man kan ikke se, om Makkabæerbogens Forfatter føler Profetløsheden som en Ulykke. Det gør han rimeligvis. Og den er en Ulykke. Enhver Beslutning, enhver Plan maa savne sit endelige Stempel. Paa Bunden af alt lurer Usikkerheden, selv om den i Almindelighed er godt dækket. Man kan nok handle, som man tidligere har handlet, og man har Loven, som i saa mange Henseender regulerer Folkets Liv. Men enhver Tid er noget for sig selv. Profeternes Forkyndelse gaar ikke til enhver Tid ud paa det samme, selv om de er sande Profeter. Guds Vilje er vel den samme til alle Tider, men det, han forlanger af Mennesker for at fremme sine Planer, kan være forskelligt. Mod een Fjende skal Israel kæmpe, en anden skal det bøje sig for og lade sig tugte af. Derfor trænger man til Profetiens Lys over Tiden og dens Krav.

Trods denne skjulte Usikkerhed kan den profetløse Tid have sin Betydning, ja, sin Storhed, hvad ogsaa Makkabæertiden viser.

Jødefolket havde ikke været selvstændigt, siden Babylonierne kort efter Aar 600 f. Kr. erobrede Landet og bortførte alle de ledende. Det store Flertal af Folket blev vel tilbage og kunde fortsætte deres daglige Liv, men den folkelige Samling og Linie opløstes, uden at de selv havde nogen Fornemmelse deraf. Blandt de bortførte skete derimod en stærk Vækkelse. Selv om mange skabte sig gode Stillinger derude i det fremmede, følte de sig som noget for sig selv, som et Folk med særlige Forpligtelser og særlige Forjættelser. At en saadan Vækkelse kunde finde Sted, skyldtes den religiøse Udvikling, som i Selvstændighedstiden var sket ved Profeterne. I de ældgamle Fortællinger og Sange, som danner Grundlaget for Dommernes Bog, opfattes Jahve som en vild og krigerisk Gud, der bor i Seirs Bjerge. Han var Israels særlige Gud, sideordnet med andre Folkeslags særlige Guder. Han krævede blodige Ofre og lod sig derved bevæge til hvad som helst. Nu opfattes han ganske anderledes. Han ønsker ikke Ofre, men Kærlighed, Retfærd og Tro. Han har en bestemt Vej og et herligt Maal for Israels Folk. Han straffer det, naar det er

ulydigt, og bruger andre Folkeslag som sine Redskaber dertil, ja, han er hele Verdens Gud og kan tilbedes overalt.

Denne Opfattelse af Guds Væsen og af Israels særlige Forhold til ham gøres under Udlændigheden levende, især af to store Profeter. Deutero-Jesaja gjorde det til Folkets Opgave at vidne om Jahve og bringe andre til Tro paa ham, medens Ezekiel i omstændelige Lovbud udformer det Særpræg, som Pagten med Jahve paalægger Israel, og som skal hindre, at det opsuges af andre Folkeslag. Alle disse Lovbud om rent og urent, om Sabbatens Helligholdelse, om Omskærelse og om, hvem Israeliter kan gifte sig med, gøres til Betingelse for, at Jahves særlige Forjættelser til Folket kan gaa i Opfyldelse. Det blev Ezekiel, som kom til at præge Folket, og det medførte en uhyre national Bevidsthed.

Da Perserne besejrede Babylon og tillod Jøderne at vende hjem, benyttede en Del sig af Tilladelsen, og det lykkedes dem, trods Modstand fra de hjemmевærende, i nogen Grad at bringe de folkelige Funktioner i Gang. Der blev bygget et nyt Tempel, som trods sin Ringhed virkede samlende. Jerusalem blev befæstet, saa man kunde værgе sig mod de omboende. Men Kongedømmet kunde ikke genoprettes. Ypperstepræsten og et Raad, som væsentlig kom til at bestaa af den efterhaanden mere og mere verdslige Tempeladel, som senere kaldtes Sadducæere, blev den øverste dømmende og udøvende Myndighed. Der var stadig Modsætninger mellem de hjemvendte og dem, som var blevet i Landet, og der maatte stadig Støtte til fra de ivrige Kredse ude i Udlændigheden, hvis nationale Ild ikke svaledes ved den praktiske Gennemførelses Genvordigheder. Den nationale Uafhængighed, som under den Tids Forhold var ubetinget nødvendig for den fulde folkelige Udfoldelse, vandt man heller ikke. Jøderne var først under persisk Overherredømme. Efter et Par Hundrede Aars Forløb gled de uden samlet Modstand ind under Alexander den Store, og efter hans Død maatte de underordne sig Ptolemæerne i Ægypten eller Seleukiderne i Syrien, der kæmpede om Landet og skiftevis havde Magten.

Det Herredømme, som disse skiftende Magthavere udøvede, kunde være pinligt nok, men det var ikke særligt indgribende. Alligevel betød Tilstanden en Fare for det folkelige Særpræg og den folkelige Udvikling. Den politiske Afhængighed medførte

Kulturpaavirkning fra de herskende Folk. Jøderne deltog i den Vareudveksling, som fandt Sted mellem Rigerne — de store Handels- og Hærveje gik igennem Landet —, og denne Deltagelse medførte sin Paavirkning. Fremmede Tanker og fremmed Sprog vandt Indpas; man gik efterhaanden over til at bruge det aramæiske Sprog, saa endog de hellige Skrifter maatte oversættes dertil, naar de skulde oplæses for Folket. Den største Fare truede nu fra det græske Aandsliv, som i mange Henseender var en Modsætning til det israelitiske.

Betegnende for den israelitiske Livsopfattelse er den Vending, Profeterne altid bruger: »Saaledes siger Jahve«. Menneskers kloge Tanker og hede Viljer er intet. Guds Veje er ikke Menneskers Veje. Den græske Livsopfattelse giver Mennesket og det menneskelige en ganske anden Plads. Den karakteriseres ved Indskriften fra Templet i Delfi: »Kend dig selv.« Det betød vel oprindeligt: Kend din Begrænsning. Husk paa, at du kun er et Menneske, med et vist Maal af Kræfter og Lykke, med Grænser, som ikke maa overskrides. Men paa den Tid, da Jøder og Grækere mødtes, var det forlængst taget op i en ganske anden Betydning. Da gjaldt det virkelig om at lære sig selv at kende, sine Evner og Ønsker, sine Omgivelser og Muligheder, sine Tanker og sine Behov. Man maatte selv afgøre, hvordan Guderne maatte være, for at man kunde anerkende dem. Det græske Menneske følte sig ganske anderledes selvbestemmende og frit end det jødiske og udfoldede sig paa mange Maader dristigt og uhæmmet. Denne Livsform virkede dragende paa Jøderne. Mange begyndte at drive Sport, interesserede sig for Billeder og Litteratur, filosoferede og opgav deres gamle Skikke og Tro. Andre, især blandt de mange Jøder, som var udvandret til Ægypten, søgte at forene det værdifulde i græsk Tænkning med de jødiske Erfaringer om Guds Væsen og Vilje, som uafhængige af og ophøjet over Menneskers Tanker. De oversatte de hellige Skrifter og missionerede blandt Grækerne. Mellem dem, som søgte at efterligne Grækerne og ikke vilde leve efter Loven, blev lovløse, og saa dem, som holdt fast ved den, opstod der en skarp Modsætning, og den fik politiske Konsekvenser.

Efter Slaget ved Paneum 198 f. Kr. blev Seleukiderne ene- raadende i Jødeland. Deres Herredømme var i Førstningen vel-

villigt, og den græske Kulturindflydelse bredte sig stærkt. Spændingen mellem de lovtro og de lovløse voksede, og de sidste opmuntrede da den syriske Regering til at støtte sig i deres Bestræbelser for at leve paa Græsk. Anthiochus Epifanes (175—164) benyttede sig af denne folkeforræderske Bevægelse. Foruden at kræve større økonomiske Ydelser ønskede han, at Jøderne skulde opgive deres Lov, det, som opretholdt deres Særpræg. De skulde opgive deres Religion og dermed deres Nationalitet. Han fjernede Ypperstepræsten og naturligvis ogsaa andre Embedsmænd og indsatte Folk, som var villige til at virke i den angivne Retning. Det førte til Uro, og Landet blev besat. Jerusalem erobrede 168. Murene blev ødelagt, og paa Davidsbyens Høj blev der bygget en Fæstning, hvor der ligesom andre Steder i Landet blev lagt en syrisk Besætning, »et syndefuldt Folk, lovløse Mænd«. Ogsaa Templet blev plyndret og dets Hellighed krænket. Der blev oprejst et Alter for Zeus Olympios og vist ogsaa et Billede, og der blev forordnet en fortsat Offertjeneste, hvori alle Jøder skulde deltage, enten i Jerusalem eller ved Altre, som rejstes rundt i Byerne. Ingen maatte eje eller læse Lovhaandskrifter, og ingen maatte leve efter Loven. Alle, som ikke rettede sig efter disse Forordninger, skulde tvinges eller dræbes. De lempelige Midler afløstes af Vold.

I første Makkabæerbog omtales kun ganske kort, hvordan Forordningerne blev haandhævede med stor Grusomhed, og at mange alligevel viste sig trofaste. Anden Makkabæerbog, som ellers er meget ringere som historisk Kilde, beretter derimod udførligt, hvordan Kvinder, som har ladet deres Drengbørn omskære og derved givet dem Pagtens Tegn, faar Børnene hængt om deres Hals og bliver styrtet ned fra Murene. Ogsaa deres Husstand og de, som udførte Omskærelsen, blev straffede. Der fortælles om den gamle skriftlærde Eleasar. Man tilbyder ham at redde sig ved paa Skrømt at deltage i det befalede Offermaaltid, men han afslaar det for ikke at give de unge et daarligt Eksempel og vidner gennem Tortur og Død om sin Kærlighed til Guds hellige Lov. Han blev pisket ihjel. Og der fortælles om de syv Brødre og deres Moder, der med behjertede Ord gennemliden en endnu mere bestialsk Behandling. Det er Eksempler, som paa gribende Maade viser, at mange blandt Jøderne trods de Paavirk-

ninger, de gennem Tiderne havde været udsat for, var forblevet tro mod deres Egenart og mod Jahve og hans Lov.

En mægtig Styrkelse for denne passive Modstand og antagelig ogsaa for den senere krigeriske Rejsning blev det Skrift, som kaldes Daniels Bog. Det anses ikke for egentlig profetisk, men snarere som en Anvendelse af Fortidens Profetier paa Samtiden. Skriftet er blevet til paa denne Tid, sikkert ude i Udlændigheden, hvorfra Jøder, som ikke vilde eller kunde vende hjem, stadig med stor Iver greb ind i Forholdene i Hjemlandet.

Foruden de mærkelige Beretninger om Nebukadnesars Drøm og Belzazars Syn, som saa let huskes, omtaler Daniels Bog paa flere Steder og især Kap. 11, 22 ff. den syriske Undertrykkelse. Efter en Kamp mod Ægypterne vender Syrerkongen sig mod Jøderne, besætter Landet med en fremmed Guds Folk, forbyder Gudstjenesten, der er Centret i hele deres folkelige Liv, og opstiller den ødelæggende Afskyelighed paa det hellige Sted. Han skalter og valter, som han vil, ophøjer og hovmoder sig mod enhver Gud, og mod Gudernes Gud taler han utrolige Ting. Alligevel skal han have Held med sig, indtil Guds Straf over det ulydige Israel er fuldbyrdet. De Jøder, der svigter deres Tro og deres Landsmænd, gør han ved sine Lökkemidler til Hedninger og giver dem Ære og Belønninger. Men de, der kender deres Gud, vinder Styrke og faar de ligegyldige og modløse vækket til Erkendelse og Standhaftighed. Mange af dem bliver fængslede, plyndret og dræbt, men derigennem soner de Folkets Synd. Folket lutres, sigtes og renses gennem Lidelsen til Afgørelsens Stund. Thi naar Straffen over Israel er fuldbyrdet, gaar Syrerkongen sin Undergang i Møde, og ingen kommer ham til Hjælp.

Daniels Bog følger her Tankegangen fra Jeremias's Profeti. Ulykkerne og Undertrykkelsen er Guds Straf for Folkets Synd. Væbnet Modstand er derfor Trods mod Gud. Men Straffen har sin Tid, hvorefter Redskabet kastes til Side i Afsky, og Folket faar en herlig Oprejsning. Derfor opfordrer Daniels Bog ikke til Kamp, men til Udholdenhed gennem alle Tilskikkelser, Troskab til Døden. Fortællingerne om Daniels Venner i den glødende Ovn og om Daniel i Løvekulen skal være Forbilleder i Frygtløshed. Og Bogen har en Trøst foruden Løftet om den kommende Herlighed for Folket, nemlig Forvisningen om, at Døden ikke er Men-

neskets endelige Lod. »Mange af dem, der sover i Støvets Muld, skal vaagne, nogle til evigt Liv, andre til Forsmædelse og evig Afsky. De indsigtfulde (d. v. s. dem, der har forstaaet Guds Vilje) og de, der har ført de mange til Retfærdighed (d. v. s. til at gøre det rette, være tro), skal lyse som Stjerner evig og altid.« Det er, saa mærkeligt det end kan lyde, første Gang, denne Forvisning fremsættes i Jødefolkets Historie. Der har tidligere været fremsat Tanker om Sjælens Udødelighed, men uden at de kunde vinde Magt over den herskende Opfattelse af de dødes trøstesløse Forfald. Her er en Tro, som ganske anderledes mestrer Livets og Dødens Virkelighed. Ingen kommer uden om Døden, men Guds Magt gør ikke længere Holdt ved Dødsrigets Port. Han er den, som gør levende, hvem han vil.

Disse Tanker klinger kraftigt igen i 2. Makkabærbog, især i de syv Brødres Ord. Det er ikke blot Folk, som overmandes og pines. De gaar ubøjede ind i Lidelsen, de tror paa dens Betydning, de er forvissede om en Fremtid for deres Folk efter Ydmydelsen og om et Liv efter Døden. De er hævede over deres Bødler. Det var ingenlunde ringe Folk.

Men der var andre, som tog Forholdene paa en anden Maade, og det var dem, som efter den Slægt, der stod i Spidsen, kom til at give Tiden Navn, Makkabæertiden. De satte haardt mod haardt, og Jøder henviser den Dag i Dag med Stolthed til deres Bedrifter. Det var den gamle Præst Mattathias, som i dyb folkelig og religiøs Harm begyndte Striden, og hans tre Sønner fortsatte efter hinanden, den djærve Judas, den smidige Jonathan og den kloge og besindige Simon. Gennem eventyrlige og omskiftelige, men vedholdende Kampe og kloge Forhandlinger naaede de tilsidst, at Syrerne i Aaret 142 f. Kr. maatte anerkende Landets Uafhængighed. Jøderne kunde nu tugte de Nabofolk, som under de tidligere Forhold havde plaget dem. Riget fik et Omfang næsten som i Davids Tid. Adgangen til Middelhavet blev friere end nogensinde, og man kunde slutte Forbund med Sparta og med Rom, det fremvoksende Verdensrige, som i den Anledning roses for Retsindighed og Velvilje mod alle Forbundsfæller — Udtalelser, som det vel er værd at sammenholde med den senere Opfattelse af denne Stormagt. Denne ydre Fremgang er forbundet med Maadehold overfor de omgivende mindre Folke-

slag, og indadtil sker der store Fremskridt. Efter alt at dømme har Simon haft et Genopbygningsprogram. Det er ikke mærkeligt, at mange drømmer om, at den Storhedstid, som Profeterne har varslet om, er ved at oprinde. Om Simon synges der, som om han kunde være Messias, om hans Magt og Retsindighed og Visdom og om den Lykke, han har skabt sit Folk.

Folkets Kraft i denne profetløse Tid viste sig altsaa ikke blot i Troskab mod Fortiden og i Evne til at bære Lidelser.

Det varede imidlertid ikke længe, før Nedgangen kom. Forholdene artede sig saadan, at den vundne Frihed kunde oprettholdes gennem 80 Aar, og gennem det meste af den Tid havde Riget tilsyneladende en ikke ringe ydre Magt. Men det bliver snart aabenbart, at den indre Styrke ikke svarer dertil. Simon og to af hans Sønner blev dræbt af en Svigersøn. Det lykkedes en tredje Søn, Johannes Hyrkan, at tiltvinge sig Magten, og Slægten bevarede sin Herskerstilling gennem hele Perioden under stigende indre Modstand og Opløsning. Men det religiøse Udgangspunkt for den folkelige Rejsning var da længst forladt, en Tid betød de nationale Følelser en Del, men snart blev Slægtens Magt og Førerstilling det eneste Formaal. Ganske vist optog man paany det forladte hebraiske Sprog, f. Eks. paa de Mønter, som anvendtes, og Magthaverne lod sig kalde Konger, men det var kun for at udnytte de gamle Traditioners Magt. De holdt sig i Sadlen ved Hjælp af fremmede Lejetropper, blev raa og brutale Landsknægtførere, der virkede til stor Forargelse, naar de optraadte i deres Egenskab af Ypperstepræster. De veg ikke tilbage for at anvende Tvang i religiøse Forhold overfor de Folk, de kom i Kamp med, og de blev stærkt optaget af den græske Luksus og det frie græske Liv, som Slægtens første Led saa vældigt havde bekæmpet. Splitnelsen i Folket blev mere og mere bitter, og Partierne søgte Støtte mod hinanden hos Romerne, der saa ordnede Sagerne paa deres sædvanlige Maade. I Aaret 63 f. Kr. erobrede Pompejus Jerusalem, og Jødeland blev indlemmet i Syrien, som allerede var gjort til en romersk Provins. Trods gentagne Oprørsforsøg blev Folket aldrig mere selvstændigt.

Der kan paavises flere ydre Grunde til den Fremgang, som naaede sit Højdepunkt under Simon. Det syriske Rige rystedes jævnlgt af Tronstridigheder, som svækkede dets Kraft. Ægypt-

terne var ikke i Stand til at udnytte disse Svaghedsperioder, og Romerne saa endnu deres Fordel ved at støtte Oprøret mod Syrerkongerne. Og den følgende Nedgang kan ligeledes forklares udefra. Men det er iøjnefaldende, at her ogsaa er noget indre. Det er en folkelig Samling — ikke fuldstændig, men omfattende og stærk — som betinger den straalende Opgang, og det er indre Splid, som gør Nedgangen saa ynkelig.

Det eneste, som kunde samle dette Folk varigt, var en livskraftig Profeti, en magtfuld og stadig fornyet Forkyndelse af Guds Vilje. Og denne Forkyndelse savnedes. Allerede den omtalte Forskel mellem dem, der vilde taale og lide og forvente Oprensningen til sin Tid, og saa dem, der vilde kæmpe, og som kæmpede saa mandeligt, viser, hvor forskelligt man bedømte det, der skete. Imidlertid var de fremmedes Overgreb og Udplyndring, deres Forhaanelse og Ødelæggelse af alt det, som var livsnødvendigt for Folket, saa brutal og synlig, at de beslutsomme Førere kunde rive den største Del af Folket med til Kampen. Kun de lovløse, der var forgabede i det græske Væsen og blændede af den syriske Magt og de syriske Lökkemidler, modarbejdede dem med alle Midler. Gang paa Gang forraadte de deres Landsmænd. Hver Gang Syrerne havde Fremgang, rejste de Hovedet og blev mægtige og frække. De forfølges da ogsaa af Makkabæerne med særlig Nidkærhed. Alle andre vaagne Kredse af Folket var med. Men saa snart Syrerne var trængt noget tilbage og tilbød fri Religionsøvelse, kulturel Selvbestemmelsesret, trak Farisæernes indflydelsesrige Parti sig tilbage, og senere undsaa heller ikke de sig for at paakalde Hjælp fra de tidligere Undertrykkere mod de Landsmænd, som ogsaa vilde sikre den nationale Frihed. Sadducæerne var naturligvis ikke venligt stemt mod Makkabæerslægten, som havde fortrængt dem fra deres nedarvede Rettigheder, og andre Kredse, som havde Forudsætninger for at give det politiske Liv ideelt Indhold, deltog ikke deri. Man tillod, at uværdige Stræbere tilrev sig den politiske Magt, og disse Personers rastløse Virksomhed var folkeligt set formaalsløs og blev en Fare. Der var kun en tom Skål tilbage, som maatte briste og falde sammen for Romernes snilde Spil og kraftige Stød.

Der er noget mærkeligt nutidigt og gribende over hele denne

Periode, den forjættende folkelige Samling i Befrielsestiden og den trøstesløse Splittelse, netop da man skal til at fylde den vundne Frihed med Fredens Gerning.

Det gamle Testamentes Opbygning gør, at man uvilkaarlig tillægger Tiden efter Udlændigheden og altsaa ogsaa Makkabæertiden mindre Betydning end de forudgaaende Tidsrum. Den bliver som et ligegyldigt Mellemspil. Men det er forkert. Folket er opstaaet og har faaet sit Kald og sit Præg i det foregaaende Tidsrum. Under Udlændigheden og Fremmedherredømmet bliver det sig selv bevidst paa en ny Maade, og dets Aand beviser sin Styrke. Men selv om man gør sig dette klart, kan Makkabæertidens dramatiske Hændelser synes at være et formaalsløst op og ned. Hvorfor Kampen, hvorfor Sejrene, naar det hele straks skal falde sammen? En saadan Skepsis er dog ufrugtbar. Kampen, eller rettere den folkelige Vækkelse og Samling, som giver Kampkraften, er en Oplevelse, som ikke er virkningsløs.

Og selv for en almindelig historisk Betragtning er der adskiligt at lære af Tiden. Den lærer, at det ikke er let at være et lille Folk blandt de store Riger, hvad enten man søger at holde sig for sig selv, eller man slutter Alliancer og Ikke-Angrebstraktater. Den lærer med stor Styrke, at et enigt Folk er stærkt, selv om det er lille, og et splittet Folk er svagt. Enigheden kan tilvejebringes paa mere end een Maade, men skal den være holdbar, maa der være ophøjede Ideer at samles om. For Jøderne maatte disse Ideer fremtræde som et guddommeligt Kald, og saaledes er det, naar alt kommer til alt, ogsaa for andre Folkeslag. Det behøver ikke at være saa mange, som fuldt ud fatter disse Ideer. Nogle faa Mennesker, som er virkeligt grebne, kan blive en mægtig Kraft. Men de maa være ægte, disse Bærere, det er ikke nok, at de er blændende.

En kristen Betragter maa ogsaa spørge, hvad denne Tid betød som Forberedelse for det, som skulde komme. Her maa nævnes Opstandelseshaabet, som udformedes i denne Tid og beviste sin Kraft under Lidelserne. Tiden blev for de maaske faa, som kunde se og opleve, et nyt Vidnesbyrd om Jahves Vilje og Magt til at rejse dem, der fortrøster sig til ham og gør hans Gerning, og til at straffe de genstridige, dem, der i deres Hovmod vil deres eget.

Maaske de ogsaa havde Brug for, at endnu et verdsligt Haab skulde vise sig forfængeligt, at Forjættelsernes egentlige Indhold kunde aabenbare sig klarere for dem.

En profetløs Tid er ikke betydningsløs og kan have sin Størhed. Ogsaa i den kan Mennesker prøves. Dens Fare er, at Mennesker, som egentlig hører sammen, adsplittes, og er de først skilte, kan de end ikke enes af den fælles Fare, som tidligere virkede saa samlende.

Ogsaa vor Tid er profetløs. Der lyder mange Røster, saa vidt Røster nu kan gøre sig hørt under Tidens Kaar. Men vi savner det Ord, som alle virkeligt sandhedskære Mennesker maa rette sig efter. Derfor behøver vi ikke at være kraftløse eller vildfarende. I een Henseende er vor Tid fundamentalt forskellig fra Makkabærtiden. Kristus har levet paa Jorden, han, som er Vejen og Sandheden og Livet. Og man kan da med god Grund spørge, om vi saa trænger til Profeter? Er det ikke Disciple, vi skal være?

Vi kunde vel undvære Profeter, om vi helt kunde følge Kristus efter, leve alene for det, som er af Evighed. Men det kan vi ikke. Vilde vi forsøge derpaa, da vilde vort Liv blive usandt og vægtløst. Vi maa for Sandhedens Skyld, og det vil sige for Livsvirkelighedens Skyld, leve baade for denne Verden og for den hinsidige, leve baade i det timelige og i det evige. Verdenshistorien, det, som er sket, og som skal ske, har en Mening for os, og vort folkelige Liv med dets Svaghed og Styrke har en Mening. Gud har en Plan med Folkeslagene. Hvad han vil den enkelte evigt, har Kristus ladet os se, men hvad han vil med det enkelte Folk til en bestemt Tid, det maa en Profet aabenbare os.

Indtil denne Profet opstaar, maa vi — uden Profetiens Hjælp — i Forholdet til andre Mennesker og Magter lade os lede af Kristus og af Historien. Der bliver en Dobbeltthed. Hvad det rummer at lade sig lede af Kristus, vil der altid være forskellige Meninger om, men noget af det sikreste og mest anvendelige i denne Forbindelse er sammenfattet i Ordet om, at vi skal gøre mod Mennesker, som vi vil, at de skal gøre mod os. Det gælder baade Venner og Fjender. Ved Historien tænker jeg især paa det, vi nu kan have optaget af dens Vidnesbyrd om Livets Værdier, om Ret og Uret og deres Følger, og om klogt og uklogt. Ogsaa her kan det være vanskeligt at

naa til Enighed. De samme velbevidnede Kendsgerninger er den ene til Trøst og den anden til Forargelse. Derfor maa vi taale hos hinanden enhver ærlig Overbevisning, saa længe den ikke angriber det, som for os er Livet. Den store Fare er Sløvheden, Ligegyldigheden, som er den egentlige Aandsfornægtelse.

Men vi trænger til en Profet. Han vil ytre sig paa anden Maade end Israels Profeter. Han vil ikke varsle om Messias, men gøre Kristus levende for os. Men deri vil han ligne dem, at han kan give os det samme Lys over Historiens Kendsgerninger, over vort Nutidskald og over vort Fremtidshaab. Vi trænger til en Profet, fordi det gamle Ord stadig har Gyldighed, at et Folk gaar til Grunde, naar det ikke har Syner, Syner, som kan samle og forene.

THOMAS THOMSEN.

DIGTERNE OG ASKOV

Den historisk-poetiske Højskole. . . . Saadan hed jo Højskolen i gamle Dage. Den var Frugt af en historisk Vækkelse og en poetisk Inspiration. Og Ordet *Poesi* var et Grundord. Nu har Betydningen af dette Ord tabt sig i Misforstaaelsens Mørke. Poesi, Poesi . . . ja, det er vel noget svævende og sværmerisk, noget mindevemodigt, Poesibøger, Poesialbum. . . . Vi lever i Lyrikkens Tidsalder, og det er for det meste Naturindtryk sat paa Vers.

Poesien er Romantikens Grundord. Og det er den harmoniske Grundfølelse, der er bagved Tilværelsens Disharmoni. Et Kildevæld, som baade Religion og Videnskab nærer sig af: Intuition, Vision, Sjælens Hjemvé til Evigheden, Brudstykkemenneskets Higen mod Fuldkommenheden, i Slægt med hin Eros Platon talte om i »Symposiet«.

Den poetiske Tale er derfor ikke den stemningsbevægede og lyriske Tale, men Talen om Grundforhold, om den skjulte Harmoni, om Helheden og Fylden i denne. Man greb derfor tilbage til Folkeslagenes Myter, som Trier og Schrøder, eller til Platon og de græske Tragikere, som Nørregaard og Alfred Poulsen. Oehlenschläger, Ingemann og Grundtvig var og er Højskolens store og afgørende Digtere.

Med disse Forudsætninger og denne Arv dukkede Højskolen op i Realismens Tid: Brandestiden, Bergtiden, Høruptiden: Et Fortidens Tegn og et Modsigelsens Tegn. Der stod den med sit poetiske, der tillige var et folkeligt Budskab. Langs alle Sider pressede den nye Tid paa under andre Tegn og ikke mindst med Reaktionen mod Romantiken som Baggrund. Og den nye Tids Mænd faldt i Forbavselse over denne livskraftige Vækst, Folkehøjskolen var. Og de mest uforstaaende slog sig til Ro med, at

det nok var en Genganger og dens Tale en Gengangertale. Set fra den Bred, 1944, vi nu staar paa, ser dette jo komisk ud. Højskolen er i sit Jubilæumsaar livskraftigere end nogensinde og maa høre paa megen national og social Gengangertale fra Ideer og Bevægelser, der var moderne efter 1864. Sagt kort: I Højskolen overvintrede de store, bærende Guldalderideer under Naturalismens Vinter. Og med disse staar den rustet til at træde ind i en ny Efterkrigstids Strid og Møje . . . .

Naar alt er fradraget og alt stillet paa Spidsen, var det Inge-mann, der var Hold i og ikke J. P. Jacobsen, Grundtvig, der havde noget væsentligt at give og ikke Drachmann.

Som en romantisk Fortidslevning stod Højskolen dér, midt ude i det danske Bondeland og midt i sit sociale, nationale og folkelige Arbejde, der grundlagde den Realisme, der var Hold i. Den blev da ogsaa et Sted, hvor Digtere kom og Digtere blev ud-klækket. Men nu vil vi holde os til Askov, der har været en Skæbne for mange af vore Digtere og ofte en Skæbne, der skilte dem fra Skolen og hvad dens var.

— — —

Det vilde have været et dejligt Minde, om *Grundtvig* var kommet og havde vandret rundt i den gamle, straaatækte Udlænge og med sin dybe Stemme havde sagt mærkelige og uforglemmelige Ting. Men det skulde nu ikke være saa. Han var oppe i 80'erne, da Skolen blev rejst. Men han fulgte dens Udvikling med vaagent Sind. Men *Goldschmidt* kom ofte. Han havde ikke glemt, hvad det store Skamlingsbankemøde 1844 forjættede, og saa i denne Skoleform et af de bedste Løfter om Danmarks Fremtid. Han var saa temmelig den eneste af hin Tids Litteraturmænd, der saa det. Han kom ofte og hyggede sig i Selskab med Lærerne og Eleverne, og han var med til, hvad der foregik, undtagen Morgenandagt og Aftensang. Det kunde han jo ikke. Han gik da udenfor under Stjernehimlen, mens det stod paa. Han skriver derom til Schrøder: »Jeg staar udenfor, under Aftenhimlen, mens Menigheden inde i Huset synger sin Aftensalme og hører Troesbenedelsen blive fremsagt. I det Øjeblik siger jeg: Nu stiger Gud ned til dem derinde. Spørgsmaalet er, om Gud da ikke ogsaa er hos mig, skønt jeg er under den Lidelse, at jeg er ene.«

Det er et skønt Askov-Billede: *Goldschmidt*, der gaar udenfor

Dagmarsalen, under Stjernehimlen, mens de synger Aftensang derinde . . . .

Bjørnson kom og blev ved at komme, trods alle Omvendelser. Den danske Højskole og Askov især var ham et Fristed, hvor han kunde give sig sit Temperament og sin Impulsivitet i Vold. Og uden dette befandt han sig ikke godt. Og han befandt sig ikke godt i Danmark ellers og navnlig ikke i København. Han »ælskede« naturligtvis Danmark, som han kunstnerisk skyldte saa meget. Men naar Sandheden skulde frem (vi ser det i hans Breve og navnlig til Kielland), saa huede Landet ham ikke, ejheller Folket. Udenfor det folkelige Danmark følte han sig altid usikker overfor det danske Smil, der tværs igennem al Beundring af den Natur og det Teater, der var saa uopløseligt forbunden i hans Fremtrædelsesform, ganske stille gennem Vid og Ironi skrællede det poserende af ham, det demonstrative kraftgeniale, dette »Jæj«, han altid vidste at skaffe saa rummelig Plads. Han forstod ikke Vid og Ironi og blev altid urolig til Mode, naar hans københavnske Venner, især Peter Nansen, indsvøbte ham deri, eller han blev desperat og forløb sig, og Vennerne smilede endnu mere, hvad der gjorde ondt værre. Men som oftest var han forsigtig og lagde en klædelig Beskedenhed for Dagen, thi han havde det enfoldige og primitive Menneskes hemmelige Beundring for Viddets Overlegenhed, for Dannelsens Uanfægtethed og smilende Ro, en Beundring, hans Ven — og paa alle Omraader Modsætning — Kiel-land fik at føle.

Men paa Askov følte han sig fri og lod frit Temperamentet spille i alle de overdaadige Former, han nu havde til Raadighed. Han gav sig sin suveræne Impulsivitet i Vold. Han kunde bande og lyne, være kælen og koket, skoggerle. Han vidste det klædte ham, en Fos med Regnbuespil over Skumhvirvlerne. Han badede sig i Sympati og Beundring. Han følte sig bekræftet og genindsat i sit Genis Rettigheder og aandede ud efter Viddets Knappenaalestik i København. Aakjær, der oplevede ham i Funktion, har givet et maaske noget overdrevet, men klart og træffende Billede i sine Erindringer: »Vi saa ham inde i Schrøders Studereværelse for aabne Døre, mens alle vi unge Lømler fik Lov til at kige hinanden over Skuldrene for at lytte til de Skrøner, som Dovregubben bragte til Torvs. Han, Schrøder og Nutzhorn

havde anbragt sig som en Treenighed op mod Væggen ud til Haven. De mange tændte Lys funkledede i Bjørnsons Briller. Det var et profant Træsnit af Gud Fader, Søn og Helligaand. Naar Bjørnson gestikulerede, dukkede baade Sønnen og Aanden Hovederne for ikke at rammes af Digterens Arme, der hvirvlede som Møllevinger. — — — Men han var ikke hele Tiden Poet. Han kunde være saare prosaisk ogsaa. Han bandede, saa der stod Blaaner af det, og Fru Schrøder kom ud til Pigerne i Køkkenet og jamrede sig: Jeg kan ikke være derinde længere, Bjørnson bander saa forskrækkeligt. — En Morgen kom han styrtende over Gaarden ind mellem en Flok Elever, der stod inde i et Rum med Tjære paa Væggen. Bjørnson raabte til den forbavsede Ungdom, saa det klang mellem Husvæggene: Sig mig Gutter, er det hær man pisser!«

Dette noget dristige og uretucherede Nærbillede af Bjørnson tegner ham i al hans impulsive Vitalitet. Men det var jo kun det ydre. Gennem Askov og Schrøder dyrkede han den grundtvigske Folkelighed, han ved sin Omvendelse til humanistisk Darwinisme havde forladt, hans Værks Grobund og Gromuld. Og der kom noget værkbrudent og forvirret over ham siden. Han var stadigt det store Geni, det urolige kongelige Sind; han steg som Kunstner, men han tabte som aandelig Fører og Vejleder. Han kunde bruse op, bande og lyne; men det overdøvede ikke den indre Stemme, der anklagede ham. Den græske Helt Anthæus var en stor Kæmpe, men kun naar hans Ben rørte Jorden; da steg Kraften op i ham. Uden for denne havde han en Kæmpes Fagter, men Styrken var borte. Maaske følte Bjørnson dette, naar han atter satte Foden paa folkelig Muld i Askov, Ungdomskraften, der havde faaet ham til at tindre i Værker som Bondenovellerne og Sigurd Slembe, Arnljot Gelline, saadan at det lyser af disse Ting den Dag i Dag, mens der falder Støv over »Det flager«, »Støv« og »Mary« . . .

Man havde set hen til ham som Grundtvigs sande Fortsætter i Norden. Han blev det ikke. Og som gammel kom han til at lægge sig paa tværs af den national-folkelige Udvikling i Norge, der bar Fremtiden i sit Skød. Askov var ogsaa et Sted, hvor han prøvekørte sine Foredrag. Da Aakjær var der, var det »Engifte og Mangegifte«, det naivt-moralistiske Angreb paa Brandesianismen; et Foredrag om Moral, der præsenterede sig som en Afde-

ling af Hygiejnen . . . . siden, omkring 1906, var det det store Fredsforedrag, han siden holdt paa Skamlingsbanken, velmenende og tynd Idealisme; Foredraget er glemt; men det var dog Bjørnson, der talte. Og der var til hans sene Alderdom altid Funcker tilbage af det store Baal, der som en Bavne havde brændt i hans Ungdom.

Mens vi er ved Nordmændene, skal ogsaa *Sigrid Undset* nævnes. Hun var nede for at se til en Datter, der var paa Skolen. Men hun forstod næppe noget af det hele udover det ydre: en festlig og god Ungdomsskole. Det grundtvigsk-folkelige Grundlag var hende en Vederstyggelighed. I et Brev, jeg har fra hende kort før Norges Besættelse, ytrer hun sin største Modvilje mod alt, hvad der har med Grundtvig at gøre, mod Grundtvig selv og hans Kirkesyn. — Det skyldes ikke alene hendes katolske Indstilling, men den sociale og moralistiske Reaktion, der ogsaa efter Omvendelsen er Bunden i hendes geniale Forfatterskab.

Saa forstod *Selma Lagerlöf* mere af Sagen, selvom hun var Svensker, hun havde et Røntgenblik for sjælelige Grundforhold. Og den, der havde skrevet »Jerusalem«, vidste noget om Synernes Magt og Ordets Kraftforvandling. Men helt forstod hun alligevel ikke, hvad hun saa i Askov. Hun skriver i et Brev til Brandes, der i Sorø i 1902 holdt en udæskende Tale mod Højskolen: »Med største Interesse har jeg læst den smukke Tale, De holdt ved »Samfundet«s Besøg i Sorø. Og jeg tror ikke, at Højskolerne kan have Skade af en Smule Kritik. Det Arbejde, den udfører, er jo i højeste Grad beundringsværdigt, og vi vilde i hvert Fald være meget stolte, hvis vi ejede en Landbefolkning som Danmarks; men jeg tror som sagt, at Brydningen med Mennesker med videre Livssyn og højere Dannelse ikke kan gøre dem andet end godt.«

Nævnes maa saa ogsaa *Marie Bregendahl*, der boede her en Vinter i 20'erne. Hun forstod. Hun delte ikke Højskolesynet og stod udenfor Kristendommen. Men hun forstod, og med den Redelighed, der var Geniet i hendes Værk, lagde hun Forstaaelsen som Bunden ind i Bogen om Holger Hauge og hans Hustru.

— — —
Men nu maa vi til Nordmændene igen. Fra 80'erne af begyndte de at komme, Landsmaalsdigerne, der havde det trangt

hjemme og navnlig m. H. t. Forstaaelse. De hørte til et skjult og overset Norge. Men her fandt de et Fristed, hvor de netop paa dansk folkelig Grund kunde gro og myndiggøres i deres eget. Askovs Forhold til norsk Landsmaalsdigtning er et af de smukkeste Kapitler i Skolens Historie og et af de største. Thi at Skolen udfra hele sit Grundlag maatte stille sig paa Landsmaalets Side i den norske Kulturkamp er givet. Holger Begtrup var gløddende Landsmaalsmand, og de fleste af Lærerne er det den Dag i Dag.

Maaske var det Schrøders Ungdomsven *Christoffer Bruun*, der havde henledt de unge norske Digteres Opmærksomhed paa Askov. »De folkelige Grundtanker«s Forfatter, Dybbøls Forsvarer, »Vonheims« Forstander, Manden, der gik den Vej, Bjørnson veg bort fra, og som i Dag er en af de største moralske Kræfter i det norske Folk, nu mere end nogensinde Vejviser ud til den Fremtid, der venter ikke alene et frit, men ogsaa indadtil frigjort Norge.

I 80'erne kom *Per Sivle* (1885). Han var der et Par Aar. Min Mor, der var paa Askov i denne Tid, har kendt ham og fortalt om den Humor, det danske Milieu udløste. Han læste Blicher og fandt sig selv. Og først her nede begyndte han at skrive paa Landsmaal. Her havde han sit Gennembrud som national Digter; her følte han, at Bølgen bar. Hans Skæbne skulde siden blive tragisk; man sultede ham bogstaveligt ihjel i Norge, og den Smule Statsunderstøttelse han havde nydt, tog man tilsidst fra ham; det var hans egne, det var Bønderne, det var Venstre der gjorde det; saa døde han for egen Haand. —

Her i Askov havde han sine bedste Aar. Det norske og den norske Linie blev klar for ham, og bag det Rigsmaal, han talte og skrev, begyndte Modersmaalet at løfte sig med Krav om at blive brugt, Vossemaalet. Her mødte han ogsaa Wenche Nielsen fra Bergen, som han siden blev gift med. Et skjult Norge blev aabenbaret for ham, mens han gik her paa Vejene, og en Dag skrev han ude i Estrup Skov sit første norske Digt:

Han Per, han Per
— aa hei! hurra! tralala — han er her.
Og det kan kjennes i kveld, i kveld,
at live det er daa det likaste lell!

Han blev ikke Norges største Digter; det er en Wergeland, Bjørnson, Olaf Bull, Aukrust; men han blev Norges største Skjald i nyere Tid; han stammer i lige Linie ned fra Sagaens og Snorres gamle Skjalde, han var af Egil Skallagrimssons og Sigvat Tordssons Æt. Og i Dag er hans Navn en Fane, et Mærke. Det blev baaret foran Olavs Hær paa Stiklestad; det bæres den Dag i Dag. Og det er om dette Mærke, Sivle skrev paa sit Vossemaal:

Og da æ da stora,
og da æ da glupa,
at Merkje da staar,
um Beraren stupa.

Ogsaa *Jens Tvedt* var i Askov en Tid. Han var paa Alder med Sivle. Og de var fra samme Kanter af Landet (Sivle var fra Voss og Tvedt fra Kvinnherad i Hardanger). Men de var vidt forskellige, selv om deres Sag var den samme: Rejsningen af det norske Sprog, Fuldbyrdsen af Aasens Gerning. Tvedt er den typiske Romanforfatter, der gennem en Snes vægtige Bøger er blevet den norske Hjemstavnssromans højtansete Grundlægger. Ogsaa *Lars Eskeland* kom nogle Aar efter til Skolen.

Men lige til de sidste Aar har Askov været Grostedet for unge Landsmaalsdigtere, hvoraf de fleste drev det til noget stort i Hjemlandet.

Omkring Aarhundredskiftet kom *Kristoffer Uppdal*. Som Tvedt var Grundlægger af Hjemstavnssromanen, skulde Uppdal blive Grundlæggeren af den sociale, psykologiske Roman med sit vældige 10 Binds Værk »Dansen gennem Skuggeheimen«, der er en Saga om den norske Arbejder lige fra Anlægs- og Løsarbejderens (Rallarens) tilfældige og omstrefende Liv og til det klassebevidste, solide Fagforeningsarbejder. Det er et Værk, der kan minde om Nexøs »Pelle Erobreren«; det ejer ikke dette Værks rige Menneskelighed, men det gaar til Gengæld dybere i Psykologien, og det har bredere Vingefang. Desuden har han udgivet et Par store betydende Digtsamlinger og nogle Essayssamlinger. Han hører i Dag — sammen med Olav Duun — til Landsmaalslitteraturens bærende Piller. Men som for Sivle blev Askov for ham et Stød i norsk Retning, en Besindelse, en Samling om den nationale Opgave.

Ogsaa *Ragnvald Vaage* skal nævnes. Baade som Lyriker og Romanforfatter har han et skattet Navn i Norge, ikke mindst »Isløysing« greb dybt ind i de nationale og menneskelige Problemer, der har med Landsmaalsbevægelsens Kultursyn at gøre. Under og efter Verdenskrigen var *Inge Krokann* paa Skolen et Par Aar. Han var hjemmefra dybt fortrolig med de folkelige og nordiske Strømninger, der har med Højskolen at gøre. Som Digter naaede han med »I Dovre-Sno« og »Gennem Fonna« saa højt, at han som historisk og poetisk Skildrer blev sidestillet med Sigrid Undset. Og med Rette. Han graver dybt ned i sin Opdalbygds Middelalder, og gennem sin egen Dialekt kommer han paa Skudhold af sine Skikkelser. Som Jakob Knudsen var den første herhjemme, der forstod Højskolen indefra, er Krokann den første i Norge, der fører dens historiske og folkeligt-nordiske Syn over i Digtning. Og det lykkes ham. Gennem en Realisme, der intet nægter sig i Detailler, ser han Mennesket svøbt i Mulm og Lys og i Kamp med Kød og Aand, bundet til Æt og Jord, suk-kende efter Forløsning. C. P. O. Christiansen og hans Historie-syn har nok været en Hjælp til at sætte denne rige Kunstner-evne fri.

Fra de senere Aar skal blot nævnes et Par af det nordiske Lærerkursus' Folk, der har vundet sig et Navn i norsk Litteratur. Der er *Mons H. Synnevåg*, der med »Kongespelaren« har levendegjort det gamle tragiske Motiv fra det skjulte Norge: de rige Evner, der gaar til Grunde, fordi Kulturmilieuet fattes, her en Felespiller, der kan minde om Mosafinnen fra Voss. Og der er *Sigurd Kvåle*, der udover nogle dygtige Romaner har gjort sig kendt som Landsmaalslitteraturens fineste Novellist i moderne Tid.

Der var jo nok flere Navne at tilføje; men lad dette være tilstrækkeligt for at vise Grundlinien i Askovs Forhold til Norge, det Norge, der for Alvor forstod, hvad Askov nordisk set vilde. Der er ikke alene Fortid og Historie i dette, men i Sandhed ogsaa Fremtid.

— — —

Men nu de danske Digtere. Det bliver for uoverkommeligt at nævne alle; vi vil nøjes med de Par, der i Erindringer eller Romaner har givet et Billede af den gamle Skole.

Dog maa først nævnes, at Skolen havde en Digter som Lærer.

Jakob Knudsen, ved Siden af Pontoppidan den mandigste Digter i nyere dansk Litteratur, nu og da monumental. Han havde et vanskeligt Sind, stridige Strømme af enfoldig Kristentro og ramt Hedenskab stødte sammen i hans Sjæl; han var Realist og Romantiker; han elskede Ingemann i et Nu, og fordømte ham i et andet Nu; han havde et Tvesind, men ikke et Tvesyn som Pontoppidan. Æstetisk moraliserende Tilskuer blev han aldrig. Han var rundet af danske Bønder og havde gennem Faderen oplevet det grundtvigske Liv og saadan, at det gennem al hans Kritik blev hans *raison d'être*. Som Kritiker var han ensidig, ofte indtil det paastaelige og paradoksalt sygelige. — Naar det kom til Stykket, saa han mere kritisk paa Forholdene i Askov i 80'erne end Aakjær, ikke mindst paa Schrøder, der netop i dette Tidsrum blev fængslet af Højskolens Nyttetvirkning og spejdede efter Aandens praktiske Dividende. Ogsaa sin gode Ven Begtrup kunde han mistænke for for megen æstetisk Humanisme og for mange retoriske Hundekunster. Men han saa her ned i aandelige Grundforhold, som Aakjær ingen Anelse havde om. Han saa ensidigt og rethaverisk, men ikke forbi en Sandhed. Men han vidste meget vel, at Sandhedens Virkeliggørelse sker i Kamp med Forkrænkeligheden. Vi er er alle Fuskere for Vorherre. Hans Kritik kunde ikke gennemskære de Baand, der bandt ham til Fællesskabet med Lærersamfundet da. Han har ingen udførlig Skildring givet af sin Askovtid. Og heller ikke i hans Romaner forekommer Højskolen. Med al sin Kritik var han hjemme her. I Højskolemuld var han rodfæstet til det sidste. Det blev da ogsaa ham, der skrev den bedste Minderune om sin gamle Læremester Ludvig Schrøder:

En Daadens Mand, der Talen førte,
saa af hans Ord der vokste Handling;
saa den, der paa hans Tale hørte,
opleved' Ordets Kraftforvandling.

Men der er som nævnt *Jeppe Aakjær*. Han har skildret Skolen baade i en Roman, »Arbejdets Glæde«, og i sine Erindringer. Og han er ikke naadig. Han fortæller, at han paa en Maade kom baglæns ind i Højskolen. Han havde nemlig været i København først og taget Præliminæreksamen. Og dette overvandt han i Grunden aldrig. Til hans Død var der i hans Standpunkter og Holdning et

Element af radikal-social Pubertet. Han blev aldrig voksen. Han skriver: »Jeg var kommet hjem fra København, hvor jeg om Sommeren havde taget Præliminæreksamen, og befandt mig i en aandelig Rus. Jeg var ikke i Besiddelse af 10 Kr., men fuld af en Masse uklare Ideer, der tangerede Brandesianismen. Jeg var endnu ikke ganske Fritænker, men saa med ophøjet Overbærenhed ned paa al blødhattet Grundtvigianisme.«

Og saaledes kommer han da til Askov, som et for ham tilbage-lagt Stadium. Endnu som ældre Mand, da han nedskriver sine Erindringer, kan han ikke se anderledes paa det. Det er hartad utroligt og vidner om en aandelig Vankundighed, som *den* faar, der gennem vidtstrakt Læsning væsentligt kun naar til at bekræfte egne Meningers Fortræffelighed og som derfor stadigt huser den underlegnes Skræk for anderledestænkende, som ogsaa derfor afvises med en højnæset Paastaaelighed . . . man mere ynker end harmes over en Mand, for hvem Livet og Aandslivet snævredes ind i et saa trangt Leje. — Dette vedrører i og for sig ikke hans Angreb paa Askov. Det kunde have været dobbelt saa haardt og alligevel have været *fair play* af en anderledestænkende Mand, for hvem Kultur og Udvikling ikke var en Fernis, men indarbejdet i Personligheden som et Udtryk baade for dens Selvhævdelse og Frisind. Det er selve den smaatskaarne Egenkærlighed og puerile Selvfølelse, det horisontløse for ikke at sige det i Ordets egentlige Forstand aandløse, der gør en led ved Læsningen og Forherligelsen af denne opsætsige og rebelske unge Knægt; der havde raget en Del ufordøjet moderne Viden til sig, men som — i overført Betydning — endnu ikke havde lært at knappe sine egne Bukser. . . .

Der er ingen Grund til at gaa ind paa hans rigoristiske Billede af Askov i 1887. Bedst er som nævnt Billedet af Bjørnson. Om Schrøder skriver han: »en over alle Grænser forgudet Mand indenfor Grundtvigianernes Kreds. Jeg maa her bekende, at blandt Offentlighedens Mænd var han en af de mindst betydelige.« Om Nutzhorn: »en gemytlig gammel Sludrebøtte.« Om la Cour: »en begavet Mand og ogsaa en fortrinlig Fremstiller af Fysikken og Opfindelsens Heroer, til Gengæld ulidelig ortodox. Han var ogsaa drivende sentimental. Der blev i det hele taget fældet mange Taarer paa Askov Talerstol; la Cour var vel nok den, der

leverede de fleste, skønt Jakob Knudsen heller ikke var nogen Sinke, naar Høns skulde vandes.« I Portrættet af Jakob Knudsen stikker Underlegenheden og maaske hemmeligt Nag frem. Han forstaaer intet af det Drama mellem Shakespeare og Folkevisen, der ogsaa var en Spænding i denne Digtets Sjæl: »I de sidste Aaringer blev han et Vrag, der forfulgtes af Tvangsforestillinger. Engang spurgte jeg Georg Brandes, hvad han syntes om Jakob Knudsen. »Jeg ved ikke,« svarede Brandes med en onskabsfuld Grimasse, »han sveder altid saa forfærdeligt.« — Det var jo ikke nogen udtømmende Karakteristik, men der er vel næppe stor Sandsynlighed for, at Brandes har haft meget tilovers for Jakob Knudsens moralske Roman-Postiller, der i Format mindede ikke saa lidt om deres Forfatter.«

Se, saadan skriver et Talent med et ringe og snævert Sind om et Geni. Aakjærs Romaner, der baade er platte og ukunstneriske, er længst glemt, mens Jakob Knudsens Romanpostiller læses den Dag i Dag, udgives atter og atter og har mere og mere at sige den Slægt, der nu kæmper for Fremtiden. Blandt Askovlærerne er det alene Begtrup, der finder Naade for hans Øjne. Men ham kunde jo alle lide. Han var romantisk og moderne; han var en vittig Lærer, desuden dygtig, han havde det Element af velvillig Oppositionslyst parret med Respekt for det gamle, der gjorde, at han trillede ind i hvert Hjerte. . . .

Aakjær og Askov. Hans Karakteristik af Skolen er af den Art, at den alene falder tilbage paa ham selv og blotter ubarmhjertig de Grundforhold i hans Sjæl, der vel ikke forhindrede ham i at blive en stor Lyriker, men som i hans flinthaarde Egoisme forhindrede ham i at — som Bjørnson — drage et lysende Spor, hvori der kunde gro Fremtid for Folket.

Det var ikke Askov, der led Nederlag i dette Sammenstød. Lad være at Askov og dets Lærere havde de Fejl, som Aakjær overdrevent paapegede; men gennem al Forkrænkelighed betød Askov og dets Forkyndelse — trods den konservative Form, som Aakjær hang sig i — en virkelig Radikalisering, en Nedbrydning og Opbygning, en Fundamentering af det demokratiske Syn, der skulde lægge Bund under den Verden, der skulde komme. Aakjær var med alle sine radikale Meninger i Virkeligheden reaktionær. Han angreb Former, men oversaa Ideer. Det virker helt komisk,

naar han slutter sit Askovkapitel i Erindringerne med Pauli Ord: »Da jeg var et Barn, talte jeg som et Barn, dømte jeg som et Barn; men da jeg blev Mand, aflagde jeg det barnagtige.« Det var omvendt. Det var netop det barnagtige, han aldrig kom ud- over. Barnagtige er hans Erindringer, med deres Paastaaelighed, deres forbløffende Mangel paa Selvransagelse og Selverkendelse, Mangel paa den Humor, Livet fører med sig. Det gode Guld i hans Digtning derimod er det barnlige, det enfoldige, det primitive, alt det, der ikke passerer hans Debattørmentalitet, men som kommer lige fra Hjertet. Det meste af hans Forfatterskab — der jo nok i Nuet og Aktualiteten har gjort sin Nytte — er nu Hø og Hakkelse. Men over dette lyser en Haandfuld Digte, saa ægte følt, saa helt formet, at de bestandig vil være nogle af Kronjuvelerne i dansk Lyrik.

Tre Aar efter kom *Vald. Rørdam* til Askov. Han var ung Student og var mod sit Ønske sendt dertil. Han har i Bogen »Taktløs Tale« givet et Billede af denne Vinter 1890—91. Men heller ikke han forstod stort, i Grunden lige saa lidt som Aakjær, men da han er et Kulturmenneske, udtrykker han sig mere urbant og har samtidig Sans for det personlige hos Lærerne, som rækker ud over deres særlige Meninger. Hvor Aakjær er radikal-social, er Rørdam konservativ Patriot. Og ingen af dem fattede noget af Skolens nationale Tale; mest maaske dog Aakjær. Og som Aakjær i sine Erindringer hypper sine radikale Kartofler, hypper Rørdam sine patriotiske, ved at erklære Begtrup Krig (»Det gør ondt at maatte bryde gammelt Venskab; men der gives det, som er værre. . . .«). Askov har ikke betydet stort for ham, selv om han i Mindeartiklen bedyrer det; han fik hverken historisk Sans for den nationale Sag eller det nationale Sønderjylland, som var Skolens stærkeste Forkyndelse. Som Aakjær laaste sig inde bag en Skal af social Paastaaelighed, saa dækkede Rørdam sig bag en Skal af patriotisk Glassur, et Syn, som Tiden og det Danmark, der rejste sig efter 1864, endegyldigt havde dødsdømt. Han blev derfor ikke den nationale Lyriker, man havde haabet paa, men en patriotisk Skjald, hvor han oftere fik Ekko af døde Dogmer end levende Udvikling. Det er typisk, at hans æstetiske Lyrik, Kunstlyriken, er det bedste: »Gudrun Dyre«, »Den gamle Præstegaard« og Digtet om Berengarias Fletning er hans ypper-

ste. Hans Forsøg paa at efterligne Runeberg i »Den gamle Kaptejn« er mislykket. Ikke underligt, at han nationalt set blev rodløs og jo mere jo mere han stemte sig op i patriotisk Anraabelse.

Men en stor Digter er han, selv om hans Patos er splittet; som æstetisk Kunstner overgaas han af ingen.

Hans Erindringer fra Askov er fornøjelige og ført i Pennen med en vis impressionistisk Verve. Om Schrøder skriver han: »Senere har jeg bedre lært at vurdere ham som den Folkets Opdrager og Fædrelandets flittige Arbejder, han med alle sine Skrøbeligheder ærligt og gavnligt var. Eet uforglemmeligt stort Indtryk har jeg af Ludvig Schrøder — fra de to Aftener, han talte om Ragnarok, selv dybt grebet, med tragisk Ildhu:

Sejrløse falde
Kæmper alle.

Og dog kæmper vi. Det gav han mig. Gave nok. Jeg vil altid mindes ham taknemligt.«

Men ellers takker han, fordi han lærte at holde sit Kammer i Orden og lærte Kammeratskab. Et nydeligt Billede giver han af Jenny la Cours Hjem: »Veum« hed Huset. Og viet var det, af et varmt Hjerte, en klar Forstand og en fast og ren Vilje. Ogsaa her havde vi Lov at komme Søndag Aften, til Musik og Sang, til Dans og Leg, i smukke Stuer, i Blomsterduft, i de unge Pigers eget Bo. Ingen Steder var der saa lyst og fint, ingen Steder havde Legen saa festlig en Ynde. Uvilkaarlig blev den grove høflig, fik den kluntede Holdning. Men der lærtes mer; den letsindige blev alvorlig under Smilet. Og den, som her prøvede at bryde Husets Fred, mødtes af alle de andre med Ringeagt.«

Et poetisk og festligt Billede er Vald. Rørdams af Askov: »25 Aar er en kort Stund,« slutter han, »og et halvt Aar kan mærkes et helt Liv.« Det er smukt sagt, som smukke Ting siges af et dannet Menneske i en Festartikel. Men Virkeligheden har ikke helt svaret dertil. I hans Digtning og i hans offentlige politiske Færd er der for lidt af Askov og de Forudsætninger, dens Gerning byggede paa: ikke Kammeratskab, men folkeligt Fællesskab, ikke Riget og dets patriotiske Bekræftelse, men Folket og dets demokratiske Myndiggørelse. Dette er Askov-Vejen.

Saa er der endelig *Martin Andersen Nexø*. Han fik virkelig noget ud af Skolen og saadan, at det kan smages i hans Forfatterskab den Dag i Dag. Han blev ikke Grundtvigianer, han blev ikke national eller religiøs. Han kom i ydre Livsanskuelsesform til at ligge saa langt som muligt fra, hvad Askov forkyndte. Men i medmenneskeligt Sindelag, og det vil jo blot sige det folkelige, er han ikke kommet saa langt fra sin Kilde, som han gerne vil give det Udseende af. Ideologt er han ofte en Fanatiker, og naar denne Ideologi slaar ned i hans Værk, saa vender Kunsten sit Ansigt bort; det sker i den svage Slutning af »Pelle Erobreren«, det sker flere Steder i »Ditte Menneskebarn« for ikke at tale om »Midt i en Jærntid«. Men ellers er hans Værk baaret oppe af en medmenneskelig Forstaaelse, en Medviden og en Ømhed, der satte sin skønneste Blomst i Far Lasse, den uforglemmelige Skikkelse i »Pelle Erobreren«.

Det sidste Bind af hans Erindringer, »Vejs Ende«, handler for det meste om Askov. Og her findes trods al Kritik noget af det skønneste, der er skrevet om Skolen. Han var en rigtig Højskoleelev: vaagen, modtagelig, kritisk, arbejdsom, og han er saa stor Digter, at han — modsat Aakjær — kan gøre sig samtidig med hin fjerne Tid, skrive ud fra, hvad han oplevede da uden at lade Erindringer brydes i senere Oplevelsers brudte og søndrede Glas. Jeg gengiver Billedet af la Cour: »Han var vel den af Lærerne, der havde mest Tag i os; ham hang vi ved, uden maaske at kunne gøre Rede for, hvorfor vi gjorde det. Det var først og fremmest ham, der gjorde Opholdet paa Askov til en Oplevelse. Der er Mennesker, der ikke slipper én igen, naar først man er kommet ud for dem, men følger én gennem Livet; et saadant Menneske var la Cour. Endnu kan jeg se hans Blik hvile paa mig, forskende og fuld af Forsorg. Hans Ansigt og hele Skikkelse var mærkelig sjælfuldt; han var ikke køn, mindede baade om Høfding og Sokrates. Ogsaa i tænksom, sjælfuld Ro lignede han dem. Han prøvede aldrig paa at sige noget morsomt eller vittigt, spirituel som Begtrup var han ikke. Men han var fuld af Aand.« Her findes ogsaa et usædvanligt levende Billede af Begtrup, hvor en gammel Taknemmelighed bryder igennem og giver Stilen dens Tone. Og der er Billedet af gamle Feilberg, fint og medvidende. Schrøder kneb det ham at fatte, ganske som Aakjær.

Men han slaar sig ikke til Ro med en hastig udvortes Dom. Ogsaa nu, de mange Aar efter, vil han prøve at forstaa denne Mands Hemmelighed. — Thi han var kommet galt af Sted. Han skulde være Lærer paa et Børnehjem, der skiltede med, at det var grundtvigsk. Og saa var det ren Svindel. Da han kom til Askov, sagde gamle Feilberg til ham: »Det, du har oplevet, er Snylten paa Magten; for enhver Vækst — ogsaa den aandelige — har sine Snyltere. Og Schrøder er ikke nogen Menneskekender; det benytter saadanne Folk sig af til at faa hans Stempel paa deres Snyltevirksomhed. Men han er en stor Idealist; og Forholdene har gjort ham til en stor Organisator. Askov er ingen Skole, Martin; det er en Institution. Og en Institution kan ikke ta Hensyn til den Enkelte.«

Den gamle menneskelige Filosof Hvisken besad en egen indtrængende Evne; naar han talte og forklarede et eller andet, faldt det som Skæl fra Øjnene paa mig. Nu forstod jeg Ludvig Schrøders Magt og Myndighed over os Elever, Lærerne og hele Egnen. Han var den, der i ringest Grad evnede at tage os, hans Ideer og Synspunkter gled saa temmelig ind af det ene Øre og ud af det andet. Men de gik igen i de andre Læreres Undervisning og i al Højskoleundervisning overhovedet; uden om ham kom man ikke. Grundtviganismen var en Magtfaktor, og han var Grundtvigs nære Discipel og kyndigste Fortolker; det var naturligt, at den krystalliserede sig om ham. Han gav Folkehøjskolen Ansigt ogsaa udad — alvorligt, myndigt, men stillestaaende i Udtrykket. Feilberg hade Ret; om man kunde li ham eller ikke var ligegyldigt, man kom ikke uden om ham! For han var med i alt — bag Kulisserne. Til hans egenartede Evner hørte ogsaa en lykkelig Haand til at vælge sine Lærere, og Storsind nok til roligt at se sig overfløjet af dem i Elevernes Gunst.«

Man erindre sig paa Baggrund af denne fine og forstaaende Karakteristik Aakjærs affærdigende Ukvemsord, og man har Forskellen mellem sand Humanitet og nobelt Sindelag og saa Plebejeraand, og det vil sige en Aand, der til alle Tider og alle Steder føler sig krænket, naar den møder Mennesker, der spejler andre Sider af Tilværelsen end ens egne, og som derfor vil incitere sin Selvhævdelse ved at nedvurdere dem. —

Men som Nexø skriver skønt og forstaaende om Højskolen,

dukker til Slut ogsaa Erindringen om Aakjær og hans Skildring op i hans Sind, og han skynder sig med at bedyre, at de to med-sammensvorne Socialdemokrater er enige: Højskolen var med alt sit Frisind en Reaktionens Borg. Nexøs Ideologi stiger nu ned og lammer hans Skildring. Pludselig kører han paa Mergelspor, og hans Vogne humper over Svellerne. Det er ikke altid let, naar man er større Digter end social Tænker og Reformator. Han faar Vognen paa de rigtige Skinner med disse Ord: »Hvad jeg hade imod Højskolen udlignedes — og udlignes stadig for en stor Del — af den Varme, der skabtes i den Unges Sind mod en Institution, som hjalp ham over det ikke mindst dengang uoverstigelige Skel mellem Haandens og Aandens Arbejde. Mit Syn paa Folkehøjskolen farves af, at jeg staar i Taknemlighedsgæld til den, stor nok til at gøre en lejlighedsvis Bekendelse til Højskolen uforbeholden.« Af sene danske Digtere skal til Slut nævnes *Sune Andresen* og *Marcus Lauesen*.

— — —

For de fleste Islændere, der ikke var Akademikere, var Askov et Gennemgangsled til Stilling og Virksomhed i Danmark. Her lærte man Sproget, her satte man sig ind i Kulturen. Den kendteste blandt disse Islændere var *Gunnar Gunnarsson*. Ogsaa han har et Askovportræt i sin selvbiografiske Romanrække: Af Uggi Greipssons Optegnelser: »Den uerfarne Rejsende«. Romanen er slet og fantasilos, og Askovbilledet er ikke bedre. Appel — Svend Balle — er nu Forstander. Askov hedder Kolind. »Allerede ved det første samlede Møde af Lærere og Elever fik jeg en Mistanke om, at jeg var kommet til Kolind under delvis falske Forudsætninger.« Han gennemtrækker da saa ogsaa sin Skildring med en nedladende Ironi, der i mangt og meget ligner Aakjærs. »Menneskene — ja, det var paa enkelte Undtagelser nær Mennesker, jeg foreløbig skulde omgaas, men kun saalænge jeg ikke selv var Herre over det. Lunkne Følelser, dødfødt Tale, trælsk Taalsomhed, smaaligt Nid og Nag, lumpent Snuseri i Næstens Gøren og Laden, alt dette oprørte mig til Kvalme.« Og Morgensangen: »Kunde virkelig alle disse unge Mænd være saa gudfrygtige som de lod? At fornemme Hykleri i Luften gør utryg, gaar paa Nerverne. Det er en ganske bestemt Art Ubehag, enslags Kløe paa Kroppen, noget uhumsk. Desuden er det vanskeligt at

forestille sig en Gud, der gerne ser, at man nærmer sig ham i Flok og Følge og med Støj. Man bør dog ikke saadan til Stadighed ulejlige den Højeste, hvem det umuligt kan more at lytte til en Flok konstant angrende Syndere uden Sangstemme.«

Dette er Tonen. Fin er den ikke, og den er mere plump end den er djærv. Billedet af Appel synes at være tegnet med en længe gemt og opstuvet Hævnfølelse. Dog gemmer han en Beundring for Læreren: »Svend Balle, vor Forstander, kunde drive det til i sin Matematikundervisning at glemme alt andet, tilmed næsten sig selv — da var de Timer en Fest. Her var han i sit Es, her var hans Fag. Jeg sad og blev ganske spændt: frygtede han mon ikke selv denne Tingenes Renhed og Lovbundethed, som han med en Mands ægte og glade Grebethed fremstillede for os?«

Saa er der et smukt Billede af Fru Appel. Gunnarsson blev syg, Betændelse i Øjnene, og hun plejede ham: »Skönt hun vedblev at være mig fremmed, fordi hun jo hørte til en anden Sfære og en Sfære, jeg ikke forstod, kom jeg til at holde af denne rolige, beslutsomme, meget betydelige Kvinde, ja omfattede hende efterhaanden med en Art sky sønlig Ømhed, som jeg vist gemte godt, men som er blevet siddende i mig uudslettelig, som et venligt Minde.« Saa er der et flygtigt Billede af Feilberg og dette af Nutzhorn: »Meget morsomme var Timerne hos vor Sanglærer, der fuld af Iver galede op som en hæs ung Hane. Han var en prægtig gammel Mand — naar man saa ham og hans Kone sammen, kunde man ikke værge sig mod den Tanke, at de var et Par Børn, der engang for længe, længe siden var begyndt at lege Ægtefolk og blevet ved dermed.«

Men nu faar det være nok. Askovbilledet er i det Hele svagt tegnet, for flygtigt og for ubetydeligt. En Digter af Nexøs eller Aakjærs Format er Gunnarsson ikke. Men han er en ret habil Forfatter, der ikke mindst havde Succes med at romantisere islandske Stemninger, mindre paa Island, hvor man ikke brød sig stort om dette, end i det Danmark, Askov blev Indgangsporten til, og som ikke kendte nøjere til islandske Forhold, men ikke havde noget imod at se det under Synsvinkel af »Borgslægtens Historie«. Ved nøjere Ransagelse af sit litterære Bo tror jeg, at han vil finde ud af, at han skylder Danmark og Askov noget mere, end han lader komme til Orde i sin Erindringsroman. — —

En anden Islænder fra de sidste Aar skal ogsaa nævnes. Det er *Bjarni Gislason*. Som Gunnarsson havde han allerede udgivet en Digtsamling paa Island, inden han kom til Danmark og paa Askov. Han er af et andet Malm end Gunnarsson; han er maaske ikke saa meget Digter — jeg ved det ikke, han har ingen Roman udgivet endnu — men han er en bredere og mere velfunderet Kulturpersonlighed. Hans to Bøger, »Glimt fra Nord« og »Blandt Frænder«, vidner om en nordisk og folkelig Indstilling, der ret nøje svarer til Askovs bedste Traditioner. Af andre Digtere skal jeg nævne Asmundsson Brekkan og Gudrun Jonsdottir.

Nævnes skal ogsaa Færingen *Samuel Davidsen*. Hans Bog »Tonen fra min Sang« har fintformede Digte, især Motiver fra Sømandslivet.

— — —

Digterne og Askov. Det blev et langt Kapitel. Men det er et Kapitel. Det er et Kapitel for sig selv. Det er ikke altid noget lysteligt Kapitel. Det er fuldt af Misforstaaelser, Modstand og Modvilje; man ikke alene reagerer, man afreagerer ogsaa. Nu og da kan det se ud, som om Realismens Hedsporer strander paa Romantikens Klippe. For enkelte blev denne Klippe et Hjemsted, et Fristed. Hvordan skal vi nu gøre Regnskabet op? Hvis er Skylden, hvor det gik galt? Det lader sig ikke saa let sige. Vi har i det foregaaende kun hørt den ene Part.

Hovedanken fra Aakjærs og Nexøs Side var, at Skolen vendte indimod og talte ud fra en Fortid og ikke vendte mod nogen Fremtid. Og det er rigtigt. Trods la Cours Fysik og Fysiologi, Schrøders Næringsveje og Hjælpekilder, Begrups Strejftogter paa de moderne Problemers Mark var Skolens Tale historisk. Den var til og med universalhistorisk, og det vil i Grundtvigs Aand sige, at den talte om Grundforhold og ikke om Afledninger. Man talte om Livet og Poesien og mindre om Udvikling og Fremskridt, fordi det var Skolens Budskab: at den Udvikling og det Fremskridt, der ikke bæres af Livet og den Poesi, der betyder en Helhedsopfattelse af dette, ender i den argeste Reaktion.

Det var dette, ingen af de nævnte ældre Digtere forstod. Men de havde Ret i, at Højskolen ved selve sin Eksistens dømte den Realismens og Naturalismens Tid, den stod i. Tiden var Tingenes Frafald fra Ideerne. Det blev en Meningernes og Problemernes

Tid. Og den opaad sig selv og er nu gaaet til Grunde. Og dette har netop blottet noget af den Klippe, Højskolen stod og staar paa. Ikke Kundskab, men Vækkelse. Ikke Debat, men Syn. Eller rettere, for saadan blev det jo: først Vækkelse, Lynnedslaget, der lukker den indespærrede Sjæl ud af Buret, saa kommer Trangen til Kundskab af sig selv; først Synet, d. v. s. Ordet, der er baaret af Aand og Poesi, saa kommer Debatten af sig selv. Det er dette, man kalder Livsoplysning, og det var dette, der blev Kilden til den praktiske, sociale, økonomiske Omstilling af vort Land efter 1864. Det var disse Følger af en historisk Tale, vore Digttere ikke rigtig kunde øjne. De krævede Spir og Tinder, og de saa nogle alvorlige Mænd, der nedlagde Grundsten. . . .

Her er maaske Forklaringen paa Misforholdet. Dertil kom, at Askov i særlig Grad var en alvorlig Skole. Maaske mere end godt var. Begtrup betød i hvert Fald det velkomne Smil og det forløsende Vid. Dertil kommer jo, at det var jævnt Bondeungdom, der var de fleste Elever. De fleste af de nævnte Digttere havde, før de kom, været ude i Livet og var ladet med Tidens Problematik og sidst udskregne Visdom. Og endelig var nogle af dem mere fremragende som Digttere end just som Karakterer.

Skyld? Der er naturligvis som altid Skyld paa begge Sider. Men dybest set beholder Højskolen sin Ides Ret til at være konservativ, hvor det gælder Grundforhold, og radikal, hvor det gælder Afledninger, der er gaaet Tradition i. Det var saaledes, at Brücker var Højskolemand og forvirrede mange. Saa godt som ingen af de nævnte fattede — eller havde Sympati for — det Budskab, Højskolen efter 1864 havde til det danske Folk. Dertil kom, at de var Fritænkere, noget der var paa Mode den Gang, og hærgede de unge som en Slags Omgangssyge og vidnede om en græsselig Selvstændighed. Autoriteterne, Fritænkerne troede paa, var Bjørnson og Brandes, der havde tabt deres Barnetro, som det tragisk og forfærdende hedder. Man tænke sig blot Bjørnson som Valgmenighedspræst og Brandes som teologisk Professor — og det lader sig meget vel tænke, thi begge var naive, enfoldige og troende Sjæle og himmelvidt forskellige fra en Renans, en Anatole Frances skeptiske og forhærdede Fritænkeri — saa vilde vi have set Aakjær og Gunnarsson anklage la Cour for ikke at være evangelisk nok og Appel for ikke at blande

Apostlenes Gerninger ind i sin Matematikundervisning. Stort mere Hold var der ikke i de to unge Brushoveders Fritænkeri. Med Nexø var det en anden Sag; da der ikke er nogen Tænkter i ham, er der heller ikke nogen Fritænker. Han havde et rigt Fond af Menneskelighed og bred Forstaaelse og Fordragelighed i sig. Han var en Slags vantro Guds Medarbejder. Rørdam var Æstetiker og Præstesøn. Han var som Hedning meget religiøs og hængte nu og da i sine Digte broncerede Grankogler op paa Erindringens Juletræ. . . .

Ingen af dem forstod, at Skolen naturligvis maatte hvile paa kristen Kulturmuld for overhovedet at have et Budskab til Mennesker. Ogsaa de vantro og lidet troende. Hvordan det saa hænger sammen med et kristent Grundlag og en fri folkelig Forkyndelse, der gælder alle, er saa en anden Sag, som her ikke er Plads til at udrede. Højskolens Vaaben og Værge er *Ordet*. Med Front mod dette skriver Aakjær som Summen af sine Askovoplevelser:

Af levende Mænds døde Tale lærte jeg intet,
af døde Mænds levende Bøger lærte jeg alt.
Leve de døde.

Gunnarsson skriver i sin Roman: »Jeg oplevede nok mine Omgivelser, men helt anderledes oplevede jeg alligevel de Bøger, jeg læste. Kun i Bøgerne var jeg hjemme, kun i Bøgerne og ene med mig selv.«

Man undres over, at de to Herrer i Stedet for at spille Tid paa en Højskole ikke lejede sig ind paa et Centralbibliotek.

Højskolen kan undvære et Bibliotek. Men uden *Ordet* er den en Vanskabning. Og *Ordet* er ikke Forelæsning eller Oplysning eller Studiekredssammensnakkeriet. Alt dette har sin Betydning. *Ordet* er det levende Ord, der kommer fra det Hele og derfor kan genrejse det Hele i en Brudstykketilværelse.

Et saadant Ord førte Schrøder i sin mytologiske Tale. Med et saadant Ord havde Henrik Steffens indviet Aarhundredet, et saadant Ord bar Grundtvig. Det er ikke i og for sig Foredrag, slet ikke Veltalenhed, Lyrik og Stemningsmageri. Og det er noget mere end just et Bibelord eller en national Besværgelse. Ja, hvad er det? Det er Aanden, der tvinger Stoffet til Knæfald; det er

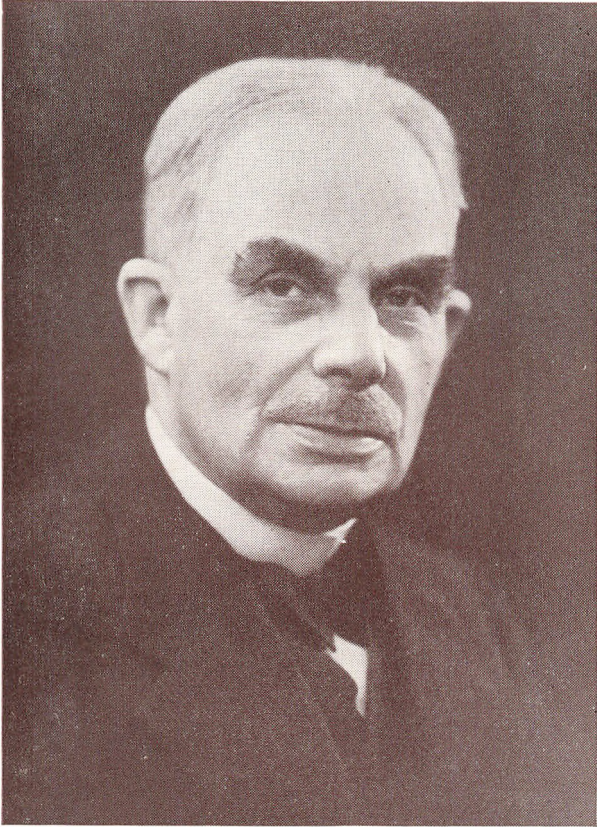
Mennesket, svøbt i Mulm og Lys, der gennem Afmagt og For-
krænkelighed stormer aabne Himle:

Ja, den fri og stærke Tale
om, hvad Haanden griber ej,
men som dog fra dybe Dale
baner sig til Stjerner Vej,
Ordet, som af Aanden føres,
skaber Syn, hvor Røsten høres,
vaagned' Steffens, her med dig.

Forstaa det, hvo der kan. Eller rettere, forstaa det ikke. *Dette* Ord taler ikke blot til den ringe Del af dig, der hedder Forstaaelse. Det kræver dig helt. Det er Højskole og er det ogsaa i Dag, hundrede Aar efter, at man famlende begyndte i Rødding, men siden maatte flytte over Kongeaa for at det Ord kunde findes, der kunde genrejse et Folk, skænke det Frimodighed og hin Hjertets tyste Tapperhed, der overvinder og udholder alt. Det var dette Ord, Ingemann talte om i sit skønne Digt til Roskilde:

Og aldrig Ordet forstummer,
hvor Bisp hos Konge sad,
om Riget, som os rummer,
naar Verden os skiller ad.
Hos Danmarks store Døde,
ved dybe Minders Strand
vi prise din Morgenrøde,
vort største Fædreland.

JØRGEN BUKDAHL.

Anders Norgaard.

Fot.: Eifelt.

Udsnit af

Foredragssalen.

FRA SKOLEAARET

Saa er Aaret atter gaaet rundt. 1943 vil ikke faa noget godt Eftermæle i Historiens Aarbøger, og det vil aldrig blive glemt af de danske, der har oplevet det. Men ser vi bort fra Verdensskuepladsen og vort eget Folks Skæbne og tænker paa Livet og Arbejdet her paa Højskolen, saa har vi meget at glædes over og være taknemlige for i det svundne Aar. Vinterskolen var overfyldt, og der var god Samling over Livet og Arbejdet, som det former sig fra Dag til Dag. Det kan undertiden synes lidt virkelighedsfjernt at holde Højskole, som om intet var i Vejen, naar man tænker paa de Kaar, Størstedelen af Europas Ungdom lever under; men saa længe dansk Ungdom kan faa Lov frit at samles paa vore Ungdomsskoler og hente Vejledning og Opmuntring baade til deres rent personlige Liv og til deres Arbejde, saa bør vel Muligheden udnyttes baade for den enkeltes og Folkets Skyld. Kan den enkelte unge paa bedre Maade forberede sig til Krigstidens Vanskeligheder og Fredens Gerning end ved et Ophold paa en Ungdomsskole under det gamle Løsen: Langt mere værd end det røde Guld det er sig selv og sin Gud at kende.

*

Da Vinteren ikke blev saa streng, kunde de offentlige Møder gennemføres paa sædvanlig Maade, og vi kunde samles i Festsalen baade til Foredrag og Lørdagsklem. De fremmede Talere ved vore Onsdagsmøder var Sognepræst Knud Hansen og senere Professor Munck fra Aarhus, hvis Foredrag om Kejserdyrkelse og Kristendom er trykt i Dansk Udsyn. Ved samme Møde talte Forstander Sune Andresen, Engelsholm, om Modersmaalet.

I Marts Maaned havde vi Besøg af cand. theol. Otto Krabbe, der holdt et fængslende Foredrag om Arbejdet ud fra Studenter-Settlementet i Saxogade. Folketingsvalget i Marts Maaned hin-

drede det sædvanlige Onsdagsmøde, men Valget selv var jo en stor Oplevelse, ikke mindst fordi mange af vore Elever var stemmeberettigede og fik Lejlighed til at afgive deres Stemme. Det var ikke faa af de unge, der holdt ud hele Natten ved Radioen for at følge Resultaterne og glæde sig over Sammenholdet i det danske Folk.

I November havde vi Besøg af Pastor Bolvig, der har levet sin Barndom i Kina; han viste Lysbilleder og fortalte fængslende for os om dette fjerne Folk, der er ved paa en ny Maade at træde ind i Verdenshistorien.

Paa Afstemningsdagen 10. Februar bragte Overlærer Holger Skovmand, Løgumkloster, Bud fra Landet sønden Aa. Vi kunde jo ikke som saa ofte før selv komme til Afstemningsfest dernede. Skønt Lærerkredsen rummer flere dygtige Oplæsere, indbød vi dog J. Texière til at læse H. C. Andersens Eventyr for os en Lørdag Aften, og vi fortrød det ikke.

Det var ogsaa en ejendommelig Oplevelse at høre den 13-aarige Arne Karicki spille Violin med sin imponerende Teknik. Dagen efter havde vi Besøg af Menighedssangkoret fra Kolding. Det var en længe forberedt Plan, der til Glæde for os endelig blev udført. Ved Maanedsmødet i April talte Frimenighedspræst Richard Andersen, Aagaard.

Gæsteforedragsholderen i April Maaned var Forstander H. Lund fra Rødding; vi fik færre Foredrag, end vi havde ønsket, men vi fik Besked om sønderjydske Forhold af en Mand, der baade gennem historiske Forskninger og Medleven i Hverdagens nationale Liv og Arbejde i Landsdelen ved Besked som faa.

Endelig havde vi i Vinterens Løb to ikke helt sædvanlige Besøg.

Under Forstander Dr. Arne Møllers Ledelse gæstede 3. Klasse af Eleverne fra Haderslev Seminarium os i 3 Dage. De fleste var indkvarterede paa Sløjdskolens, men var til Maaltiderne fordelt rundt om i Hjemmene, og paa samme Maade blev de fordelt til Dansktimer, Særhold m. m. Det er en rigtig og værdifuld Tanke, at de vordende Lærere stifter Bekendtskab med Højskolen, som jo alligevel har præget saa mange af de Hjem, især paa Landet, hvis Børn de skal modtage. Hvor meget der kan naas af Forstaaelse og Vurdering af Højskolens Arbejde ved et saa kort Be-

søg, er et Spørgsmaal, men det var i alt Fald fornøjeligt for os at være sammen med de unge.

Det andet Besøg fik vi af »de musiske Studenter« fra Aarhus Universitet. En Kreds af de unge Studenter havde indøvet et Skuespil: »Kampen om F. 6«. Vore dygtige Malere blandt Eleverne havde malet Kulisserne, og Festsalens Scene, der ellers ikke bliver rost som velegnet til Skuespil, egnede sig her fortræffeligt. Baade Stykkets Indhold og Studenternes Spil var saa gribende, at det sent vil glemmes af de mange, der overværede Opførelsen. Foruden vore Elever var Foredragsforeningens Medlemmer tilstede. Den ydre Handling er Kappelstriden mellem to Stormagter om først at bestige en utilgængelig Bjergtop. Den indre Handling viser, hvilken overmenneskelig Karakterstyrke den, der kaares til Fører, maa besidde, om han ikke maa bøde med sin Sjæl.

I Sammenligning med »Kampen om F. 6« var Dialektaftenens smaa Skuespil jo den rene Idyl, men fornøjeligt var det at følge den Aabenbaring af Folkesind og Folkesprog fra Landets forskellige Egne, som en saadan Aften rummer, og de næsten 1000 Tilskuere fik en god Aften ud af det.

Iøvrigt havde Eleverne allerede en Gang tidligere spillet Komædie, idet de lige før Jul fremførte den hyggelige Julekomædie: »Ved Nytaarstid i Nøddebo Præstegaard«. Stykket rummer jo ikke de store Problemer, men der skal jo ogsaa være Lejlighed til Afspænding selv i en alvorlig Tid. I den Indramning, Stykket havde faaet, med et Forspil af Julenisser, gav det os en fornøjelig Aften.

Det hører jo Skolens Traditioner til, at Lærere og Elever samles hver Lørdag Aften i Festsalen til Musik, Sang eller Op-læsning og staaende Kaffe, mens Eleverne selv ordner Søndag-Aftenerne. Her er Programmet ret afvekslende, men naar »Fornøjelsen« magter sin Opgave, kan en saadan Aften blive meget baade fornøjelig og værdifuld, og det var i særlig Grad Tilfældet sidste Vinter. En af disse Aftener fik et særligt Præg, nemlig Luciedagen den 13. December. Takket være Fru Linea Kjær er vi i Askov fortrolige med den særligt svenske Fest; men da den 13. December forrige Aar faldt paa en Søndag, benyttede vi Lejligheden til at gøre hele Elevkredsen bekendt med Luciedagen.

Først fortalte H. Kjær om Oprindelsen til den svenske Skik

at fejre denne Dag, og efter Kaffen læste Rud Lucielegenden i Selma Lagerlöfs Gendigtning, og til sidst vandrede Fru Kjær og hendes Turner, hvidklædte og med Lys i Haaret, rundt paa Festsalens Galleri og sang Luciesangen.

*

Det kan jo ikke undgaas, at den meget store Tilslutning til Vinterskolen rummer visse Vanskeligheder, ikke blot med Hensyn til at skaffe Bolig og Undervisningslokaler m. m., men ogsaa med Hensyn til at knytte den personlige Forbindelse mellem Lærer og Elev. Naturligvis er det en god Hjælp, at de kvindelige Elever bor og spiser i Lærershjemmene og ligesom danner en lille Højskole for sig; men det løser jo ikke alle Problemer.

I Aarenes Løb er der gjort adskillige Forsøg paa at finde den enkleste og naturligste Form for frit Samvær mellem Lærere og Elever udenfor Skoletimerne. Sidste Vinter blev det bestemt, at Torsdag Aften skulde bruges til saadant Samvær. Hveranden Torsdag er der aabent Hus hos Lærerne, d. v. s. Eleverne kan komme, faa eller mange, som de vil, og hygge sig i Stuerne og faa en Samtale om Spørgsmaal, der ligger dem paa Sinde, medens der er Hjemmeaftener de andre Torsdage, d. v. s. de kvindelige Elever, der hører Hjemmet til, samles i Stuerne med deres Haandarbejde til Samtale og Oplæsning, maaske Sang og Musik. De mandlige Elever er saa mange, at de maa deles i flere Hold til Hjemmeaftenerne hos os.

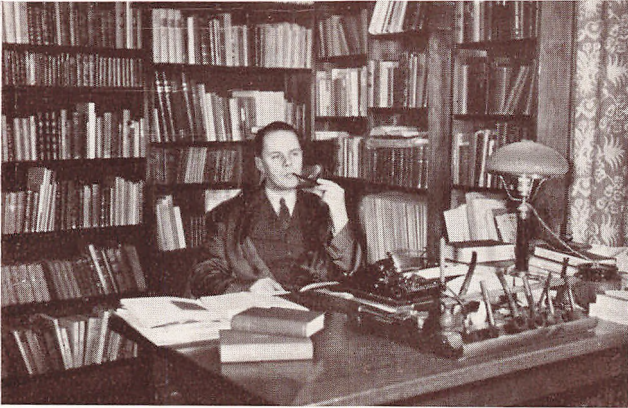
*

Med Hensyn til det nordiske Lærerkursus er der sket det i det forløbne Aar, at Kursuset er blevet anerkendt som et Led i den udvidede Højskoles Undervisning. Anerkendelsen ændrer jo ikke Kursusets Plan eller Karakter, men Forholdet er dette, at efter den nye Højskolelov skal en Højskolelærer have et vist aarligt Timetal for at faa det Alderstillæg, som Loven hjemler. Imidlertid kunde det knibe for de Lærere, hvis Arbejde en Sommer udelukkende laa paa Lærerkursuset, at naa det krævede Timetal. Kursusets Anerkendelse betyder nu, at Undervisningstimerne paa Kursuset kan medregnes, og saa er der ingen Vanskeligheder, da Askov-Lærerne i Almindelighed har et aarligt Timetal, der ligger væsentligt over Højskolelovens Fordringer.

Frode Hasseriis.

Jens Kruse.

Holger Kjær.

Poul og Bodil Engberg.

Roar Skovmand.

Georg Wulff.

Vi savnede jo, som de foregaaende Aar, Deltagerne fra vore nordiske Frændefolk, men det viser sig, at der er danske Deltagere nok, der har Brug for dette Kursus, og det er for os her et forfriskende og fornøjeligt Arbejde.

Desværre kommer der ikke saa mange af Folkeskolens Lærere og Lærerinder, som vi gerne saa, men til Gengæld kan vi glæde os over god Deltagelse i det specielle Kursus for Folkeskolens Lærerkårer i Juli Maaned, endda der endnu ingen Stipendier er knyttet dertil. Vanskeligheden er her, at Landets Skoler ikke holder Ferier paa samme Tid.

Flere af Landsbyskolens Lærere ønsker Kursuset afholdt lidt senere, idet deres Ferie først begynder et Stykke hen i Juli Maaned, men imødekommes Ønsket, afskæres Byskolens Folk.

*

Juli blev Aarets travleste Maaned, idet vi dette Aar afholdt endnu et Lærerkursus. Loven om »Skolen for den ufaglærte Ungdom« skal jo nu føres ud i Livet; men Lærerne staar ofte ret spørgende overfor denne nye Skoleform, og da ganske særlig overfor Undervisningen i Hovedfaget: Arbejdskundskab.

Under Ledelse af Statskonsulent Johs. Novrup blev der den 30. Januar 1943 afholdt et Forhandlingsmøde her paa Skolen om denne nye Ungdomsskoleform. Forhandlingen drejede sig særlig om Ønskeligheden af og Mulighederne for at oprette Skoler for den ufaglærte Ungdom ogsaa paa Landet.

Deltagerne var dels Konsulenter, der havde arbejdet med den landbrugsfaglige og Husholdnings-Undervisningen og dels Skolefolk, der var interesseret i Opgaven. Et af Resultaterne blev, at man fandt det ønskeligt, at der blev afholdt Kursus i Juli Maaned for de Lærere, der agtede at tage denne nye Undervisning op. Undervisningsministeriet stillede sig meget velvilligt. Vi indbød saa til et Kursus for Ungdoms- og Aftenskolens Lærere, og der mødte 45 Deltagere. Vi modtog dem med nogen Ængstelse, for Lærerkollegiet paa Askov Højskole har jo ikke megen Erfaring vedrørende Undervisningen af den 15—18-aarige Ungdom. Imidlertid blev det vort Indtryk, at Forsøget blev vellykket, men vi havde ogsaa gode Hjælpere. Dr. Axel Steensberg holdt en hel Foredragsrække om Landbrugsbygningernes og Redskabernes

Historie. Læge I. C. Heuch tog sig af Sundhedslæren, og Johs. Novrup, Konsulent Fru Ulla Petersen, Viceinspektør Helveg Petersen og Frue, Odense, samt Kommunalærer Arne Jørgensen, Esbjerg, kom og tog enkelte Timer.

Det kan synes, at Askov Højskole har nok at gøre uden at blande sig i Undervisningen for Overgangsaaene; men vi finder, at de Muligheder, den nye Lov rummer, er saa værdifulde netop overfor den Del af den danske Ungdom, der hidtil er bleven mest forsømt, at vi gerne vil være med at give Skolen for den ufaglærte Ungdom en god Start.

Vi har jo tænkt mest paa Stationsbyernes Ungdom, men har forøvrigt ogsaa faaet lidt Forbindelse med Købstæderne i denne Sag, idet en Række jyske Byer med Esbjerg i Spidsen gør Forsøg med en Kostskole for Arbejdsdrengene og Cyklebude fra de paagældende Byer. Skolen holdes i en Fløj af Askov Sløjdskole under Ledelse af Kommunalærer Friborg, Esbjerg, og Forsøget synes at falde udmærket ud.

Om Sommerskolen har Karen fortalt lidt andetsteds. Her skal blot tilføjes, at vi i Store Bededagsferien havde nogle fornøjelige Gæster, nemlig Dansk Ungdomssamvirkes Repræsentantmøde.

Da Sommerskolen var sluttet, begyndte Dansk Kirkesangs Sommermøde. Det blev en god Oplevelse for de næsten 200 Deltagere. Der blev arbejdet intenst under Mogens Wøldikes energiske Ledelse, og det var ejendommeligt at overvære Gudstjenesten i Kolding Kirke efter den nye Lithurgi, der er udarbejdet af Dr. phil. Jens Peter Larsen og Professor Skydsgaard. Der savnedes ingenlunde Humør over det daglige Samvær, man var i enhver Henseende i godt Selskab.

Efter Kirkesangsstævnet tog Husholdningslærerinderne ligesom ifjor fat paa et fagligt Forhandlingsmøde, der varede i 3 Dage, og saa trængte ikke mindst vore flinke Medhjælpere i Kontor og Køkken til Ferie. Den blev dog ikke saa lang som beregnet.

Andelsskolen ved Middelfart var bleven husvild, og da det viste sig at være umuligt at skaffe passende Plads i Nærheden, fortsatte Afgangsklassen sit Arbejde her fra Begyndelsen af September til Slutningen af Oktober. Andelsskolens Lærerstab kom jo samtidig og besøgede selv Undervisningen, saa Askovlærerne holdt kun

Juul Andersen.

Kamma Laursen.

Bo Rud med Datter.

Olga Bartholdy.

Andreas Nielsen.

Karen og J. Th. Arnfred.

enkelte Foredrag. Noget stærkt Indtryk af Højskolen kunde Andelsskolens Elever jo ikke faa i den Periode, da der hverken er Lærere eller Elever, og Efteraarsmødet blev oven i Købet aflyst, men de syntes alligevel at befinde sig vel, og det var helt rart at have Skolen befolket ogsaa i den stille Tid.

*

Efteraarsmødet maatte opgives. Det var som sædvanligt fastsat til den anden Søndag i September; men den Undtagelses-tilstand, der blev proklameret i vort Land den 29. August, hindrede ganske naturligt Afholdelsen af et saa stort Møde som Efteraarsmødet i Askov. Vi gjorde et Forsøg paa at flytte Mødet til Begyndelsen af Oktober; men da der var knyttet Betingelser til Tilladelsen, der vanskeligt kunde overholdes, mente vi, det var bedst helt at opgive Mødet. Et Menighedsmøde, der blev afholdt i Askov Kirke den 5. Oktober, var jo kun en ringe Erstatning. Det var vemodigt at maatte bryde den gamle Tradition. Havde Efteraarsmødet kunnet holdes, var der sikkert blevet stor Tilslutning, og det er da ogsaa forstaaeligt, at man gerne vil samles for at hente Vejledning og Opmuntring gennem Tale, Sang og Samvær i en Tid, der er rig paa ængstende Muligheder.

De mange 25 Aars Jubilarer, der havde sat hinanden Stævne, maa nu vente til Efteraarsmødet i 1944, og gaar alt vel, saa skulde dette Efteraarsmøde jo blive et festligt Stævne, præget af, at vi da kan fejre Hundreedaarsfest for Grundlæggelsen af den første Højskole.

*

Indenfor Lærerkredsen er der i det forløbne Aar sket det, at Magister J. Tranholm efter et Aars Forløb atter brød op for at overtage en Stilling ved »Det danske Forlag«. Baade J. Tranholm og Frue faldt godt til i Lærerkredsen og var meget afholdte af Eleverne. Som en Sommerpige sagde ved Sommerskolens Afslutning: Fru Tranholm er selv den mest straalende Sommerpige. Vi takker for en god Indsats i Gerningen her og ønsker Lykke til det nye og interessante Arbejde.

Ved denne Vinterskoles Begyndelse blev cand. theol. Jørgen Bøgh knyttet til Skolen. J. Bøgh har tidligere i en Aarrække været Redaktør af Kirkesiden i Kristeligt Dagblad. Hans Hustru,

der er norskfødt og cand. mag. i nyere Sprog, deltager i Undervisningen i Engelsk.

De Billeder af Lærerne, der findes i dette Hæfte, skyldes Kr. Løvstad og Poul Seibæk — to dygtige Fotografer blandt Vinterskolens Elever.

Da Budskabet om Anders Nørgaards Død den 17. Maj lød ud over Landet, mistede ogsaa Askov Højskole en af sine gode Venner. A. Nørgaard var ofte Taler ved vore Efteraarsmøder eller Maanedsmøder, og han kom gerne. Et enkelt Aar holdt han i April en hel Foredragsrække over Grundtvigs folkelige Gerning, og selv om vel ikke alle helt kunde følge hans Tankegang og forstaa de særlige grundtvigske Udtryk, saa virkede hans varme Forkyndelse og myndige Personlighed altid stærkt paa vore unge. Det var altid festligt at møde A. Nørgaard, og det skete jo gennem Aarene ret ofte, snart i Vejstrup, snart i Askov. Havde vi begge travlt, mødtes vi midtvejs i Odinstarnet eller Knutzens Restauration ved Lillebæltsbroen for at drøfte de Spørgsmaal, der nu var fremme i den grundtvigske Kreds. A. Nørgaard var ingenlunde altid tilfreds med Ledelsen af Askov eller med dens Lærere og lagde ikke Skjul derpaa; men hans Interesse for Arbejdet her og det personlige Venskab var urokkeligt. Det er vemodigt, at dette frodige og rige Menneske ikke mere færdes iblandt os; men hans utrættelige Arbejde for at oplyse om Grundtvigs Syn paa Menighed og Folkeliv har virket i hele den danske Folkehøjskole og ogsaa paa dette Sted.

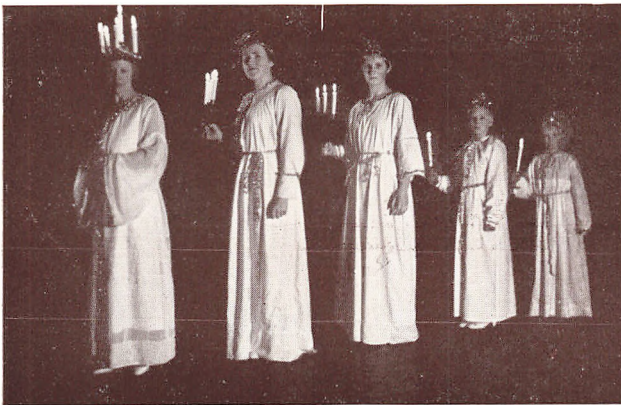
*

Det særlige ved Efteraarsmøderne paa Askov er vel to Ting: dels, at det er Højskolens egne Lærere, der taler, selv om der dog altid indbydes et Par Gæster, og dels, at saa mange Elever og Venner af Skolen bor paa Skolen under Mødet. Særlig har Vestjyderne været trofaste Gæster gennem mange Aar. En af disse, Ane Nyholm fra Strellev, er nu gaaet bort, hun døde Juledag. Ane Nyholm var Elev første Gang paa Askov 1876 og svigtede aldrig Efteraarsmødet paa Askov. Endnu ved det sidste Møde, vi holdt, var hun med. Alle de faste Deltagere i Efteraarsmødet kendte hende. Hun var for os som et Symbol paa den trofaste Venneskreds, der gennem de mange Aar har slaet Kreds om Skolen.

Af Indledningen til »Jul i Noddebo Præstegaard».

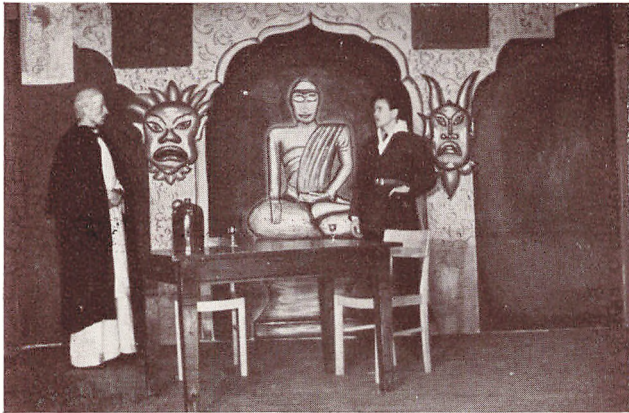

Fru Linea Kjær og hendes Terner »gaar Lucia»
og synger de gamle Sange.

Kampen om «F 6» forberedes.

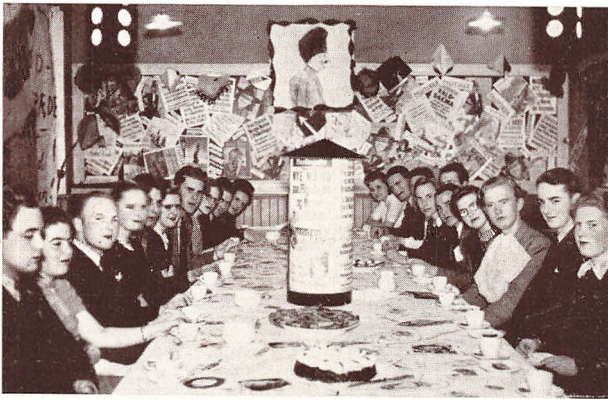
Fra et buddistisk Kloster i Himalaya.

Højdepunktet naaet.

Vinterfønjelser.

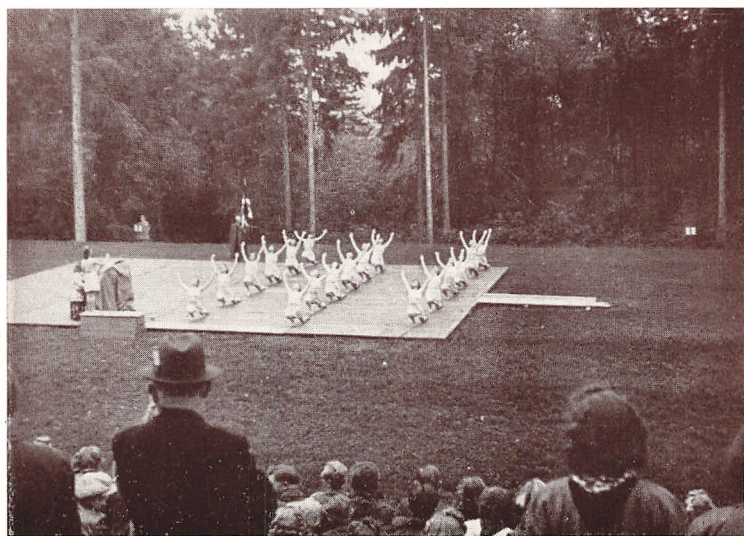
Københavnernes Fest efter Dialektaftenen.

Sommersøndags-Eftermiddagskaffen.

Sol og Skærsommer.

Den nye Sportsplads i Skihelund.

Denne Gang var Vinterskolen fuldmeldt allerede i Begyndelsen af Maj Maaned, og vi har om muligt en endnu større Flok end nogensinde. Den Usikkerhed og Alvor, der præger Tiden, har hjulpet til, at vi aldrig saa hurtigt er kommen i Gang, og sjældent saa tidligt har oplevet, at den store Flok falder til og i Foredrags-salen danner denne mærkelige levende Helhed, som er Betingelsen for, at Lærernes maaske meget jævne Ord kan faa den Kraft og Myndighed, der kan vække og præge unge Sind.

Vi glæder os over hver Dag, vi faar Lov til uforstyrret at fortsætte vort Arbejde, og vi haaber, at det maa dages for vort Folk, ja for alle Folkeslag, inden dette Skoleaar sluttes. I det Haab ønsker vi alle gamle Elever og Venner et godt Nytaar.

Askov, i Nytaaret 1944.

J. TH. ARNFRED.

SOMMEREN 1943

Denne Sommer staar for mig med et usædvanlig roligt og harmonisk Præg — ikke en død Ro, men en levende, indadgaaende Optaget-hed, der gav Elevflokket Stemning og Holdning. Dette gav sig ogsaa ved Afslutningen et ejendommeligt Udtryk, idet de unge Piger indbyrdes havde ordnet sig saadan, at enkelte af dem stod op, een efter een, rundt omkring i Salen og sagde nogle taknemmelige — undertiden tillige ram-mende eller vittige — Ord, henvendt henholdsvis til Skolen eller een af Lærerne.

De unge Piger var virkelig interesserede i deres Skolearbejde, og der var stor Interesse iblandt dem for Børns Pleje og Opdragelse — flere havde Uddannelse heri i Forvejen, og andre bestemte sig til at tage en saadan, idet de herfra søgte ind til Montessori- og Frøbelseminarierne i København, og dette var ikke en Følge af nogen Agitation fra vor Side, men vel nok et naturligt Udtryk for den mere ansvarsbevidste so-ciale Holdning hos de unge Piger nu. Vore Sommerpiger var heller ikke alle lige »grønne«, der var en Del mere modne iblandt, men der var ikke Skel imellem Aldersklasserne — der mærkedes i det hele taget ingen Skel, men man hyggede sig gruppevis inden for de forskellige Huse og indbød hinanden til Festligheder.

Alligevel var Fællesoplevelserne paa Skolen de fleste og de af-gørende. Dertil hører en levende Deltagelse fra de unges Side i vore Søndagsgudstjenester, og naar man blader Dagbogen igennem, følger den ene festlige Stund efter den anden — i Form af Musik- eller Op-læringsaftener i Stuerne eller større Møder.

Engang i Maj havde vi en Aften, hvor Engberg og Bukdahl talte og Fru Kruuse og Fru Bukdahl reciterede, med Sange ind imellem af Bjørnson, Blix og Arne Garborg. Denne og de fleste andre Aftener med festligt Præg var naturligvis fælles for Sommerskolen og det sam-tidige »Nordiske Lærerkursus«.

I St. Bededagsferien var Sommerpigerne en dejlig Tur, delvis med Tog, delvis paa Cykle, ved Lillebælt som Gæster i Juul Andersens og et tilstødende Sommerhus under Kamma Laursens og Vagn Frederikssens Ledelse. (Madrasser og Mad blev sendt pr. Rutebil.) Det blev en dejlig og lærerig Tur med Besøg ved historiske Steder undervejs og geologiske og andre naturhistoriske Studier ved Stranden. De kom solbrændte og glade hjem.

Under Ygdrasil.

Sommerpige bejler til Frederiksen.

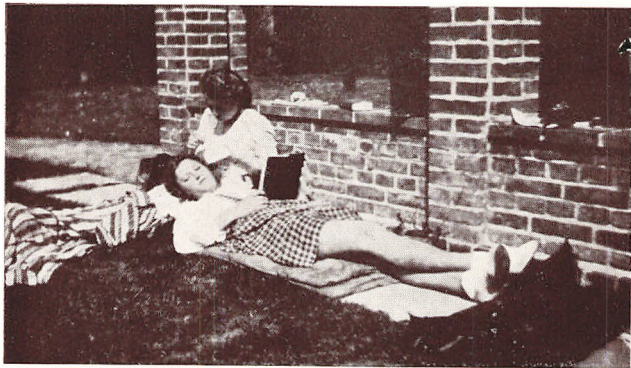
Overvejelser.

Lørdagssyster.

Ægteparret Tranholm foran Helligstenen.

Siesta.

Det nordiske Lærerkursus.

Egnens Historie og dens naturhistoriske Forhold blev undersøgt paa adskillige Ture i Sommerens Løb sammen med Roar Skovmand eller Vagn Frederiksen, idet 2—3 sammenhængende Eftermiddagstimer midt i Ugen blev brugt til en saadan forfriskende Udflugt, naar Vejret tillod det — gaaende eller paa Cykle.

5. Juni deltager Eleverne fra Ladelund, Rødding og Vinding i et Møde i Festsalen, hvor Bibliotekar Jakob Petersen, Aabenraa, og Folketingsmand Jul. Bomholt taler. Derefter var man i Skibelund til Gymnastikopvisning, hvor ogsaa et Mandskor fra Vejen sang og Elever og Kursister fremstillede Folkevisen: »Hr. Mortens Klosterrov«. Vejret var fortryllende.

Til Pinse rejste en Del af Eleverne ud paa Besøg. De hjemmeværende pyntede Kirken smukt med frisk Løv — denne Gang Eg.

Den 19. Juni var der almindelig Valfart til den kongelige Ballets Optræden i Vejen, og næste Morgen, Søndag, cyklede mange — andre tog med Toget — til Skamlingsbanken, hvor der var et vel besøgt Møde, og hvor Skolens Lærere samt nogle af Lærerkursusets Deltagere opførte Bjørnsons »Sigurd Jorsalfar«.

Faa Dage efter var hele Skolen indbudt til Sct. Hansfest i Fjelstrup, hvor en gammel Askov-Lærer, Pastor Frederik Schrøder, og en gammel Elev, Folketingsmand Simon From, havde indbudt os som Gæster i Hjemmene dernede. Nogle cyklede, andre tog med Rutebil over Haderslev.

Efter Spisningen rundt omkring i Hjemmene samledes man i Kirken, hvor Fr. Schrøder og Arnfred talte — Fr. Schrøder nærmest om Askov, Arnfred om Døberen Johannes, hvis Navn Aftenen bærer. Derfra gik man sammen over i Præstegaardens store Have, hvor et af afdøde Fru Ingeborg Schrøder i sin Tid opøvet Kor sang flere Sange, før vi gik om til Folkeskolens store Legeplads bag Kirken, hvor Baalet tændtes og Juul Andersen og Simon From talte — og Midsommersangen lød i den stille Aften. Til sidst blev »Hr. Mortens Klosterrov« gentaget paa en Eng i Præstegaardshaven, mens Tilskuerne stod paa Skrænterne omkring og saa Ridderne føre Hr. Mortens Baare til Klosteret og Nonnernes Optog komme frem mellem Træerne. Der var en Stemning over det, som efter vort Skøn svarede til Folkevisetonen, som lød mellem Træerne.

Næste Morgen Kl. 9 begyndte Hjemturen, idet man samledes paa Vejen mellem Præstegaarden og den store Korskirke, det centrale Sted i det vidtstrakte Sogn med den gode Jord og den gamle Kultur.

Den 26. Juni begyndte vort Elevmøde. Dagmarsalen, Kaminstuen og Avisstuen var fyldt til sidste Plads til Middagen Kl. 18 og Foredragssalen propfuld, da Roar Skovmand talte om Skolens Historie ud fra gamle Breve. Ved Sammenkomsten i Festsalen sang Fru Signe Novrup, som var Gæst sammen med sin Mand, og Hr. og Fru Hasseriis spillede sammen. De nærværende af sidste Sommers og Vinters Sangkor synger et Par af deres Yndlingsange, og man slutter med Vægterversene — altsaa

gammeldags »Klem«, da Aftenen var for fugtig til, at vi kunde sidde i Haven, som vi ellers tit har kunnet det.

Til Morgenmaden Søndag er der kommen saa mange, at vi maa dække et Par Borde i Gaarden — nu skinner Solen igen!

Der var, som man kunde vente det, stor Deltagelse i Gudstjenesten, og Festsalen var fyldt — ogsaa paa Balkonerne — til Middagen, hvor Taler og Sange afløste hinanden.

Kl. 16. taler Hasseriis paa Boldpladsen, hvor Solen varmer lifligt, men de allerfleste er lysvaagne Tilhørere, da der lyder velovervejede og vægtige Ord, ogsaa gennem Arnfreds Tale, der helt har Tilknytning til Hasseriis's. Efter Aftensmaden opføres endnu en Gang »Sigurd Jorsalfar« og gør megen Lykke.

De fleste bliver Mandag over, der igen i Aar er formet som en Skoledag med Foredrag om Formiddagen af Novrup og Engberg. Om Eftermiddagen fordeles Gæsterne til Kaffe i Lærershjæmme, og derefter taler Juul Andersen, idet han med sin lange Pegepind fører os rundt paa Verdenskortet. Efter Aftensmad er der »Aabent Hus« i Haven og efter Kaffen Afslutning ovre i Kirken.

Tirsdag den 30. Juni besøger Sommerpigerne Forsøgsstationen, hvor jo Elevforeningen »Askov Lærlinge«s Formand Fru Elisabeth Iversen har sit Hjem. Om Aftenen har vi Jordbær til hele Flokken. De nydes i Haven efter Folkedansen.

Torsdag den 2. Juli vækker Sommerpigerne Juul Andersen med en munter Sang. Til Gengæld indbydes de af ham til den følgende Onsdag, idet de Søndag Aften er indbudt til Skovmands, Mandag delvis er optagne af »Sigurd Jorsalfars« Opførelse i Skibelund og Tirsdag hører Fru Ulla Petersen tale om den huslige Uddannelse.

Lørdag den 10. Juli er bestemt til en Ribetur, og man tog afsted, efter at de to første Morgentimer havde været afholdt. Det var Bygevej, men — *intel* kan genere Sommerpiger paa en saadan Tur. De vendte henrykte hjem først paa Aftenen.

Søndag Aften fortæller Fru Appel Skolens Historie med Lysbilleder, der illustrerer Skolens ydre Vækst og Elevernes skiftende Udseende.

Den 14. Juli var baade Sommerskolen og de tre Kursus indbudt til Rødding. Der startedes tidligt paa Eftermiddagen, og Højskolen bød gæstfrit paa baade Eftermiddagskaffe og Aftensmad. Det var jo Turen værd alene at se det historiske Sted, men der blev ogsaa forevist et Hold af Fru Børups dygtige Gymnaster paa en smuk, nyelig anlagt Sportsplads omme i Haven, og der var dramatisk Oplæsning og Korsang — saa det blev en helt fyldig Skoledag, foruden at det var en dejlig Tur. Vi er Forstander Lunds taknemmelige for en saadan Oplevelse.

Folkedansen øves som Regel hver Tirsdag Aften, og dér er ogsaa »Det nordiske Lærerkursus« og Folkeskolelærerne — »Juli-Kursisterne« — Deltagere, som de ogsaa er det i Turene og i meget af den øvrige Festlighed. Dog har Sommerpigerne f. Eks. deres Sangaftner og Kursisterne

Vang Frederiksen og Tranholm som Tropsførere.

«Kom ud i Engen en Sommerdag —
der vil vi lege og gaa i Skole.»

Hr. Morten og Jomfru Lisabeth.

Abbedissen og Nonnerne.

deres Diskussionsaftner hver for sig — som da ogsaa den øvrige Undervisning foregaar helt adskilt.

Onsdag den 22. Juli er Sommerpigerne paa Tur i smukt Vejr til Vejen Museum og »Fru Mettes Bjerg« i Læborg, hvor der paa Kirkegaarden er en velbevaret Runesten med Hammermærket under Teksten.

Den 24. har vi Sommerbal med Kaffe i Haven og Musik af Kursusets Orkester, der spillede Partier af »Der var engang — —«.

I denne sidste Halvdel af Juli viser den indre Sammenhæng i Skolens Liv sig paa en smuk og virkningsfuld Maade, idet Sygdom blandt vore Hjælpere er lige ved at føre til en Katastrofe for Husholdningen. Da træder baade Elever, Kursister og Lærere hjælpende til med Rydningen af Bordene og Opvasken. Nogle, især Husholdningslærerinderne blandt Lærerkursusets Deltagere, tager endogsaa en Tørn i de tidlige Morgentimer med Kartoffelskrælning og Grøntsagernes første Behandling; men det hele foregaar paa den fornøjeligste Maade. Alle gamle Elever burde have set f. Eks. Juul Andersen, Dr. Kruuse og Arnfred med Forklæder paa efter Tur vise — i hvert Fald deres gode Vilje, men alle gennemførte de deres Løfter om Hjælp, og Slutresultatet var, at vi kom godt igennem en vanskelig Tid og rigtig blev rystet sammen.

Den 28. Juli er Sommerpigerne til Hytte-Aften sammen med Kamma, Juul Andersen, Frederiksen og Thranholm — og ud paa Aftenen sender de Bud efter deres Forstanderpar til at synge de sidste Viser og Aftensangene sammen med dem.

Den 29. Juli er der Haandarbejdsudstilling, og den er som sædvanlig beundringsværdig — skønt Fru Rud paa Grund af svigtende Helbred har maattet nøjes med Tilrettelægningen af Arbejdet, men i Undervisningstimerne er blevet afløst af Fru Dina Fenger, der jo tidligere har været hendes Assistent. Der er lavet yndige Ting i Strikning, Knipling og Broderier og nydelige Ting i Kjoler.

Den 30. Juli er der fælles Afsked for de fire Flokke¹⁾ — med den opmuntrende Oplevelse, som de unge Pigers frimodige og hjærtelige Ord var — som jeg fortalte om det i Indledningen til denne lille Beretning.

Vi gjorde os ikke Umage for at holde Bevidstheden om Krigen levende blandt Eleverne, men heller ikke for at holde den borte — vi søgte kun at leve saa positivt som muligt.

Askov, i Julen 43.

KAREN HELWEG ARNFRED.

---

¹⁾ Den fjerde Flok er et Kursus i Juli for Lærere ved den kommende Skole for ufaglært Ungdom, som tillige med de andre Kursus er omtalt i Arnfreds Beretning.

VI GRUNDER ET ASKOV-SETTLEMENT I KØBENHAVN

Hvem er I?, hvad er et »settlement«?, og hvad har Askov med sådan noget at gøre? — Det er de berettigede spørgsmål, som de fleste vil stille ved synet af denne overskrift. Jeg skal forsøge at besvare dem kort og dog nogenlunde fyldestgørende.

Vi er en flok tidligere Askovelever, der nu bor i København, og som er optaget af, hvilke muligheder vi har for at modvirke den sociale og menneskelige nød i storbyen, som er ganske overvældende, når man først har fået øjnene op for den.

Og et »settlement« er — kort udtrykt — et sted, der skulde give os mulighed for et møde mellem os og de mennesker, som trænger til vor hjælp.

Idet vi tager »Kristeligt Studenter-Settlement« i Saxogade som det nærmeste forbillede, tænker vi os — i hvert fald i begyndelsen — især at arbejde med klubber med 10—20 medlemmer i hver, der skal samles hver uge et par timer ad gangen og fornøje sig på bedste måde efter medlemmernes alder og ledernes evner. Det lyder jo ikke af så meget og er det på en måde heller ikke; men dog synes det at kunne få betydning for de enkelte klubmedlemmer. Jeg vil ikke indlade mig på en nærmere redegørelse for, hvori denne betydning kan bestå, men hen-vise til en artikel af Kristeligt Studenter-Settlement's leder, sekretær Otto Krabbe i »Dansk Udsyn«¹⁾, der — meget bedre end jeg formår det — skildrer problemerne i konfirmationsalderen for en ung, som kommer ud af skolen og ikke kommer i lære, og hvilket holdepunkt en sådan klub kan være, når hele hans eller hendes tilværelse forandres radikalt. En udførligere beskrivelse af, hvordan sådan et arbejde kan gribes an, har jeg søgt at give i en artikel i »Højskolebladet«²⁾ om Studenter-Settlementet.

Men hvorfor skal askovelever da lave deres eget settlement i stedet for blot at melde sig som medarbejdere og bidragydere f. eks. til Studenter-Settlementet? — Først og fremmest fordi der er brug for det — og endda hårdt brug for det — og dernæst, fordi Kristeligt Studenter-Settlement jo i forvejen har sin særlige kreds, som det henvender sig

¹⁾ D. U., 19. årg. (1939), s. 328.

²⁾ Højskolebladet 1943, nr. 12.

til, nemlig akademikerne, og de fleste askovelever er uden for den kreds. Men vi askovelever danner i os selv en kreds, der i forvejen vel har et større indbyrdes fællesskab end akademikerne, og som, hvis vi vil slutte op om sådan en opgave og føle os ansvarlige for den, kan give en uvurderlig, ja simpelthen nødvendig støtte til dens gennemførelse.

Under det forberedende arbejde, der hidtil er udført, har der vist sig så stor interesse for planerne og iver efter at komme i gang, så det synes ikke at skulle blive noget problem at skaffe medarbejdere, men derimod et så meget større problem at skaffe rammer, der er store nok til, at alle kan komme i gang. Og det er i tillid til, at vi vil møde lige så stor forståelse for sagen ud over landet, som den vi allerede har mødt her i København, at vi henvender os til alle gamle askovelever om støtte.

Med hensyn til, hvor langt vi er fremme med forberedelsen, kan jeg meddele, at vi har holdt stiftende generalforsamling den 12. dec. 1943, hvor det vedtoges, at settlementet skulde oprettes og bære navnet: *Askovgården*, og hvor der blev valgt en styrelse med følgende medlemmer: statskonsulent *Johs. Novrup*, afdelingschef *Jens Rosenkjær*, pastor *Poul Garde*, cand. mag. *N. H. Arnfred* (1931—32 og 35—36), lærerinde, frk. *Ingeborg Trier* (1931—32), husholdningsstuderende, frk. *Karen Eskildsen* (1942—43) og stud. polit. *Gunnar Hjelholt* (1942—43). På grund af julen har styrelsen endnu ikke kunnet samles, men det forventes, at *Johs. Novrup* bliver formand.

Valget af pastor Poul Garde, som ikke forud har haft nogen tilknytning til Askov, er bl. a. et udtryk for, at vi ikke vil udelukke nogen fra medarbejderskab, som i øvrigt på naturlig måde kan samarbejde med os. Pastor Garde er gammel »settlementsmand«, idet han i sin tid har været medarbejder i Studenter-Settlementet og trofast har fulgt det arbejde; og dertil kommer, at han nu er sognepræst på Nørrebro (i Bethlehems sogn), og det er netop på Nørrebro, vi havde tænkt os at tage fat. For resten har Ingeborg Trier allerede en klub i gang i Slotsgade på Nørrebro; men det er endnu ikke helt afgjort, om det bliver den, der skal danne basis for Askovgårdens videre vækst, eller vi begynder helt forfra et andet sted.

Blandt det, som har foresvævet mig, når jeg har tænkt på Askovgårdens fremtid, vil jeg lige nævne et håb om, at det må lykkes os at skaffe feriepladser til nogen af »vore« børn hos vore venner rundt om i landet. Ganske vist gør Københavns kommunelærere et stort og påskønnelsesværdigt arbejde for at få trængende skolebørn ud i sommerferien; men uden at forklejne det, kan man jo nok sige, at det efterhånden er en stor institution med en stor institutions ulemper, bl. a. manglende personlig tilknytning i forvejen mellem ferieværterne og deres gæster. Der vilde vi altså gerne medvirke til, at der kom en lidt bredere forbindelse i stand. Men jeg må med det samme sige, at jeg ikke kan love, at »vore« børn vil være lige så pæne og nemme at have

med at gøre, som dem lærerne sender ud. Det er nemlig sådan, at netop på grund af den mangelfulde kontakt med ferieværterne tør skolerne kun sende de børn ud, som de er nogenlunde sikre på vil opføre sig helt tilfredsstillende; og det betyder, at mange af dem, som i grunden trænger mest, slet ikke kommer ud — eller kun kommer ud på et kort lejrophold.

Angående formen, hvorunder man kan yde Askovgården økonomisk støtte, ser vi gerne, at man tegner sig som årsbidragyder med et fast beløb på f. eks. 10 kr. årligt, som da vil blive *opkrævet* gennem postvæsenet. Men de, der foretrækker at sende mere lejlighedsvis gaver, er selvfølgelig velkomne dertil. Alle bidrag bedes indbetalt til: *Askovgården, København, postkonto nr. 88750*. Bidragyderne vil få tilsendt Askovgårdens årsberetning, som udsendes efter den ordinære generalforsamling i februar (dog ikke i foråret 1944).

Saxogade 91, København, den 3. jan. 1943.

N. H. ARNFRED.

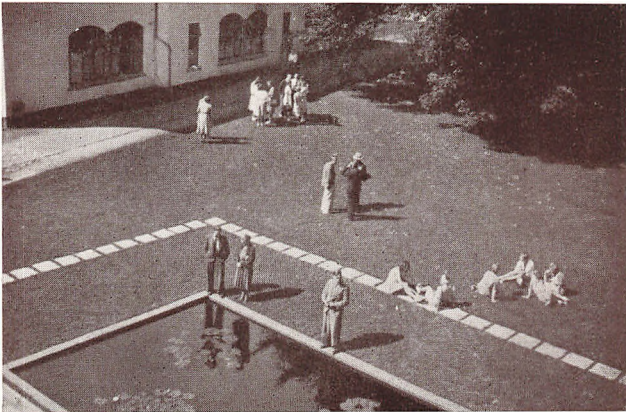

Et yndet Opholdssted.

ogsaa for Bornene.

Set fra Gule Hus.

Sommerpiger.

Besværlighederne klares i Fællesskab.

Fritidssysler.

ASKOV HØJSKOLES ELEVER 1942—43

A. DEN UDVIDEDE HØJSKOLE

Vinterskolen 1942—43

I. MANDLIGE ELEVER

Der var ialt 166, deraf 131 paa 1. Vinter, 33 paa 2. og 2 paa 3. Vinter. I November Maaned var der 162, December 164, Januar 166, Februar 166, Marts 159 og i April 137. — I Gennemsnit bliver det 159.

Ordnes Eleverne efter Fædrenes Erhverv, viser det sig, at 77 var Sønner af Gaardejere, 19 af Husmænd, 11 af Arbejdere, 12 af Haandværkere, 13 af Handlende, 9 af Funktionærer, 15 af Lærere og andre Embedsmænd og 10 af Mænd i andre Stillinger.

88 af Eleverne var uddannet ved Landvæsenet, 2 selvstændige Landmænd, 3 Haandværkere, 5 Gartnere, 9 Journalister, 10 Arbejdere, 30 Mejerister, 9 Studenter og 10 Handels- og Kontormedhjælpere.

Af Eleverne var 10 over 30 Aar, 53 mellem 25 og 30 og 103 i Alderen 18—25.

111 Elever var fra Jylland, nemlig 7 fra Aalborg Amt, 9 fra Hjørring, 4 fra Thisted, 9 fra Viborg, 11 fra Aarhus, 6 fra Skanderborg, 6 fra Randers, 24 fra Ribe, 14 fra Ringkøbing, 14 fra Vejle, 2 fra Haderslev, 2 fra Aabenraa, 1 fra Sønderborg og 3 fra Tønder Amt.

Fra Fyn var der 14, fra Sjælland 34, fra Bornholm 2, fra Lolland-Falster 5. 34 af Eleverne var fra Købstæder.

35 havde før været paa Askov, deraf 2 to Gange, 40 havde været paa andre Højskoler, 32 paa Landbrugsskoler, 48 havde gaaet i Fortsættelses-, Handels- eller Teknisk Skole og 37 havde gaaet i højere Almenskole.

II. KVINDELIGE ELEVER

Der var ialt 182, deraf 160 paa 1. Vinter, 22 paa 2. Vinter. I November Maaned var der 178, i December 178, i Januar 180, i Februar 180, i Marts 179 og i April 171. I Gennemsnit bliver det 178.

Ordnes Eleverne efter Fædrenes Erhverv, viser det sig, at 69 var Døtre af Gaardejere, 2 af Husmænd, 3 af Arbejdere, 16 af Haandværkere, 37 af Handlende og Industrifolk, 38 af Lærere og andre Embedsmænd og 17 af Folk i andre Stillinger.

95 var huslige, 6 Haandværkere, 17 Handels- og Kontorfolk, 9 Lærer-

inder, 18 Syge- og Barneplejersker, 21 Studenter, 2 Gartnere, 14 Elever i forskelligt Erhverv.

Af Eleverne var 11 over 30 Aar, 36 mellem 25 og 30 Aar og 135 mellem 18 og 25 Aar.

116 Elever var fra Jylland, nemlig fra Aalborg Amt 8, fra Hjørring 9, fra Viborg 7, fra Aarhus 15, fra Skanderborg 9, fra Randers 7, fra Ribe 19, fra Ringkøbing 12, fra Vejle 19, fra Haderslev 5, fra Aabenraa 2, fra Sønderborg 3 og fra Tønder Amt 1.

Fra Fyn var der 18, fra Sjælland 36, fra Bornholm 1, fra Lolland-Falster 10 og fra Sydslesvig 1. — 66 var fra Købstæder.

26 havde før været paa Askov, deraf 22 paa Vinterskolen, 85 havde været paa andre Højskoler, 1 paa Husholdningsskole, 37 paa Fortsættelsesskoler og 65 paa højere Almenskoler.

B. DEN ALMINDELIGE PIGEHØJSKOLE

3. Maj—30. Juli 1943.

Der var ialt 52 Elever. I Maj Maaned 51, i Juni 52 og i Juli 52 Elever. Ordnes Eleverne efter Fædrenes Erhverv, viser det sig, at 15 var Døtre af Gaardejere, 4 af Husmænd, 2 af Arbejdere, 5 af Haandværkere, 11 af Lærere og andre Embedsmænd, 5 af Handlende, 6 af Enker og Pensionister og 4 af Mænd i andre Stillinger.

33 af Eleverne var huslige, 8 Handels- og Kontorfolk, 3 Syge- og Barneplejersker, 1 Student, 3 Syersker og 4 havde endnu ikke noget Erhverv.

Af Eleverne var 1 under 18 Aar, 43 mellem 18 og 25 og 8 mellem 25 og 30 Aar.

33 af Eleverne var fra Jylland, 6 fra Fyn, 12 fra Sjælland og 1 fra Lolland.

1 af Eleverne havde tidligere været paa Højskole, 1 paa Husholdningsskole, 12 paa Fortsættelsesskole, 10 i Realskole, og 30 Elever havde kun den Uddannelse, Folkeskolen giver.

Ser vi paa Højskolen i det hele, har der været 348 Elever paa den udvidede Højskole i Vinterhalvaaret: 166 Mænd og 182 Kvinder. Paa Sommerskolen har der været 52 Elever; endvidere var der paa det 3 Maaneders Nordiske Lærerkursus i alt 31 Elever. Regnes det i Aars-elever, d. v. s. hver Elev i 12 Mdr., bliver det 190.

NAVNE- OG ADRESSEFORTEGNELSE

OVER

ELEVERNE PÅ ASKOV HØJSKOLE

Vinterhalvaaret 1943—44.

- Andersen, Anna Elisabeth, »Dyrlund« pr. Braaby.
Andersen, Bodil Marie Neustrup, Køgevej 101, Roskilde.
Andersen, Helene Margrethe, Brændekilde pr. Holmstrup.
Andersen, Inge Winther, Kjelstrupgaard pr. Skalbjergh.
Andersen, Johanne Riegels, Enghavegaard, Sengeløse pr. Taastrup.
Andersen, Julie Hedegaard, Nr. Lyndelse, Aarslev.
Andersen, Karen, Klippinge.
Andkjær, Kirsten, Petersborgvej 21, Hillerød.
Andreasen, Hedvig, Jernbanegade 13, Aakirkeby.
Angeltoft, Vibeke Sørensen, »Angeltoft«, Gadstrup.
Arnfred, Birgit Helweg, Askov Højskole pr. Vejen.
Asmussen, Christine, Forstallé 62, Aabenraa.
Autzen, Annegrethe Friis, Strandvejen, Middelfart.
Baggesen, Ruth, Ladefogedgaarden, Brønderslev.
Beck, Gerda, Kalundborgvej 62, Holbæk.
Bonnerup, Stinne, »Hedegaard«, Vrensted, Vendsyssel.
Brauner, Meta, Lægaardsvej 6, Holstebro.
Bruun, Ellen, »Blaabjerggaard«, Gesing pr. Esbjerg.
Bruus, Karen, »Solbakken«, Nibe.
Buhrkall, Asta, Øster-Lindet.
Bukh, Jutta, »Sana«, Kalundborg.
Bøgh, Gudrun, Nørre Broby Skole, Nørre Broby.
Carlsen, Inger, Harrestrup Allé 28, Valby.
Christensen, Asta Østergaard, Sadderup, Skads pr. Esbjerg.
Christensen, Ellen, Norringgaard pr. Hinnerup.
Christensen, Ellen, Ryevej 34, Hasle pr. Aarhus.
Christensen, Else Marie, Fynsvej 103, Kolding.
Christensen, Grethe Fruelund, »Lundberg«, Værum pr. Randers.
Christensen, Marie Jepsen, Høgsbro pr. Hviding.
Christiansen, Kathr. J. G., Ellemosegaard, Ørsted pr. Rørmosehus.
Clausen, Aase, Skaarup Husholdningsskole, Skaarup.
Dal, Inger, Løvegade 40, Slagelse.

- Dal, Ragnhild, Ø.Brønderslev, Brønderslev.
Dalgaard, Margrete, Ørsbjerg Dalgaard, Aarup.
Damgaard, Anna Marie, Sdr. Damgaard, Borbjerg pr. Holstebro.
Damsgaard, Ruth, Taarnborg Plantage 112, Korsør.
Danild, Kirsten, Grundtvigsvej 6 D^a, København V.
Drejer, Jytte Axelsen, Søtoften 6, Gentofte.
Dørffler, Helene, Lunderskov.
Ebert, Ulla B., Ingemannsvej 6, Slagelse.
Ehrhorn, Elisabeth M., Brandsø pr. Assens.
Eliassen, Bodil, Toldbodgade 4, Kolding.
Eller, Astrid, Pastor Bruuns Enkesæde, Ribe.
Fisker, Rigmor, »Rosenlund«, Laurbjerg, Randers.
Flensburg, Else Marie, Nr. Stenderupgaard, Eltang.
Fløe, Edith, Gullestrup, Herning.
Frandsen, Irma, Jernbanegade 11, Thisted.
Futtrup, Anna-Lise, Klostermarken 30, Aalborg.
Gram, Kaja, Ankergaard, Gabøl.
Grosen, Kirsten, Skæring pr. Hjortshøj.
Grønborg, Agnes, Rosenvej 8, Riisskov.
Gundesen, Dagny, Kjelst, Billum St.
Hansen, Anna Stenbæk, Lunde J.
Hansen, Astrid, Sandholt, Lyndelse pr. Højrup St.
Hansen, Dagny, Tarupvej 10, Odense.
Hansen, Ester, »Kildesbjerg«, Ryslinge.
Hansen, Ingeborg Marie, Ullerslev.
Hansen, Karen Gunhild, Havrebjerg.
Hansen, Mariane, Folehavehus, Hørsholm.
Hansen, Mettelene, Døstrup Kro, Sønderjyll.
Hartmann, Gunhild, Hvilshøjgaard, Brønderslev.
Helms, Kirsten, Dronningensgade 26, Nykøbing F.
Heltoft, Vibeke, Havangsvej 6, Hobro.
Henneberg, Karen, Kvong, Tistrup.
Henriksen, Ellen, Hansensvej 16 A, Slagelse.
Heuch, Bente Bonnevie, Vejen.
Hjortshøj, Gudrun, Bjødstrup Mejeri pr. Rønde.
Holm, Ragna, Dørup pr. Skanderborg.
Holst, Anne-Lise, Nyelandsvej 103, København F.
Høier, Ida Sofie, Nygade 14, Ringkøbing.
Hørlück, Christine, Rurup pr. Toftlund.
Ingerslev, Johanne, Ellemose pr. Nr. Broby.
Jacobsen, Elisabeth, Wosemose pr. Holmstrup.
Jensen, Agnete, Vemmetofte Telefoncentral, Spjellerup pr. Karise.
Jensen, Birthe, Solvej 7, Glostrup.
Jensen, Bodil, Ny Bjergby, Mørkøv.
Jensen, Ella Kirstine, Druebjerggaard, Taastrup pr. Klippinge.

- Jensen, Ellen Due, Østerbrogade 54 c, København.
Jensen, Ester Kirkegaard, Lyhne pr. Ølgod.
Jensen, Gudrun, Bakkely, Lihme.
Jensen, Herdis Kirkegaard, Guldager Skole pr. Vraa.
Jensen, Karen, Lausbøllgaard, Askov pr. Vejen.
Jensen, Sigrid Mejer, Villavej 8, Tølløse.
Junker, Grethe, Vejen.
Jørgensen, Asta, Rosilde Højgaard pr. Lamdrup.
Jørgensen, Elisabeth Rübner, Realskolen, Skærbæk.
Jørgensen, Gudrun, Hune pr. Blokkhus.
Jørgensen, Karen, Bispegaarden, Lejre.
Jørgensen, Karen Hald, Byrdal pr. Brønden, Vendsyssel.
Jørgensen, Elise, Tisted pr. Arden.
Kaasgaard, Anna Margrethe, Søndergaard, Ferring, Bonnet.
Kjeldsen, Aase Skat, Lerkenfeldt pr. Østrup.
Kjær, Ingrid Risager, Skaannadgaard, Ø. Brønderslev.
Kjærgaard, Bodil, Kirkegade 7, Herning.
Klejs, Filippa, Besser pr. Tranebjerg, Samsø.
Kløft, Anna Ella, Revvej 55, Korsør.
Knudsen, Andrea Ibsen, Als Hede, Als, Østjylland.
Knudsen, Inger, Rubjergallé 10, Kalundborg.
Krarup, Karen Agnete, Hørning pr. Volk Mølle.
Krarup, Tove, Frederiksborgvej 194², København NV.
Kristensen, Asta, Klæstrupholm pr. Brønderslev.
Kristensen, Elin, Klim.
Lai, Grethe, »Grønnelyst«, Randers.
Lambrecht, Hedvig, Rutsker pr. Hasle, Bornholm.
Larsen, Aase Ellegaard, Graabrødreplads 7³, Odense.
Larsen, Anna, Svendsgade 11, Vejle.
Larsen, Annelise, Vinkelvej 3, Glostrup.
Larsen, Bodil, Magleby, Klippinge.
Larsen, Else, Vedbygaard, Ruds-Vedby.
Larsen, Else Inger, Havrevænget, Gislev.
Laursen, Herdis, Egebjerg Skole pr. Braade.
Lund, Signe, Gerritsgade 40, Svendborg.
Lytthans-Petersen, Lise, Baggensengade 6¹, København N.
Løber, Else, Børneafdelingen, Kommunehospitalet, Aarhus.
Madsen, Else, Langholtgaard, Sdr. Bjært.
MariEGAARD, Kirsten, Gølstrup.
Mathiassen, Agnete Rørbeck, Grønnemoseallé 101, Søborg, Kbhvn.
Mikkelsen, Agnes, Damgaard, Jebjerg.
Mikkelsen, Bodil, Segelkesvej 8, Hjørring.
Mortensen, Kristiane, Vennebjerg, Lønstrup.
MøldrUp, Sigrid Holm, Trodstrup Vestergaard, Tønning.
Mølving, Aase, Rugaardsvej 160, Odense.

- Nielsen, Agnete, Den danske Præstegaard, Højer.
Nielsen, Anna, Hallum pr. Tistrup.
Nielsen, Dorthea Kjær, Tobøl Skole pr. Føvling.
Nielsen, Marie, Kærbølling, Bredsten.
Norup, Marie, Fyrkilde pr. Arden.
Oien, Karen, Flauenskkjold.
Oien, Nelly Ruth, Flauenskjold.
Okholm, Dagmar Margrethe, Ellevangen 14, Brønshøj.
Olsen, Astrid, Søndergaard, Lejre.
Overgaard, Anne-Grete, Askov.
Ovesen, Nina, Thorsvej 3, Birkerød.
Pedersen, Anne Lise Friis, Eskelund pr. Eskildstrup.
Pedersen, Asta Nordvig, Asklund, Malling.
Pedersen, Grethe Ingeborg, Søndergade 17, Struer.
Pedersen, Helga Oxe, Ryslinge.
Pedersen, Inge Grønnegaard, Blomkærgaard, Heden pr. Allested.
Pedersen, Kamma, Utzonsgade 8, Kolding.
Pedersen, Ruth, »Hasselbo«, Lyderslev, St. Hedinge.
Pedersen, Valborg, Rørby pr. Kalundborg.
Petersen, Else Johanne, Holskovlund, Skanderborg.
Petersen, Ingeborg, Brylle Mark pr. Knarreborg.
Petersen, Maren Kjærgaard, Hundstrup St.
Petersen, Martha Bruus, Egaa, Hjortshøj.
Petersen, Tove, Kastbjerg, Lintrup.
Poulsen, Ellen Kirstine, Taarnvej 97, Rødovre.
Rasmussen, Anna Elise, Storring pr. Lillering.
Rasmussen, Eva, Amagerbrogade 16^a, København.
Rasmussen, Ina, Ole Borchsvej 5, Valby.
Rasmussen, Paula, Karlbygaard, Hornslet St.
Ree, Kirsten, »Vestkysten«, Esbjerg.
Rossen, Kirstine, Gestrup pr. Toftlund.
Ryø, Ellen, Dr. Christinesvej 28, Aalborg.
Rønnow, Anna, Eltang.
Sandager, Gudrun, Bøgeløkke, Nr. Bjært, Kolding.
Schmidt, Ingrid, Vestergade 64, Silkeborg.
Simonsen, Valborg, Skanderup-Nørgaard, Lunderskov.
Skou, Ulla, Lyngbyvej 217, Hellerup.
Skovgaard, Bente, Smedegade 4, Slagelse.
Stavnsbjerg, Terna, Nygade 40, Haslev.
Straarup, Agnethe, »Frydensborg« pr. Vorbasse.
Søndergaard, Else, Faurfeld, Esbjerg.
Sørensen, Else, Jægergaarden pr. Vallø.
Sørensen, Inger, Magstrup pr. Simmersted.
Sørensen, Karen Hedegaard, Mygind pr. Randers.
Sørensen, Mary, Hammelev.

Teilmann, Helga, Askovvej, Vejen.
Thing, Anna, Hennebjerg, Henne.
Thomsen, Agnethe, Askov pr. Vejen.
Thomsen, Inge Skov, Dybbølsten, Sønderborg.
Thomsen, Mary Kristine, Refsgaard, Outrup.
Tørnvig-Jensen, Bodil, Godsbanegade 4, Brande.
Tønning, Ruth, Bøgegaard, Hyllerup pr. Slagelse.
Villadsen, Else, Gunslevmagle, Eskilstrup.
Winther, Ellen, L. Endelt pr. Flauenskjold.
Øhlenschläger, Ulla, Vodroffslund 3, København.
Øster, Rigmor, Larsminde, Pilemark, Samsø.
Østergaard, Elisabeth, Rindum pr. Ringkøbing.

Aaes-Jørgensen, Helge, Sdr. Felding Mejeri, Sdr. Felding.
Agger, Mads, »Kølhede«, Bøvling.
Andersen, Haakon Vitting, Grydehøjgaard pr. Onsild.
Andersen, Hans Anker, Vindebæk pr. Askeby.
Andersen, Hans Skov, Østergaard, Vraa.
Andersen, Harald, Halkjær Mark, Falling St.
Andersen, Knud Toftegaard, Toftegaard, Nr. Sundby.
Andersen, Poul Johs., Nielstrup Hestehave pr. Rønnede.
Andersen, Thorvald, Bredgade 37, Kolind.
Angelbo, Aage, Tordenskjoldsgade 71, Aarhus.
Antonius, Verner, Nr. Farup pr. Ribe.
Bach, Robert N., Kirkedalen pr. Sall.
Bak, Johannes, Sinding pr. Herning.
Bak, Sigurd, Klim St.
Bavnbæk, Povl Erik, Skovgaardsvej 26, Nakskov.
Bech, Svend Zedergreen, Nr. Omme, Grønbjerg.
Belling, Bent, Bildsø, Slagelse.
Bisgaard, Niels Holger, Mejlby pr. Arden.
Bjerregaard, Chr., Stauning, Skjern.
Boesen, Viggo, Knudsbøl, Jordrup.
Born, Ole W., Sejersø.
Brandt, Niels Bjørn, Høsterkøbgaard, Hørsholm.
Bruus, Ole, Nibe.
Bundgaard, Jens, Lyhne pr. Ølgod.
Christensen, Knud Rahbek, Urbansgade 3^a, København Ø.
Christensen, Niels Refstrup, Bremerholm, Lomborg, Bonnet.
Christiansen, Hans Chr., Damgaard, Mou.
Christiansen, Karl Harry, Damgaard, Mou.
Christiansen, Max, Bechs Hotel, Frederikshavn.
Damslund, Mogens V., Vester Broby pr. Sorø.
Dyrbye, Emil, Faarup St.
Dyrbye, Jacob, Faarup St.

- Elbæk, Gunner, Bakkebo, Brørup.
Enemark, Aage Steffen, Vesterlindet pr. Østerlindet.
Fabricius, Ernst Stampe, Bøvling pr. Faare St.
Favrholt, Vagn, Treldegaard pr. Fredericia.
Foged, Otto, Bjerreby pr. Svendborg.
Frost, Verner Emil, »Lundholm« pr. Hjørring.
Futtrup, Niels, Klostermarken 30, Aalborg.
Gardrup-Hansen, Kaj, Stausvej 9, Varde.
Grosen, Vagn, Vallekilde.
Haaning, Knud, Kongensgade 9, Esbjerg.
Hansen, Aage, Bjerrevej 57, Dagnæs, Horsens.
Hansen, Arne, Baggensengade 6^a, København.
Hansen, Hans Kloster, København.
Hansen, Jens, Yding pr. Østbirk.
Hansen, Jørgen, Søndergade, Ærøskøbing.
Hansen, Kurt Victor, Sct. Hansgade 2, Ringsted.
Hansen, Mogens Helmer, »Petersborg«, Kerteminde.
Hansen, Poul Bjerregaard, »Højvang«, Bjerregrav.
Hansen, Søren Grønnebæk, Atterup pr. Boeslunde.
Hansen, Vagn Henning, Adelgade 79, Præstø.
Hecquet, Vagn Aage, Lykkegaard pr. Skelund.
Hermansen, Jørgen Evald, Knude pr. Vange.
Hermansen, Niels Oluf, Ørum pr. Daugaard.
Holm, Paul Viggo, Vejen Andelsmejeri, Vejen.
Højgaard, Peder, Lyhne pr. Ølgod.
Jacobsen, Knud Erik Neergaard, Kærlundsvej 24, Aalborg.
Jensen, Arthur, Schaldemosevej 10, Ringsted.
Jensen, Christian, Roved pr. Andst.
Jensen, Ejner, Skovslund, Tønning St.
Jensen, Harald Boye, Alstrup pr. Tranebjerg, Samsø.
Jensen, Holger, Otting pr. Balling.
Jensen, Holger, Sdr. Esp pr. Tim.
Jensen, Knud Hemming, Kollemorten A/M, Kollemorten St.
Jensen, Lars Stauning, Rejsby.
Jensen, Paul Palle, Lundby Møllegaard, Nr. Alslev.
Jensen, Søren, Buelund, Blaaahøj.
Jensen, Vagn, Lille Kilde, Aulum.
Juul-Hansen, Erik, Juulsgaard, Ronæs, Nr. Aaby St.
Jørgensen, Agner Søgaard, Gymnastikhøjskolen, Ollerup.
Jørgensen, Bent, Sortedamsgade 3^a, København N.
Jørgensen, Hans Jørgen J., Sørbymagle pr. Slagelse.
Jørgensen, Ole Søndergaard, Brøndsted, Pjedsted.
Kamuk, Knud Kristian, Ullerslev.
Kjeldbjerg, Arne Jacobsen, Klank pr. Galten St.
Knudsen, Hans Kristian, Nr. Esterbølle pr. Bogense.

- Knudsen, Hans Sigfred, Billum.
Kramer, Johannes Aagaard, Vallekilde.
Kristensen, Frode Skyum, Ullerslev.
Kristensen, Knud Aksel, P. Bangsvej 78², København.
Kristiansen, Jens Frederik, Dumpen 20, Viborg.
Kristiansen, Niels Kristian, »Højvang«, Daugaard.
Krogh, Jens Ove, Skjoldlev pr. Hinnerup.
Krøigaard, Erling, Øster Jølby pr. Erslev, Mors.
Krowicki, Johannes Chr., Over Jerstal.
Larsen, Frode, Granly, Vraa.
Larsen, Harry Ingemann, c/o P. J. Larsen, Rudme.
Larsen, Knud, »Nythaab«, Møllevej 6, Frederikshavn.
Larsen, Niels Leif, Vormark Andelsmejeri pr. Hesselager.
Larsen, Niels Mark Nørgaard, Sønderup pr. Støvring.
Larsen, Tage Erland, Ellede pr. Kalundborg.
Larsen, Thorkild Emil, Vesterlund, Nr. Nebel.
Lauridsen, Johannes Marius Gantzel, Gørding St.
Lauridsen, Johannes Poul, Thorbjergvej 11, Kolding.
Lauritzen, Niels, Skjold pr. Sejet, Horsens.
Laursen, Vagn, Egebjerg Skole pr. Braade.
Lavsén, Knud, Allerup pr. Højby, Fyn.
Ledet, Chr., Skøttrup, Løkken.
Levin, Kai Gerhard, Holbækvej 20, Benløse pr. Ringsted.
Lillemoose, Peter Magne, Lundgaard, Gylling.
Lund, Jørgen, Brændelydinge pr. Haagerup.
Lund, Mogens Sundahl, Arnborg Præstegaard, Herning.
Lyngsø, Frode, Arden St.
Madsen, H. H. Sommer, Egense, Nr. Alslev.
Michelsen, J., Camilla Niensensvej 2, København F.
Mikkelsen, Chr., Søndergade 55, Vejen.
Møller, Otto Krogh, Gribstrup pr. Klovborg.
Nielsen, Aage Møller, Gammelstrup pr. Stoholm.
Nielsen, Anders Willemoes, »Nørdal«, Giver pr. Aars.
Nielsen, Hans P., Mammen, Bjerringbro.
Nielsen, Johannes, Eskelund pr. Brørup.
Nielsen, Lars Peder, Karup Skovgaard pr. Assens.
Nielsen, Peter Bruun, Vimtrup pr. Lintrup, Sønderjylland.
Nielsen, Tage, Villershøj, Tune pr. Hedehusene.
Nørskov, Kaj Verner, Skungstrup pr. Skals.
Oien, Sven, c/o Dyrslæge Johan Oien, Flauenskjold.
Olsen, Hans Arne, Vibede pr. Faxe, Sjælland.
Olsen, Kristian Uhre, Uhre, Tistrup.
Olsen, Leo Bernhard, Ladager Vestergaard, Ll. Skensved.
Olsen, Poul-Erik, »Fladholt« pr. Sæby.
Paulsen, Erik Egon, Lindeallé 4, Svendborg.

- Pedersen, Eilif Grønholt, Stubberup, Skelskør.
Pedersen, Johannes Ove, Vemmenæs, Taasinge pr. Svendborg.
Pedersen, Peder Bønløkke, »Fredensgaard«, Foerlev.
Pedersen, Poul Friis, Oustrup pr. Eskildstrup.
Pedersen, Thomas, Hemtok Vestergaard pr. Skanderborg.
Petersen, Chr. Hadberg, Over-Jerstal.
Petersen, Erik Vilhelm, Søtoften 3, Gentofte.
Petersen, Georg Grønnebæk, Elmegaard, Tobøl pr. Føvling.
Petersen, Svend, Kong Georgsvej 13, København.
Petersen, Tage Schelde, Nørrevang 32, Vejle.
Poulsen, Orla Bundgård, Grambyvej 11, Rødovre pr. Valby.
Rasmussen, Hans Peter, Mejeriet Birkehøj pr. Volk Mølle.
Rasmussen, Henning Hjarnø, »Madsensminde«, Vedslet pr. Hovedgrd.
Rasmussen, Henry, Husomsvej 5, Svendborg.
Rasmussen, Kjeld, Vester Havnevej 8, Kalundborg.
Raunkjær, Bent, Lyhne pr. Ølgod.
Raunkjær, Hans Østergaard, Lyhne pr. Ølgod.
Refsgaard, Jakob, Haasum pr. Ramsing.
Refslund, Kaj, Jernbanegade 8, Sønderborg.
Reus, Eduard, c/o Jakob Reus, Løjt-Kirkeby pr. Aabenraa.
Rønne, Ole, Vallerødgade 7, Rungsted Kyst.
Sandager, Poul, Bøgeløkke, Nr. Bjært, Kolding.
Schmidt, Hans Chr., Damkøbbel, Kegnæs, Als.
Schütt, Johan Chr., Rinkenæs Overby.
Simonsen, Hans, Nordredal, Thorshavn, Færøerne.
Skaarup, Martin Peter, Thisted Mark pr. Thisted.
Skovgaard, Tage, Rye, Gørlev.
Skytt, Tage Balle, »Gravengaard« pr. Stauby.
Stentebjerg, Frede, Nyrup, Naarup St.
Styrk, Mads Nissen, Møllerup, Visby.
Suhr, Torben, Vesterled, Taarnby pr. Kastrup.
Sørensen, Aksel Fogh, Beringkorsvej, Hasselager St.
Sørensen, Mogens Jeppe Brow, Ny Emdruphøj, Kgs. Lyngby.
Sørensen, Villy, Grundtvigsvej 35^a, København V.
Sverregaard, Yngve, Andelsmejeriet »Birkholm« pr. Uggerløse.
Therkelsen, Svend Aage, Ildved pr. Jelling.
Thomsen, Aage, Vangen, Bindslev.
Thuesen, Gunnar, Taulovgaard, Taulov.
Thuesen, Nis Olav, Anslet pr. Fjelstrup.
Thygesen, Knud Verner, »Aneberg«, Lyhne pr. Ølgod.
Uhrskov, Sven, Hillerød.
Vestergaard, Ebbe, Sjølund, Sjølund St.
Vestesen, Julius, Nr. Nebel.
Vogt, Knud Stenstrøm, Lillegade 30, Grenaa.

Sommerskolen 1943.

- Arnesen, Mathilde S. M., Gram.
Bach, Karen Bodil, Hasseriisvej 108, Aalborg.
Bak, Anna, Klinting Skole pr. Nr. Nebel.
Callesen, Sophie, Ullerup pr. Avnbøl.
Christensen, Anne Marg. Hjøllund, Strandvejen 231², Gentofte.
Christensen, Erna Andrea, Grønnegade 7, Horsens.
Christensen, Gerda, Ballen, Samsø.
Christiansen, Ruth, Halfdangsgade 29, København S.
Clausen, Grethe Funch, Fuglsbølle, Longelse, Langeland.
Clausen, Inge Malmose, Stenosgade 14, Odense.
Ebbesen, Petra Theodora, Barrit St.
Ebert, Ulla B., Ingemannsvej 6, Slagelse.
Fenger, Gjertrud Sacco, Glud, Horsens.
Guldvang, Inger, Lønne Skole pr. Nr. Nebel.
Hansen, Edith Marg., Vester-Kærby pr. Agedrup, Fyn.
Hansen, Johanne Katrine, Vester-Kærby pr. Agedrup, Fyn.
Hove, Gudrun Mortensen, Sandvad pr. Jelling.
Jacobsen, Grethe, Aalstrup pr. Faling.
Jansson, Lillan G., Søbakken 34, Charlottenlund.
Jensen, Eva, Skyttegade 4, Kerteminde.
Jensen, Gerda Marie, Vestergade 5, Hjørring.
Jensen, Gudrun E., Niels Mørchsgade 7, Frederikshavn.
Jensen, Ingrid, Dalen 19, Viby, Sj.
Jensen, Margit, Egebjerg St.
Jespersen, Aase, Bryggergade 3, Herning.
Kjer, Kjerstine Marie Hybjerg, Øster Løgum pr. Hovslund.
Kragh, Inga Kjeldsen, Handest.
Lorentzen, Sigrid H. Illemann, Gasvej 2, Horsens.
Lyhne, Karen Marie, Dalgasgade 33, Herning.
Matthiesen, Kirsten, C. N. Petersensvej 10, København F.
Mortensen, Stella, Bækmarksbro.
Mølving, Aase, Haastrup (v. Vejle).
Neimann, Kirstine, Tørslev pr. Ørsted.
Nielsen, Agnethe, Virring, Skanderborg.
Nielsen, Ane Elisabeth Geert, Reersø pr. Gørlev.
Nielsen, Gudrun Gyldendal, Humlebækgade 28² tv., København.
Nielsen, Metha K., Hesselhøjgård pr. Hovedgaard St.
Nielsen, Metha M., Drøs pr. Thorsø.
Pedersen, Tove A., Vendersgade 5, Viborg.
Pedersen, Jonna L., Virumgade 62, Kgs. Lyngby.
Rasmussen, Hilda, Østerballe pr. Balle St.
Rendtorff, Aase, Sortedamsgade 1², København N.
Rødbroe, Jenny Tove, Tranum Enge pr. Halvrimmen.
Schilling, Aase, Skolevangsallé 47, Riisskov.

Sommer, Erna K. Holst, Sorring pr. Toustrup St.
 Sonne, Lilly Marie, Chr. Voldgade 1³, København.
 Sørensen, Grethe Stokvad, Bredgade 1, Brødstrup.
 Suhr, Nielsine, Vinding pr. Vejle.
 Svingholm, Ane Grete, Ildved pr. Jelling.
 Thestrup, Inge, Pontoppidansvej 3, Herning.
 Thomsen, Mary L., Islandsgade 29⁴, Esbjerg.
 Østergaard, Ellen, Spangsberg, Esbjerg.

Nordisk Lærerkursus 1943.

Christensen, Niels Smalbro, Agersted.
 Hjelholt, Gunnar, Markvej 15, København F.
 Jacobsen, Margrethe, Roslev St.
 Jensen, Elli Kahl, c/o Stenderupgade 5¹, København V.
 Jensen, Jørgen, Idrætshøjskolen, Slagelse.
 Jensen, Marie, Snejbjerg.
 Jensen, Karen Rolighed, Tødsø pr. Nykøbing M.
 Jensen, Kristian, Sdr. Tranders, Gistrup.
 Jensen, N. P. Neergaard, Hillerslev.
 Johannesen, Anna E., St. Blichersgade 12, Randers.
 Jørgensen, Frode, Knudstrup, Kjellerup.
 Lauridsen, Aksel, Lunde, Jyll.
 Lauridsen, Johannes, Thorbjergvej 11, Kolding.
 Lauridsen, Mette Kristine, Lunde, Jyll.
 Lindvig, Jens Thomsen, Horne, Gaarde.
 Lund, Mogens Sundahl, Arnborg pr. Herning.
 Maarssø, Valborg, Uldum.
 Møller, Metha, Vejle Husholdningsskole, Vejle.
 Petersen, Signe, Valby Langgade 264, København.
 Poulsen, Hans Aage, Rødding Højskole.
 Quistgaard, Bodil, Vedsted pr. Over-Jersdal.
 Rasmussen, Johanne, Jyllandsgade 92, Esbjerg.
 Rasmussen, Vilh., Efterskolen, Ulfborg.
 Remmer, Orla V. F., Vridsløselille pr. Glostrup.
 Sandmand, Hans, Rørth, Odder.
 Schou, Anne, Lindelse.
 Skjødt, Margrethe, Grausballe.
 Stubbe, Ivar, Islandsgade 48, Esbjerg.
 Sørensen, Valborg, Haraldsted, Ringsted.
 Thygesen, Inga Hedevig, Lyhne pr. Ølgod.
 Tudvad, Ruth, Stevns Friskole, St. Heddinge.

ASKOV HØJSKOLES REGNSKAB

FRA 1. MAJ 1942 TIL 30. APRIL 1943

INDTÆGT

Kasse 1. Maj 1942		Kr.	10,22
Sommerskolen	Kr. 5654,48		
Lærerkursus	- 2048,90	-	7703,38
Vinterskolen	- 71927,50		
Efterbetaling	- 690,00	-	72617,50
Efteraarsmøde		-	1281,55
Lejeindtægt af Lejligheder	- 4500,00		
— - Værelser	- 11338,00	-	15838,00
Statsunderstøttelse: Finansloven	- 43974,00		
— Højskoleloven	- 25500,00	-	69474,00
Østergaards Legat		-	100,00
Diverse Indtægter		-	165,64
			<hr/>
		Kr.	167190,29

UDGIFT

Lønninger		Kr.	77336,00
Reparationer	Kr. 11618,94		
Nyanskaffelser	- 16725,29	-	28344,23
Omkostninger	- 35578,59		
Sundhedskonto	- 2138,61	-	37717,20
Undervisningsmidler	- 1668,97		
Bibliotekskonto	- 3127,44	-	4796,41
Skatter og Afgifter	- 2097,14		
Renter og Afdrag	- 16898,06	-	18995,20
Kassebeholdning 1. Maj 1943		-	1,25
			<hr/>
		Kr.	167190,29

REGNSKAB FOR »ASKOV LÆRLINGE«

FRA 1. SEPTEMBER 1942 TIL 31. AUGUST 1943

INDTÆGT		UDGIFT	
	Kr.		Kr.
Kassebeholdning.....	2008,10	Understøttelse til Vintersk..	1975,00
Kontingent:		— - Sommersk.	335,00
1549 Medlemmer.....	4052,96	Tilskud til Biblioteket.....	150,00
1350 Holdere af D. U.....	1350,00	Gaver og Kranse.....	94,80
Gaver.....	110,00	Trykning af Aarsskriftet.....	2160,00
Renter.....	36,65	Korsbaand m. m.....	127,45
		Porto og Frægt.....	425,60
		Løn til Kasserer.....	50,00
		Kassebeholdning.....	2239,86
	<u>7557,71</u>		<u>7557,71</u>

MEDDELELSER

Elevmødet afholdes paa Askov Højskole Lørdag den 9. September og Søndag den 10. September.

Efteraarsmødet afholdes i Dagene 10.—13. September,

Sommerens Elevfest afholdes Lørdag den 24. Juni—Mandag den 26. Juni.

Festen begynder Lørdag Kl. 17. — Deltagerne bedes melde sig inden 22. Juni. Sengetøj medbringes.

*Idet jeg paa Medlæreres og egne Vegne
takker for de Gaver, som der paa de fore-
gaaende Blade er gjort Rede for, maa jeg
endnu med opriglig Paaskønnelse nævne
4500 Kr., som af Lovgivningsmagten aarlig
er bevilget til Støtte for anden og tredie
Vinters Elever, og som er uddelt af Skolens
Bestyrelse.*

Askov Højskole, i Januar 1944.

J. Th. Arnfred.

LEGATER

KNYTTED E TIL ASKOV HØJSKOLE

LUDVIG OG CHARLOTTE SCHRØDERS MINDELEGAT

bestemt til Understøttelse af Elever paa Askov Højskole.

Legatets Størrelse er 9277,00 Kr., hvorfor der foreligger Obligationer paa de 7000 Kr. og en Sparekassebog paa Resten. Renten er anvendt til Understøttelse af Elever.

LÆRER ØSTERGAARD OG HUSTRUS LEGAT

Renten af Legatet, 100 Kr. i Aar, er indgaaet i Skolens Kasse, tilsendt fra Aarhus Amts Skolefond.

RASMUS FENGERS LEGAT

er givet til direkte Støtte for Skolen. Legatet ejer 3000 Kr. i Kreditforeningsobligationer og en Sparekassebog paa 4225,05 Kr.

MORTEN JØRGENSEN OG HUSTRUS LEGAT

er givet til en Friplads paa den almindelige Pige højskole om Sommeren. Legatet ejer 2000 Kr. i Obligationer. Renten blev anvendt til Støtte for en Pige paa Sommerskolen.

N. F. S. GRUNDTVIGS MINDELEGAT

stiftet 1883 af en »Norsk Højskoleven«, er paa 1570,02 Kr., som indestaar i Vejen Bank.

ASKOV BIAVLERFOND

Legatet er oprettet af »En Ven af Flid og Nøjsomhed«. Det er nu paa 1599,14 Kr. Renten er efter Fundatsens Bestemmelse anvendt til Støtte for Biavl en i Jylland efter Forslag fra Biavl foreningens Styrelse.

VIGGO ULRIKS PRÆMIELEGAT

Legatet ejer en Obligation paa 1000 Kr. og en Sparekassebog i Vejen Sparekasse paa 815,46 Kr. Som sædvanlig er der i Aar udbetalt 40 Kr. i Præmie gennem Bestyrelsen for Dansk Andels Ægeksport.

HEINRICH OG JOHANNE NUTZHORN S LEGAT

Legatet er skænket af Johanne og Heinrich Nutzhorn i 1925. Grundkapitalen er Kr. 4000, Beløbet indestaaende i Brørup Bank. Renten anvendes til Støtte for Elever paa Højskolen og uddeles af Skolens Bestyrelse. Hidtil er særlig sønderjydske Elever kommet i Betragtning. Med paaløbne Renter udgør Legatsummen Kr. 5371,12.